

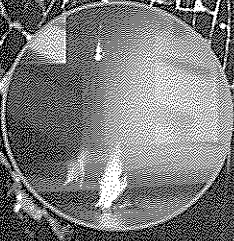
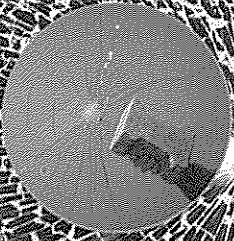
Merkez sağ:
Bütünleşme mi, buharlaşma mı?

Sopa, taş, molotof, darbe... Avrupa standartlarında Şişecam kalitesiyle üretilen güvenlik camı **Lameks**, tehlikeyi asla içeri geçirmez. İki cam arasına yerleştirilen PVB sayesinde dağılmaz. Böylece emniyet gerektiren mekânlarda korunma sağlar. Zaten Anadolu Sigorta'nın **Lameks**'li konutların hırsızlık ve yangın sigortalarında prim indirimi yapmasının sizce başka bir açıklaması olabilir mi?

İhtiyaç duyulduğunda başka kontra saldırı ünitelerimiz de bulunmaktadır.

- Kurşuna dayanıklılığı artırılmış camlar
- Kurşun geçirmez camlar

Darbelerle geçit yok!

ŞİŞECAM'IN GÜVENLİK CAMI

Lameks®

"Cam güvenliği, mal güvenliği"

Camtaş Düzcam Pazarlama A.Ş.

Bilgi için: (0212) 286 20 93

Ücretsiz Danışma Hattı: 0800 211 08 33

ŞİŞECAM

ŞİŞECAM Bir TÜRKİYE İŞ BANKASI Kuruluşudur

Genel Yayın Yönetmeni'nin notu:

Beklerken...

Görüş'ün bu sayısı, biraz gecikerek elinize ulaştı. Seçim öncesinde bu sayıyı, yaklaşan seçimle ilgili öngörülerini değil, seçmeni etkileyen unsurları irdelenecek yazılarla tasarlamıştık. Buna karşılık, seçimin kimine göre sürpriz kabul edilen sonuçları, bu unsurların mevcut durum çerçevesinde ele alınmasının daha doğru olacağını ortaya koydu. Bu yüzden dergiyi zamanından biraz daha geç hazırlamayı ve bu sonuçların ileride getireceklerini de kapsamayı istedik.

Türkiye, 1995 seçimlerinin hemen ardından seçimi konuşmaya başlamıştı. Dört yıla yakın bir süreyi seçim konuşarak geçirince, erken seçim zorunluluk haline geldi ve 18 Nisan'da seçmen kendini yine sandık başında buldu. 'Türkiye'nin acelesi var, bir an önce erken seçim' denildi ama, koalisyon görüşmelerinin hızı bu amaçla çok örtüşmedi. Türkiye yaklaşık bir yıldır seçimi, seçim sonucunu, yeni koalisyon hükümetini beklerken yine kaybetti. Kaybedilen zamanı, kaçırılan fırsatlarla, yapılamayan anlaşmalarla, gelmeyen kredilerle, başka yere giden yabancı sermayenin miktarıyla makro düzeyde ölçmek belki mümkün, ama keşke zamanın kendisi bir birim olsa, o zaman Türkiye'nin ne kadar müsrif bir ülke olduğu ortaya çıkabilse... 18 Nisan seçimlerinin ortaya çıkardığı koalisyonun, kaybedilen zamanın bir bölümünü geri kazanacak bir hızla çalışması en büyük dileğimiz.

Görüş'ün 39'ncu sayısı, seçim sonuçlarına doğrudan bakmıyor, onlarla ilgilenmiyor. Ancak bu sonuçları doğuran etkenler, seçmen davranışlarını doğrudan ya da dolaylı etkileyen unsurlar, ortaya çıkan aritmetik tablonun siyasi yansımalarını tartışan ilginç yazılarımız var. Örneğin, Doç. Aydın Uğur makalesinde kampanya dönemini, Yard.Doç. Tanju Tosun, merkez sağın 18 Nisan sonrası olası değişimlerini, Doç. Ali Çarkoğlu ise seçmen tercihlerindeki değişimleri ele alıyor. Araştırmacı Tarhan Erdem ise, seçimin teknik yanını ele alarak çok önemli bir sorunu hatırlatıyor. İstanbul Bilgi Üniversitesi Rektörü İlter Turan ile yaptığımız söyleşide ise, Türkiye'de özellikle sol oyların geleceğine ilişkin sorularımıza yanıt aradık.

Mehmet Alkan'ın Osmanlı'dan günümüze seçim tarihini ele alan makalesi ise, eminiz ki, bir çok araştırmacının referans yapacağı nitelikte.

Seçimle birlikte gündemimizin ilk sıralarına yerleşen milliyetçilik akımının yükselişini ise, araştırmacı Kemal Can ele alıyor. Gündem sayfalarının ikinci makalesi ise, Türkiye'de ve dünyadaki ekonomik krizi ele alan Uğur Civelek'in yazısı.

Bu sayıda Sarı Sayfa'da elimizdeki malzemenin hoşluğundan doğan bir değişiklik yaptık ve "Yeni Bir Binyılın Eşiğinde İnançlar" konulu uluslararası karikatür sergisindeki çalışmaları sizinle paylaşmak amacıyla sayfa sayımızı çoğalttık. Böylece dünyanın dört bir yanındaki çizerlerin inançları nasıl yorumladıklarını aktardık.

Dünya, kitap ve metropol sayfalarımızda ise her zamanki gibi ilginç yazılar yer alıyor.

Bir sonraki sayıda buluşmak dileğiyle.

Saygılarımla
Dr. Haluk Tükel

M A Y I S - H A Z İ R A N 1 9 9 9

İÇİNDEKİLER

GÖRÜŞ AÇISI 1

Yayın Yönetmeninin Notu: Dr. Haluk Tükel

GÖSTERGE 4-5

1999'un ikinci yarısıyla küresel ekonomik durgunluğun bitmeye başlayacağına dair beklentiler, Japonya ve Asya ekonomilerinin iyileşme eğilimine girdiğine dair açıklamalar, Türkiye'nin ihtiyacı olan reformları hızlandırması için bir işaret sayılabilir.

GÖRÜŞ 6-7

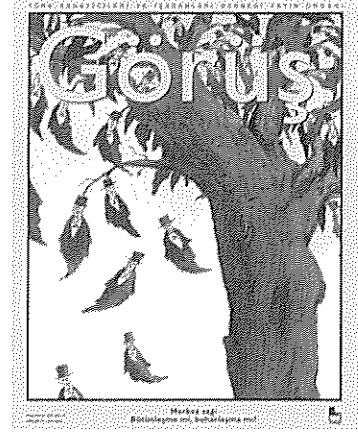
Erkut Yücaoglu, 57. hükümetin koalisyon protokolünü ele alarak TÜSIAD'ın yeni hükümetten beklentilerini dile getiriyor. Hükümet protokolünde yer alan ve Türk toplumunun dinamik yapısına ve değişim taleplerine cevap verecek bu reformların vakit kaybetmeden hayata geçirilmesi gerekiyor.

DÜNYA 8-11

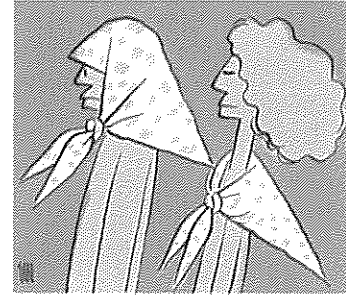
Dünyanın dört bir yanında yaşanan savaşlar, krizler, ölümler, kutlamalar ve değişimleri; yani gündemi belirleyen herşeyi Ayşe Bilge Dicleli dünya turunda aktarıyor.

KAPAK / 18 Nisan Seçimleri 12-37

18 Nisan, siyasal ve toplumsal anlamda ortaya çıkardığı tablo açısından Türkiye seçim tarihinde önemli bir yere sahip olacak. Kuşkusuz, seçim sonuçlarının en önemli mesajı merkez sağa yönelik oldu. Ege Üniversitesi öğretim üyelerinden Yard. Doç. Tanju Tosun, merkez sağ için bundan böyle yapılabilecek tüm kurguları nedenleriyle ele alıyor. Seçim kampanyasının özelliklerini ve kampanyaları etkileyen faktörleri değerlendiren Bilgi Üniversitesi İletişim Bölümü Dekanı Doç. Aydın Uğur ise, geçen seçimlerde olduğu gibi bu seçimlerin de klasik anlamda sosyo-ekonomik sorunlar etrafında değil, esasen kültürel sorunların etrafında gerçekleştiğini vurguluyor. Boğaziçi Üniversitesi'nden Doç. Dr. Ali Çarkoğlu, 18 Nisan seçimlerini demokrasi bağlamında inceliyor ve bunu, genel teorik bir zeminde tartışıyor. Seçim sonuçlarını yaptığı analizlerle önceden tahmin eden Tarhan Erdem ise bu kez, seçimle ilgili üç teknik soruna değiniyor ve bir sonraki seçim için kaygı ve önerilerini dile getiriyor.

Görüş: Mayıs-Haziran 1999
İllüstrasyon: Musa Kart

Yönetim:

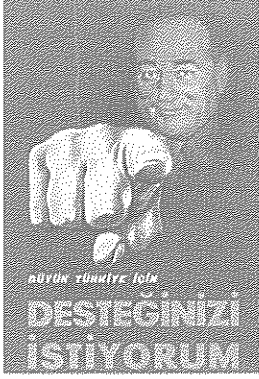
TÜSIAD: Meşrutiyet Caddesi 74, Tepebaşı 80050, İSTANBUL Tel: (0212) 249 54 48-249 07 23

• TÜSIAD Adına Sahibi: Erkut Yücaoglu

• Genel Yayın Yönetmeni ve Sorumlu Müdür: Haluk Tükel • Genel Yayın Yönetmeni Yardımcısı: Ümit İzmen

• Yayın Kurulu: Erkut Yücaoglu, Sinan Tara, Ümit İzmen, Aysegül Meriç, Necla Zarakol

Görüş; TÜSIAD'ın iki ayda bir çıkan yayın organıdır. Görüş'te yayımlanan tüm yazılar, açıkça yazı metninde belirtilmedikçe kuruluşun resmi görüşünü belirtmez. İmzalı yazılarda belirtilen görüşler sadece sözkonusu yazarların fikirlerini ifade eder.

40-46 SÖYLEŞİ

Bilgi Üniversitesi rektörü Prof. Dr. İlter Turan, bundan sonra sol oylara ne olacağı; bu bağlamda CHP'nin geleceği; sosyal demokrasinin Türkiye'deki hataları, sosyal demokrasinin günümüzdeki misyonu ve devletle sosyal demokrasinin ilişkisi gibi konulardaki sorularımıza yanıt veriyor. Prof. Turan, Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu solu da tanımlıyor.

48-61 TARİH

Osmanlı'dan günümüze, Türkiye'nin seçim tarihi gibi çok uzun ve ayrıntılı bir konuyu, İstanbul Üniversitesi'nden Yard. Doç. Mehmet Alkan büyük bir maharetle özetliyor. Bir çok araştırmacıya kaynak olabilecek makalede bazı dönemlere ait seçimlerin afişleri de yer alıyor.

62-70 GÜNDEM

18 Nisan seçimlerinin yarattığı en büyük sürpriz, MHP'nin oylarındaki artış oldu. Peki nasıl oldu da, MHP'nin politikaları ve "ulusalcı" eğilimler böylesine güçlendi? Hangi gelişmeler MHP'nin gelişiminde rol oynadı? MHP'deki bu değişim ve gelişim süreci neden kamuoyunun gözünden kaçtı? Gazeteci-yazar Kemal Can, bu sorunun yanıtını, Türk milletçiliğinden başlayarak ele aldığı MHP tarihçesi ile bugüne getiriyor. Bugünün MHP'sinin değişip, değişmediğini sorguluyor. Ekonomist Uğur Civelek ise, seçim ve bölücübaşının yakalanması dolayısıyla unutulmuş gözükten ekonomik krizi, dünün ve bugünün beklentileriyle ele alıyor.

68-69 KİTAP

Amerikalı psikolog Howard Gardner "Zihnin Çerçevesi: Çoklu Zeka Teorisi" kitabında tekil olarak zeka adı verilen, o elle tutulmaz özelliğin çeşitliliğini ortaya koyuyor. Her insanın birbirinden bağımsız yedi adet zihinsel yeteneğe sahip olduğunu kanıtıyor.

70-71 METROPOL

İtalyanların "rüzgar adası" olarak adlandırdıkları Malta'nın tarihini, film endüstrisi için nasıl bir anlam içerdiğini, yaşam biçimini ve hatta "malta eriği" ile ilgisi olup olmadığını merak ediyorsanız Cihan Zarakol'un gözlemlerini aktardığı keyifli yazıyı Metropol sayfasında bulacaksınız.

73-76 SARI SAYFA

"Yeni Bir Binyılın Eşiğinde İnançlar" konulu uluslararası karikatür sergisine, Galata'daki bir sinagog; Schneidertempel Sanat Merkezi kısa bir süreliğine ev sahipliği yaptı. Çok kültürlülüğün mizaha yansımalarına, Sarı Sayfa'da yer verdik.

Yayın:

- **Yazı Kurulu:** Necla Zarakol, Soli Özel, Hülya Demir
- **Prodüksiyon:** 2.adres İletişim Ltd. Şti., Kore Şehitleri Cad. Yaprak Ap. 37/1 D:7 80300 Zincirlikuyu-İSTANBUL Tel: (0212) 274 27 87 Faks: (0212) 272 92 66
- **Basım:** Yayıncı Matbaacılık Ltd. Şti., Mecidiyeköy-İSTANBUL Tel: (0212) 275 24 34 - 288 07 43
- **Reklam ve Halkla İlişkiler:** Medya C Reklamcılık ve Yayıncılık A.Ş., Türkocağı cad. 39/41 34334 Çagaloğlu-İSTANBUL Tel: (0212) 513 84 60-61/Faks: (0212) 513 84 63
- **Abone başvuruları:** Zarakol Danışmanlık (0212) 246 48 40 - 240 37 80 no'lu telefonlara ve (0212) 240 88 75 - 247 65 08 no'lu faksı yapılabilir.

Hükümete sızlık temel dengeleri olumsuz etkiliyor

İlk üç aya ait veriler ekonomik durgunluğun devam ettiğini gösterirken, yılın ikinci yarısı için ekonomik canlanma beklentileri güçlenmektedir. Sanayi üretimi 1999'un ilk üç ayı itibariyle genel büyüme trendinden uzaklaşmaktadır. 1998'in Kasım ayından itibaren bir önceki yıla göre düşmekte olan sanayi üretimi, Mart ayında da %7.6 gerilemiş ve ilk çeyrekte üretimdeki toplam düşüş %6.6 olmuştur. Diğer taraftan, 1999'un başından itibaren bir önceki senenin altında seyreden kapasite kullanım oranı, Nisan ayında geçen seneki seviyesine ulaşmış; %77.7'ye yükselmiştir. Merkez Bankası ve DİE'nin eğilim anketleri de bu beklentilerle aynı yöndedir. İkinci çeyrekte, imalat sanayi üretim ve yurtiçi satışlarının artacağına dair beklentiler artarken, hammadde ve satış fiyatlarının yükseleceği ile ilgili beklentiler de enflasyonun yeniden tırmanışa geçme ihtimaline işaret etmektedir.

İç ve dış talepteki durgunluğa bağlı olarak, dış ticaretteki gelişmeler de dikkat çekmektedir. Ocak-Şubat döneminde ithalat bir önceki yılın aynı ayına göre %29,2 azalma göstermiş; ihracat ise sadece %9,7 oranında azalmıştır. 1998 yazından itibaren gözlenen ithalatın ihracattan daha hızlı düşme eğilimi, 1999'un ilk iki ayında dış ticaret açığını 1 milyar dolara çekmiştir. Buna göre, ihracatın ithalatı karşılama oranı da 1998 yılı Ocak-Şubat döneminde %61,0 iken %77,8'ye yükselmiştir. 1999 yılında seçim tartışmalarıyla beslenen siyasi belirsizlik ortamında bütçe disiplini oluşturmak mümkün olmamıştır. Yılın ilk dört ayında toplam vergi geliri %43,7 artışla yalnızca 3,3 katrilyon TL olurken; harcamalar, transfer ve personel harcamalarının etkisiyle, %81 artmıştır. Bütçe 1998 sonunda nisbi bir düzelmeye gösterirken, 99'la beraber faiz dışı açık vermeye başlamıştır. Hem ekonomik yavaşlama hem de yeni vergi yasası nedeniyle vergi gelirlerinde görülen enflasyonun altında artış, bütçe disiplininin bozulmasındaki önemli etkenlerden olmuştur. Yıl sonu hükümet hedefi 5,5 katrilyon TL olmakla beraber, Nisan

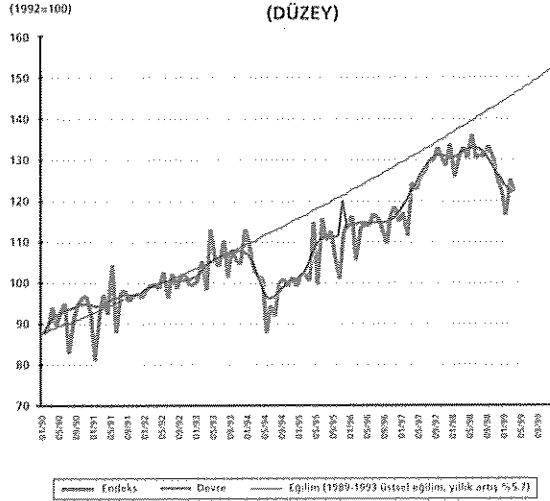
itibariyle bütçe açığı 3,5 katrilyon TL'ya ulaşmıştır.

1998 başından beri düşme eğiliminde olan enflasyon, Nisan ayında beklentilerin üstünde gerçekleşmiştir. Konjonktürel uygunluk ve kısa vadeli politikaların etkisi enflasyonla mücadele konusunda bir altyapı hazırlamışken, yapısal önlemlerle desteklenmemesi düşüşün kabıcılığını önlemiş; siyasi belirsizlik, bütçedeki açılma ve ekonomik canlanmaya ilişkin beklentiler, trendin tersine dönmesini hızlandırmıştır. Nisan ayında toptan eşya fiyatları %5,3, tüketici fiyatları %4,9 artarken; 12 aylık enflasyon küçük bir hareketle (TEFE)%50 ve (TÜFE)%63,9'a yükselmiştir. Enflasyon artışını özellikle kamu fiyatlarının yukarı çektiği görülmektedir; Nisan ayı kamu imalat sektörü fiyat artışı %7,2 olmuştur.

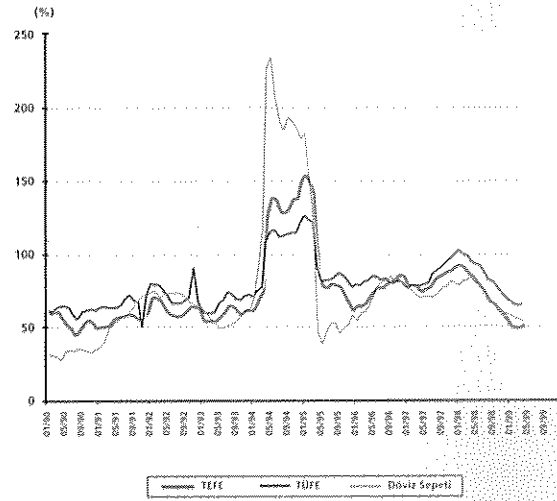
1998 Ağustos ayında Rusya krizinin derinleşmesiyle yükselen, politik istirsizliklerle desteklenerek 1998 sonu ve 1999 başı boyunca yüksek seyreden reel faizler, Mayıs ortası ihalelerinde %29'a kadar gerilemiştir. Reel faizlerin alışımlı seviyelerine inmeye başlamasında seçim sonrası siyasi istikrar beklentileri etkili olmuştur. İhale faizleri politik istikrara endeksli olarak seyretmişse de, Nisan ayı enflasyon oranının beklentilerin üstüne çıkması, nominal faizleri bir miktar yukarı çekmiştir.

Sonuç olarak, hükümetin henüz kurulamamış olması hem ekonomik dengeleri olumsuz etkilemekte hem de acil olarak ele alınması gereken yapısal reformlar ertelenmektedir. Bütçe yasası, bankacılık yasası, sosyal güvenlik yasası, tarım destekleme ve özelleştirme konularında bir an önce harekete geçilmesi temel dengelerin düzelmesine destek olacağı gibi, IMF ile Haziran 98'de imzalanan 'Yakın İzleme Anlaşması'nın kredi içerikli bir IMF anlaşmasına çevrilmesine de katkıda bulunacaktır. 1999'un ikinci yarısıyla küresel ekonomik durgunluğun bitmeye başlayacağına dair beklentiler, Japonya ve Asya ekonomilerinin iyileşme eğilimine girdiğine dair açıklamalar, Türkiye'nin ihtiyacı olan reformları hızlandırması için bir işaret olmalıdır.

MEVSİMSELLİKTEN ARINDIRILMIŞ SANAYİ ÜRETİM ENDEKSİ (DÜZEY)

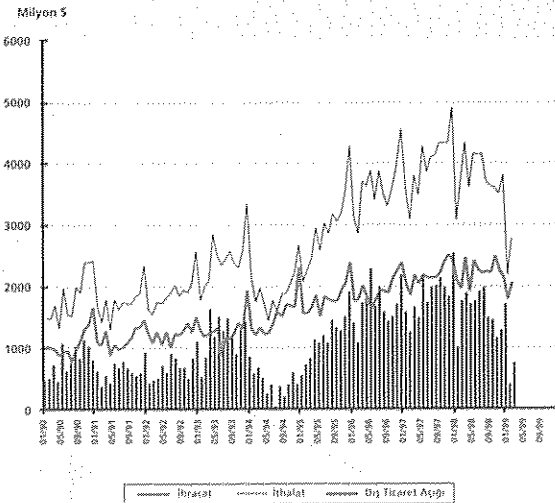

ENFLASYON* ve DÖVİZ SEPETİNİN DEĞER KAZANCI (12 Aylık Yüzde Değişim)

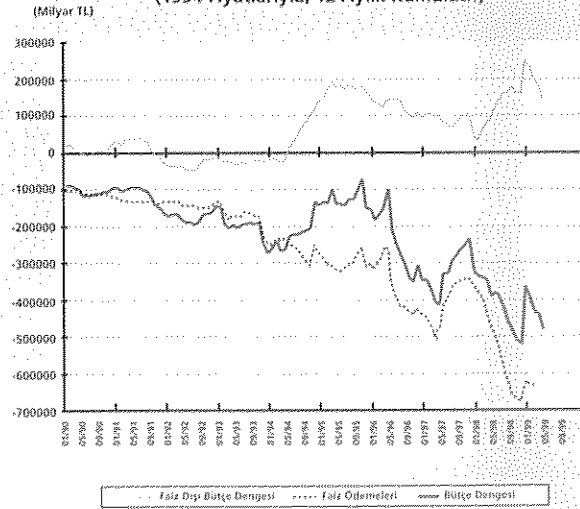

*Seriler mevsimsellikten arındırılmıştır.

DIŞ TİCARET DEĞERLERİ

BÜTÇE AÇIĞINDAKİ GELİŞMELER (1994 Fiyatlarıyla, 12 Aylık Kümülatif)

Uyum, uzlaşma ve reformlar

Erkut Yücaoglu

Toplumumuzun her kesimi, bir yıl süren seçim tartışmalarının ardından kurulan 57. Hükümet'in, ülke sorunlarının çözümüne yönelik icraatlarını büyük bir umutla beklemektedir. Yeni hükümetimizin gündemi; ekonomiden demokratikleşmeye, sosyal konulardan siyasete kadar yılların birikimiyle çoğalan sorunlarla yüklü durumdadır. Yapılması gereken reformlar listesinin uzunluğu bir yana, bunları gerçekleştirmek için gereken sürenin giderek kısılması, hükümetimizin ve meclisimizin hiç vakit kaybetmeden yoğun bir çalışma temposuna girmesini zorunlu kılmaktadır.

Farklı siyasi görüşleri savunan koalisyon ortağı üç siyasi partinin, uzun yıllardan beri hayata geçmesini beklediğimiz reformları büyük ölçüde hükümet programına taşıyıp, altına imzalarını atmalarını ülkemizin geleceği açısından sevindirici bir gelişme olarak kabul etmekteyiz. Ancak, önemli olan üzerinde uzlaşmaya varılmış reformları cesaretle uygulayacak bir siyasi iradenin kendini göstermesi ve yıllardır tartışılan reformların meclisten çıkarılmasıdır. Bu hükümetin reformları hayata geçirme şansı geçmiş hükümetlere oranla çok daha yüksek görünmektedir. Çünkü, 57. Hükümet, siyasi hayatımızda son dönemde ender rastlanan bir biçimde, hem mecliste hem de seçmen nezdinde çoğunluğa sahiptir. Mecliste 351 sandalyesi bulunan ve seçmenin yüzde

53'ünden fazlasının desteğini alan koalisyon hükümetini, Türkiye'nin son dönemde karşısına çıkan tarihi bir fırsat olarak yorumluyoruz.

57. Hükümet'in programını incelediğimizde, koalisyon ortaklarının da Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu reformların ciddiyet ve aciliyetinin bilincinde olduğunu görüyoruz. Programda da vurgulandığı gibi, içinde bulunduğumuz koşullarda, Türkiye'nin en acil çözüm bekleyen sorunu durgunluk içine giren ekonomidir. Kamu açıkları, yüksek faiz, yatırımların durması, kapasite kullanım oranının ve ihracatın düşmesi, işsizliğin artması, turizmde yaşanan kriz ekonomik tedbirlerin biran önce hayata geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. Hükümet programında yer alan ekonomik hedefler TÜSİAD'ın uzun yıllardan beri savunduğu görüşlerle ana hatları itibarıyla uyum içerisinde. TÜSİAD, kamu maliyesini güçlendirecek, enflasyonu aşağı çekecek, mali sistemi disiplin altına alacak, vergi yasasını istihdamı caydırıcı unsurlardan arındıracak her türlü yasal düzenlemeye destek vermeye devam edecektir.

Sosyal güvenlik sisteminin açıklarını ekonomiye yük olmaktan çıkarmayı amaçlayan hükümet, gerçekçi bir yaklaşımla, emekli yaşı ve asgari çalışma süresini ülke ekonomisinin taşıyabileceği bir düzeye yükseltmeyi vaat etmektedir.

"Özelleştirmenin kamuoyuna güven veren, şeffaf

ve kamu yararını gözeten bir biçimde hızla yapılması" konusu ise bugüne kadar yapılan yanlış uygulamalardan kaynaklanan özelleştirmeye yönelik kuşkuları ortadan kaldıracak ciddi bir girişimdir. Enerji sektöründeki özelleştirmeleri ve yabancı yatırımları teşvik edecek yasal veya anayasal düzenlemelerin protokolde yer alması da ekonomimiz açısından bir diğer olumlu gelişmedir. Bu kapsamda, uluslararası tahkimle ilgili düzenlemelerin hükümet gündeminde bulunması, ülkemizin küresel ekonomiyle entegrasyonu açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, böyle bir düzenleme uluslararası proje finansmanının da ülkemize gelmesini mümkün kılacaktır.

Bütün bu ekonomik düzenlemeler, Türkiye'ye geniş çaplı bir dış kaynak girişi sağlayabilir. Hem yabancı sermaye hem dış kredinin sağlanması bu reformlarla endekslenmiştir. Türkiye'nin yeniden hızlı bir büyüme eğilimine girmesi en büyük arzumuzdur.

Hükümet, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliğini "tarihten, coğrafyadan ve anlaşmalardan doğan bir hak" olarak değerlendirmekle bu konuya önem verdiğini göstermektedir. Türk sanayisinin küresel rekabet gücünü koruması için AB ile uyum yasalarının da meclisten biran önce çıkarılması gerekmektedir.

İnsan haklarından hukuk reformuna, sosyal güvenliklikten meclis içtüzüğüne kadar bir dizi reform önerisi de "öncelikli yasalar" olarak programda yer almaktadır. Aslında bu öncelikler, toplumun çeşitli kesimleri tarafından uzun zamandan beri dile getirilmektedir. TÜSİAD da seçimlerden kısa bir süre önce "Türkiye'nin temel sorunlarının çözümü için alınması gereken bir acil önlemler listesi" hazırlayarak, partiler arası seçim tartışmalarında ve seçmenin siyasi tercihinde bu reformların belirleyici rol oynamasını hedeflemişti. TÜSİAD'ın reform talepleri listesinde yer alan maddelerin önemli bir kısmının koalisyon programına girdiğini hatta bir

kısımının "öncelikli yasalar" kapsamında değerlendirildiğini görmek, bu hedefe ulaştığımızın açık bir göstergesidir.

Koalisyon ortakları, güven oylamasının hemen ardından; Bankacılık Yasası, Pişmanlık Yasası, Siyasi Ahlak Yasası, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin yeniden düzenlenmesi, TBMM'nin çalışmalarını hızlandıracak içtüzük değişikliği, Anayasa'nın 83. ve 100. maddeleri kapsamındaki dokunulmazlıkların sınırlandırılması, demokrasimizin eksiklerini giderici, insan haklarını geliştirici, yargının bağımsızlığını ve işlerliğini güçlendirici ve örgütlü suçlara karşı yaptırımları daha etkili duruma getirici Anayasa ve yasa değişikliklerini öncelikle ele alacakları sözünü vermektedirler.

Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu uzlaşma ortamının yaratılması için büyük çaba harcayan hükümet, ilk kez bir hükümet programında "sivil toplum örgütleriyle işbirliği" yapılacağını vaat etmiştir. Devlet-toplum ilişkisinde, toplumsal örgütlerin bu kadar ciddiye alınmasını, demokrasi-sivil toplum ilişkisinin hükümet tarafından benimsendiğinin bir göstergesi olarak değerlendiriyor ve ülkemizin demokrasi kültürünün gelişimine önemli katkılar yapacağını düşünüyoruz.

Hükümet programında yer alan bütün bu olumlu vaatlerin, aslında yıllardan beri bütün hükümet programlarında yer aldığını fakat bir türlü hayata geçirilemediğini düşünerek, karamsarlığa kapılmak istemiyoruz. Çünkü, geniş tabanlı 57. Hükümet'in yapısal reformları gerçekleştirme olanağı vardır ve onlara verilecek bu şans aslında Türkiye'nin şansı olacaktır. Ancak bu fırsatın değerlendirilebilmesi, reformlar konusunda toplumun geniş kitleleri tarafından varılan uzlaşma ortamının mecliste de oluşmasına bağlıdır. Bu nedenle TBMM üzerinde gerekli her türlü baskı mekanizmasını çalıştırmak da sorumlu birer vatandaş olarak hepimize düşen tarihi bir görevdir.

Sorumlu globallik*

Ayşe Bilge Dicleli

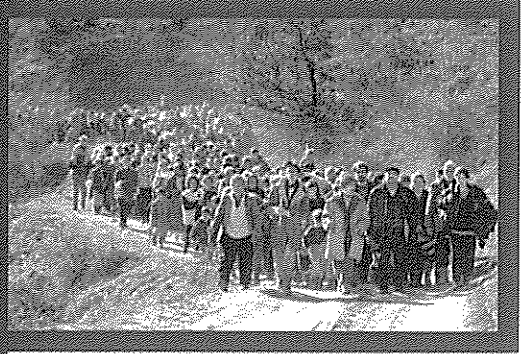
Tüm karmaşık bileşenleriyle insanlığın dünyadaki yeni olguları taş devrinden sanayi toplumuna kadar biriktire geldiği, bütün parametreleri kullanarak kavramaya ve kendi çıkarlarına göre kullanmaya çabaladığı, bu toplumun yetersizliği sonucunda da sürekli şaşkına döndüğü bir dönemden geçmekteyiz. Aşırı arz fazlası ve

ABD arasında patlak veren muz ve hormonlu et savaşından sonra sıranın uçaklara geldiği öne sürülüyor. Şu anda kimin yönetici seçileceği konusunda tartışmalara boğulmuş olan Dünya Ticaret Örgütü "ABD ve AB de dahil, herkesin tabi olacağı" bir dünya yönetim mekanizmasına dönüştürülemezse muazzam bir ulus-

Ürdün Kralı Hüseyin bin Talal
7 Şubat 1999'da 63 yaşında hayata veda etti...

deflasyona karşı serbest pazarın tepkilerinden birisi olan dev şirket birleşmeleri sürüyor. Lockheed Martin'in NATO'nun etki alanının genişletilmesini hızlandırması, Boeing-McDonald Douglas'ın ABD ticaret politikasını etkilemesi ve Exxon-Mobil'in petrol üreticisi devletlerle kendi özel diplomasisini yürütmesi gibi olgular ise toplumlardaki dengenin kamu sektöründen özel sektöre kaymasına yol açıyor. Pentagon silah sanayindeki Atlantik ötesi birleşmelere "bazı Avrupalı müttefiklerin hassas teknolojiyi gerektiği kadar koruyamama olasılığı" nedeniyle sınırlar getirmeyi planlıyor. Avrupa'nın standartlarını öne sürmesi üzerine aralarındaki yıllık ticaret hacmi 400 milyar doları aşan AB ile

lararası içe kapanma furysı gündeme gelecek. Oysa bambaşka olgular herkesi zorluyor. Örneğin; Avrupalı şirketler, son bir yılda, 280 milyar doları Amerikan şirketlerini satın almaya ve EURO'yla birlikte büyümelerini artık eskisi gibi bankalara borçlanarak değil, hisse senedi çıkararak gerçekleştirmeye hazırlanıyor. 1998'de şirketlerin 43 milyar, bireylerin 8 milyar dolarlık alışveriş gerçekleştirdikleri internet ortamının, 2003 yılında 1400 milyar dolara çıkması bekleniyor. ABD'de yavaşlama beklenirken üretkenliğin ve talebin arttığı, işsizliğin ve enflasyonun düşük kalmaya devam ettiği, enformasyon sanayinin ülkedeki yeni işyerlerinin yüzde 37'sini yarattığı gözleniyor.

*"Niçin sorumlu globallik? Sınırsızlaşmakta olan dünyaya yeni global sınırlar koymalız; (sanayi devrimi gibi) geri döndürülemez bir devrimin ölümcül patlamalarını önleyebilmek için yönetsel, yasal ve kurumsal mekanizmalar oluşturmamız." (Davos Dünya Ekonomik Forumu'nun kurucusu Klaus Schwab, Newsweek, 1 Şubat 1999)

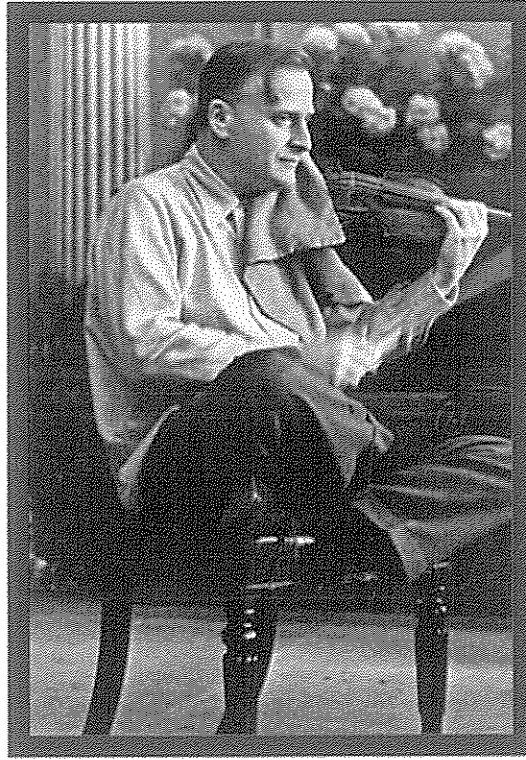
Bu durumda içe kapanma çabaları "geçen yüzyılda Manchester'deki işçilerin sanayileşmeyi durdurmak için makineleri kırmalarına" benzetiliyor. 1960'da dünyada zengin yüzde 20'nin geliri yoksul yüzde 20'ninkinden 30 kat büyükken, bu fark 60 kata çıkmış bulunuyor. Ekonomik paylaşmayla ilgili bilinen yöntemler yetmeyeceği için artık "bilginin paylaşılması ve eğitimin desteklenmesi" önerileri getiriliyor. Beyin hücrelerinin transplantasyonu ile tahrip olmuş nöronların canlandırılması ya da ikame edilmesi suretiyle Alzheimer, Parkinson ve inme gibi hastalıkların tedavisinde yeni ufuklar doğuyor (Business Week, 15.02) ve bilim insanlarının canlı organizma yaratma çalışmaları hızlanıyor. Özetle, sorumlu globallikten başka bir dayanak gerçekçi gözüküyor.

Kosova'da savaş

Şubat ve Mart aylarında Fransa'da yapılan görüşmelerin tıkanmasından yararlanan koyu Sırp milliyetçisi Slobodan Milošević'in Kosova'da "etnik temizliğe" kalkışması üzerine NATO 24 Mart 1999'da Yugoslavya'yı bombalamaya başladı. Operasyon, geçen sefer Bosna'da 200 bin kişinin katledilmesine ses çıkarmamış olan AB'li üyelerin de katılımıyla (bu satırların yazıldığı sırada) yoğunlaşarak sürüyor. Savaşla ilgili pek çok yorum yapıldı: "Toprak için değil, değerler için savaşıyoruz" (Britanya Başbakanı Tony Blair);

"Miloseviç'in etnik savaşa girme kararlılığını kimse ön göremedi, bir daha Auschwitz olmamalı" (Almanya Dışişleri Bakanı Joschka Fischer). Clinton'un kararsız politikası Arnavutlar'ın ülkelerinden sürülmesini hızlandırdı. Miloseviç, Belgrad'ın bombalanacağını hesaplayamadı; NATO harekatıyla ABD Avrupa'nın Balkanlara doğru genişlemesinin önünü kesti; NATO operasyonu BM'in gücünü zayıflatmaya yöneliktir; bu, sonucu belirsiz bir

savaştır... Şimdiye kadar belli olan bazı rakamlar var: Bir buçuk ay içinde yerlerinden edilen Arnavut kökenliler: 1 milyon 300 bin; 300'ü köy olmak üzere yakılan yerleşim birimi 600; toplam 70 köy ve kentteki yargısız infaz kurbanı 4 bin; halen toplama kamplarındaki erkek sayısı 30 bin; Sırp çetelerinin tecavüzüne uğrayan kadın sayısı 70 bin... Mayıs başında G-8'lerin dışişleri bakanları "barışın düzenlemesi"yle ilgili yedi ilke üzerinde anlaştıklarını açıkladılar. Mayıs sonlarında Lahey Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi tarafından dünyada ilk "savaş suçlusu ilan edilen devlet başkanı" Miloseviç'in de bu koşullara sıcak baktığı öne sürüldü. Hava saldırılarında Macaristan'daki üslerle Bulgaristan hava sahası üzerinden Türkiye'deki üç üssün de kullanılması gündeme geldi. Adriyatik Denizi'ne Boğazlar üzerinden iki gemi gönderen Rusya'da Duma, Yugoslavya'yı Rusya-Belarus birliğine kabul etti. Sırp liderliğini eleştiren Yugoslavya Başbakan Yardımcılarından Vuk Drasković, Miloseviç tarafından görevden alındı. Belgrad yönetimi savaştan kaçan askerlerin düzenledikleri karşı gösterileri yasakladı. Savaş başladığından bu yana bombaların hedef şaşırmaması sonucu NATO'nun bir mülteci konvoyu, bir yolcu otobüsü ve Sofya'da bir semti de vurması, müttefikler açısından sıkıntı yarattı. Bu arada güdümlü füzelerin tanesinin 2 milyon, Yugoslavya hava

20. yüzyılın en büyük kemancılarından Yehudi Menuhin (1916-1999) artık plak, kaset ve CD'lerde yaşıyor.

savunmasının düşürmeyi başardığı hayalet bombardıman uçağı F-117'nin tanesinin 45 milyon dolar olduğu açıklandı. CIA'nın haritalarında Yugoslav askeri tesisi olarak görünen Belgrad'daki Çin Büyükelçiliği'nin bombalanması Çin'in sert tepkisine ve Pekin'de ABD ile İngiltere aleyhine yığınal gösterilere yol açtı. ABD Başkanı Clinton, Çin'den özür diledi. Almanya Başbakanı Schröder, AB Başkanı sıfatıyla Pekin'e giderek NATO

adına Çin'den özür diledi. ABD-Çin ilişkileri, Başbakan Zhu Rongji'nin Nisan ayındaki Washington ziyaretine rağmen zaten tozpembe değildi. Çin, Washington'un Irak ve Kosova politikasına BM'i devre dışı bırakma denemesi gözüyle bakıyor ve ABD'nin Japonya ve Güney Kore'ye füze savunma sistemi kurmak istemesine karşı çıkıyor. Şimdi, buna bir de Los Alamos laboratuvarlarından alındığı ve Çin'in nükleer programını geliştirmesine hizmet ettiği öne sürülen bilgiler sorunu da eklendi.

NATO 50 yaşında

Mart 1999'da Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'ı resmen bünyesine alan NATO'nun 50. kuruluş yıldönümü nedeniyle 23-25 Nisan tarihleri arasında Washington'da yapılan zirveye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel katıldı. Zirveden "Yugoslavya'ya hava hareketinin yoğunlaştırılması ve ekonomik ambargo" kararı çıktı. İttifakın gelecek yüzyıldaki işlevini belirleyen stratejik konseptte Avrupa'nın güvenliğinden BAB'ın yerini alacak ve sadece AB üyelerini kapsayan Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nin (AGSK) sorumlu gösteriliyordu. Bunun AGSK'ya gerektiğinde otomatik olarak NATO'nun olanaklarını kullanma izninin verilmesi yönündeki

yaklaşımlar, AB üyesi olmadığı için karar alma süreçlerine katılmayan Türkiye açısından kabul edilemez bir nitelik taşıyordu. Türkiye'nin itirazları sonuç verdi ve NATO olanaklarının AGSK tarafından kullanılabilmesi NATO Konseyi'nin iznine bağlandı. Stratejik konseptte ayrıca NATO'nun sınırları dışında da müdahalede bulunmasının uygunluğu ve meşruluğu; kitle imha silahları, terörizm, uyuşturucu ticareti ve organize suçlarla mücadele misyonunu da üstlenmesi ve operasyonların BM otoritesi dışında tutulması gibi yeni yaklaşımlar da benimsendi. 50. yıl

toplantıları sürerken, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 44 ülkenin devlet ve hükümet başkanları Barış İçin Ortaklık çatısı altında "İpekyolu Toplantısı" yaptılar.

İç seçim

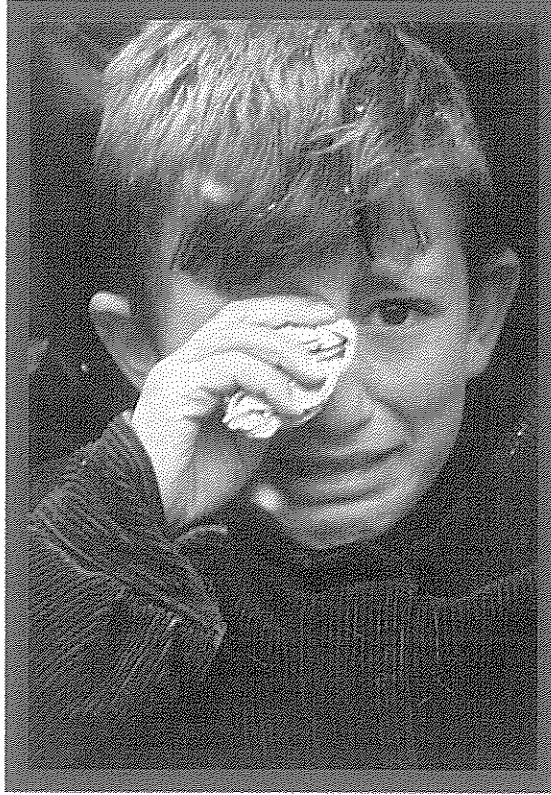
Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin Duma'da hakkındaki azil görüşmelerinin başlamasından iki gün önce Y. Primakov'u görevden aldı (bir yılda görevden alınan üçüncü başbakan). Beş konuda suçlanan Yeltsin'in, azli durumunda başbakanlığa getirdiği İçişleri Bakanı Sergey Stepasin aracılığıyla Duma'yı lağvettirip seçimleri öne almak

istediği, devlet başkanı adaylarından Viktor Çernomirdin'i öne çıkarmaya çalıştığı, ancak Primakov'u da kahramanlaştırdığı yorumları yapıldı. Bu durumda Duma'ya Stepasin'in başbakanlığını, Yeltsin'e de Stepasin'in kabinesini onaylamakta başka çare kalmadı.

Ortadoğu'daki gelişmeler İsrail seçimlerine odaklandı. 120 üyeli FKÖ Merkez Konseyi, yoğun baskılara ve büyük gösterilere rağmen bağımsız devlet ilanı kararını seçim sonrasına ertelerken, birisi Arap, diğeri eski başbakan Begin'in oğlu olmak üzere iki adayın çekilmesi sonucu İşçi Partisi adayı Barak oyların yüzde 56,1'ini alarak başbakan seçildi. "Bibi" lakabıyla tanınan Li-

kud adayı eski başbakan Netanyahu, politikayı bıraktığını açıkladı. Şimdi gözler, bölgedeki barış beklentisinin gerçekleşip gerçekleşemeyeceğine çevrili.

İran'da İslam Devrimi'nin 20. yıldönümü kutlamalarından sonra yapılan belediye seçimlerinde devlet başkanı Muhammed Hatemi'ye yakın adaylar başarı kazandı. İtalya'nın Eni, Fransa'nın Elf-Aquitaine firmalarıyla yeni petrol anlaşmaları imzalayan ve bu iki ülkeyi ziyaret eden Hatemi, Vatikan'da Papa II. Jean Paul ile görüştü; birlikte 2001 yılını "uygarlıklar arası diyalog" yılı ilan ettiler.

• Hakkında ABD tarihinin ikinci azil davası açılan başkanı olan Bill Clinton, Amerikan Senatosu'nda aklandı. 20 Ocak 2001 tarihine kadar görev yapacak olan Clinton kardan sonra "üzgün olduğunu" söyledi.

• ABD Hazine Bakanı Robert Rubin istifa etti. 4 Haziran'da görevini, yardımcısı Lawrence Summers'a devredecek olan Bakan, "ülke ekonomisinin güçlü, ekonomiye yön verenlerin deneyli ve bilgili olması nedeniyle" artık rahat rahat "balık tutup kitap okuyabileceğini" söyledi.

• AB'nin "Bakanlar Kurulu" işlevini gören Avrupa Komisyonu, bazı üyelerinin görevlerini kötüye kullanıp siyasi ve ailevi yakınlarını kayırmalarının raporla tespit edilmesi üzerine topluca istifa etti. Komisyon başkanlığına eski İtalya başbakanlarından Romano Prodi'nin getirilmesinin kararlaştırıldığı Berlin Zirvesi, reform bekleyenleri memnun etmedi.

• Almanya Maliye Bakanı Oscar Lafontaine, önde gelen 20 sanayicinin Başbakan G. Schröder'e açık mektup göndermesinden sonra hem görevinden hem de parti başkanlığından istifa etti. Olay, Handesblatt gazetesi tarafından "iş dünyasıyla gerginliğin sona ermesi" olarak yorumlanırken, Schröder, Sosyal Demokrat Parti'nin başkanlığına; Hessen'in eski eyalet başbakanı Hans Eichel de maliye bakanlığına getirildi.

• Almanya Federal Parlamentosu, 184'e karşı 365 oyla yeni vatandaşlık yasasını onayladı. Yasaya göre, oturma iznine sahip ebeveyni sekiz yıldır Almanya'da yaşayan ve burada doğan çocuklara 18 yaşına kadar çifte vatandaşlık tanınmıyor. Çocukların 18-23 yaş arasında tek bir vatandaşlıkta karar kılması gerekiyor.

• Yeni yüzyıla girerken Almanya, Cumhurbaşkanı olarak, 1978-1998 yılları arasında Kuzey Ren Vestfalya eyaleti başkanlığı yapan sosyal demokrat Johannes Rau'u seçti. Yeni cumhurbaşkanı, "Almanya'da yaşayan ve çalışan, ancak Alman pasaportuna sahip olmayanların da Cumhurbaşkanıyım" dedi.

• İskoçya ve Galler'de seçimler yapıldı. İşçi Partisi her iki seçimden de birinci parti olarak çıkmasına rağmen yeterli çoğunluğu sağlayamadığı için Liberal Demokratlarla koalisyon yapacak. İngiltere'deki yerel seçimlerde ise Muhafazakarlar öne geçti.

• Güneydoğu Asya kriziyle ilgili olarak, "En kötü günler geride kaldı, ancak iyimserliğe henüz yer yok" yorumları başladı. Elektronik, çip, çelik, otomobil ve tekstil alanlarında nefes almaya başlayan bölge ülkelerinden Güney Kore ve Malezya'nın bu yıl % 1-3 büyümesi bekleniyor.

• Pakistanlı gerillaların Keşmir'e sızmaları üzerine Hindistan'ın hava operasyonu düzenlemesiyle başlayan gerginlik devam ederken, ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü J. Rubin, Keşmir nedeniyle çatışan bu iki ülkenin birbirine

nükleer silah atmasından endişe duyulduğunu belirtti.

• Endonezya'daki siyasi/dini kaynaklı gösteri ve çatışmalar aralıksız sürüyor. Bu arada Cakarta ile Lizbon arasında BM gözetiminde süren görüşmeler sonuç verdi ve Endonezya, 1976'da ilhak ettiği Doğu Timor için özerklik paketini kabul etti. Eski Portekiz sömürgesinde gelecekle ilgili referandum, 8 Ağustos'ta yapılacak.

• Pakistan eski başbakanı Benazir Butto, konferans vermek üzere yurtdışına gittiği sırada Polonya'dan traktörlerle birlikte rüşvet de aldığı gerekçesiyle eşiyile birlikte 5 yıl hapis, kamu haklarından men ve 8,6 milyon dolar para cezasına çarptırıldı.

• Malezya eski başbakanı Enver İbrahim, yolsuzluk ve cinsel taciz suçlamalarıyla yargılandığı davada 6 yıl hapis cezasına çarptırıldı. İbrahim'in kapalı giyinen eşi Azizze'nin ise muhalefet liderliğine başladığı bildiriliyor.

• Hindistan'da son üç yıl içindeki beşinci hükümet de düştü. Kongre Partisi'nin yeni hükümeti kuramaması üzerine parlamento dağıtıldı; erken seçim tarihinin belirlenmesi bekleniyor.

• Cezayir'de altı adayın "hile karıştığı" gerekçesiyle çekilmesinden sonra yapılan devlet başkanlığı seçimlerinde "ordunun adayı" olarak nitelendirilen Abdülaziz Buteflika yedi milyon oy aldı.

• Britanya'dan bağımsızlığını kazanmasından kırk yıl sonra Nijerya'da seçimler yapıldı. Üst üste askeri darbeler yaşayan ve anayasası yazılma aşamasında olan bu petrol zengini ülkedeki seçimleri, eski General Olusegun Obasanjo kazandı.

• Libya, 10 yıldan bu yana İskoçya'nın Lockerbie kasabasında düşen Pan Am uçağına bomba koyduklarından kuşku duyulan iki kişiyi yargılanmak üzere Hollanda'ya götürcek BM yetkililerine teslim etti.

• Venezüela'nın geçen yıl oyların yüzde 57'sini alarak devlet başkanlığına seçilen eski darbecilerden Hugo Chavez, başkanlık süresini 10 yıla uzatmak amacıyla tüm anayasal kurumları askıya aldı ve görüşlerine karşı çıkan Anayasa Mahkemesi'ne "sizi de lağvederim" tehdidinde bulundu.

• Panama'da Mayıs başında yapılan devlet başkanlığı seçimlerini muhalefetteki Arfulnista Partisi adayı Bayan Mireya Moscoso kazandı. 52 yaşındaki Bayan Moscoso'nun üç kez devlet başkanlığı yapmış olan eşi Arias, 1968'de General Noriega tarafından devrilmiş ve 1988'de sürgünde ölmüştü. Bayan Moscoso 31 Aralık 1999'da Panama Kanalı'nı ABD'den devralacak.

• Dünyanın en borçlu hükümeti ünvanı ABD'den Japonya'ya geçti. Geçen yıl yaptığı 235 milyar dolar borçla Japonya gelişmiş ülkeler hükümetlerinin toplam borcunu bile aştı.

18 Nisan

sonrasında merkez sağ:

Buharlaşma mı, bütünleşme mi?

Tanju Tosun

Paul Virilio "Politika ve Hız" adlı eserinde, tüm toplumsal yapılar gibi politikanın da kendisini yoketmeye doğru hızlanan bir hız olduğunu ileri sürerken, "durmak ölümdür" yasasının aksine, politikanın hız kesip, duraksadığından bahseder.⁽¹⁾ Toplumsal varoluşa siyasal anlam atfetmenin uzağında yaşıyoruz artık. Politika ve politik aktörler çoğumuza yavaş yavaş bıkmıklık veriyor, partilere karşı tavır alışlarımız pozitif bir özdeşleşmeden çok, uysal bir kayıtsızlığa, taktik icabı destek, hatta oy vermeye doğru kayıyor. Dün siyasal aşkla bağlanan ve uğruna ölünesi aygıtlar olarak görülen partilerin hakim olduğu bir toplumda yaşarken, bugün ne "demirkırat geleneği", ne de "kasketli karaoğlan" imgesi seçmenlerde heyecan uyandıramıyorsa, yaşanan, düpedüz politikanın hız

kesişi, duraksayışı, hatta birbirlerinden üreyen partilerin yokolmaya doğru hızla ilerlemesidir.

Bölüne bölüne neredeyse standart bir siyasal ürünün tek tip numunesine dönüşen merkezci partilerden kimileri yeniden atağa kalkabilmek için, 18 Nisan seçimleri öncesinde genciyle, özür-lüsüyle, esnafıyla bir kurultaydan diğerine koşarken, kimileri de dün sessizliğe mahkum ettikleri çoğunluklara sığınmayı son çare olarak gördü. Seçim sonuçları merkez sağdaki "siyasal cephe"de konuşlanan partilerin, birbirlerine karşı "siyasal oyunun galibi benim, artık bende birleşme zamanıdır" diyemeyecek kadar kitlesel desteklerini kaybettiklerini gösterdi. Ortaya çıkan tablo, DYP ve ANAP'ın "Demirkırat geleneği" ile "Özal mirası"nı pervasızca tükettiklerini ilan ediyor.

Seçim sonrasında iki parti liderinin sonuçlardan pek etkilenmemiş gözüken halet-i ruhiyeleri dikkate alındığında, anlaşılan o ki "ikisi " bile "bir" edemeyen siyasal ürünler bu cephede ayrı ayrı mevzilene-meye devam edecekler, bizler de kısa bir süre sonra "bu partilerle merkez sağ yeniden hız kazanabilir mi?" demek-ten kendimizi alıkoyamayaca-ğız. Soruyu şimdiden sorup, "merkez sağ parçalı-ufalanmış partileri taşıyabilecek mi?" şeklinde formüle etmek mümkün. Siyasal alanın devlet ve devletliler marifetiyle daraltılıp, ters yüz edilebildiği bir ülkede konuya ilişkin şimdiden yapılacak tüm öngörülerin kehanet olacağı endişesi-ni taşıyor da değilim. Yine

de siyasal alanın son tahlilde milli irade eliyle biçimlendirilmesinin retorik düzeyde de olsa kabul gördü-ğü, bunun önünde hiçbir engelin kalıcı olamayacağı-nı varsayarak, kimi öngörülerde bulunmak mümkün.

Ancak bunun için, öncelikle Türk merkez sağının ortak paydalarına atıfta bulunup, sözkonusu kanatta konuşlanan partilerin alâmet-i farikalarını berraklaş-tırmak gerekiyor. Yani ortalama bir merkez sağ parti için siyasetin anlamı nedir, siyasal aktörlerini kitlelerle kurdukları temsiliyet ilişkisinin derinlerinde neler yatıyor gibisinden sorulara yanıt aranmalı. Sonra da, merkezci eğilimli seçmen bu partileri taşıyabilir mi, merkez sağ bu partilerle ayakta durabilir mi ve niha-yet Türk siyasal sistemi bölüne-bölüne parçalanana ve ufalanan merkez sağa dayanabilir mi, şeklindeki so-rulara yanıt bulunmalı.

Merkez sağcı siyaset tarzının ortak paydası

Merkez sağcı siyaset tarzı, tıpkı merkez solda olduğu gibi, tarihsel olarak siyasetin temel aktörlerinin kim-

**18 Nisan'da
sandıktan parçalanıp,
küçülerek çıkan,
şu halleriyle ancak
"koalisyon
potansiyeli"ne
sahip olabilen
sağ partileri,
mevzilendikleri
kanadın
daha fazla taşınması
zor görünüyor.**

liğine, ısrarlarına, iktidar yapısı-nın ve hakim siyaset anlayışının özüne dokunmadan, siyaseti araçsal ve anti-siyasal bir rant paylaşımına indirgemekte-dir.⁽¹⁾ Sözde demokrasi müca-delesini sahiplenirken, özde, iktidarında devletin kaynakla-rını ganimet olarak toplumsal tabanına dağıtmadan edeme-mektedir. Bu geleneğin peşi-ne takılanlar için partileri geç-miş zamanlarda biraz "dava", biraz da "aş, iş" iken, yeni za-manlarda dava kendi kendisini tasfiye ediyor. Artık seçmeni sadece "aş, iş" peşinde iken, üyesi, delegeşi, ihalelerle, teş-viklerle nemalanma peşinde koşuyor. Yeni zamanların bu siyaset tarzını herhalde geçen dönem parlamentosunda mer-kez sağda bir partiden diğeri-

ne koşan Muş Milletvekili Erkan Kemaloğlu'ndan da-ha iyi ifade eden olamaz:

"Doğu milletvekillerinin kaderi bu, biz her zaman iktidardan yana, iktidarın içinde olmalıyız, benim hal-kım işsizdir, fakirdir. Mutlaka ve mutlaka aş ister, iş is-ter. Hatur gönül için kimseye oy vermez. Eğer siyasete devam etmek, bir dahaki dönem milletvekili olmak is-tiyorsan, mutlaka hizmet vermelisin, onların talepleri-ni yerine getirmelisin... Şahıslara iş yapacaksınız."⁽²⁾

Doğu'nun yegane iftihar olan bu politikacı tipi as-lında yeni zamanlarda "yeni fikirler söylemeye gerek yoktur", "sırf çıkar dağıtarak politika yapılabilir" gibi bir illüzyona kapılmış merkez sağcı siyasetin ortak paydasından başka birşey değil. Diğer yandan, varo-luşunu iktidarda iken devlet kaynaklarını seçmen ve yandaşlarına dağıtmayı şiar edinen bu gelenek iktidar olunca, toplumsal meşruiyetinin kaynağını toplum yerine devlete dayandırma, üstelik bunun devletten kaynaklandığına inanmaktadır. İktidarda iken devletin taleplerini topluma taşımakla meşgul olan merkez

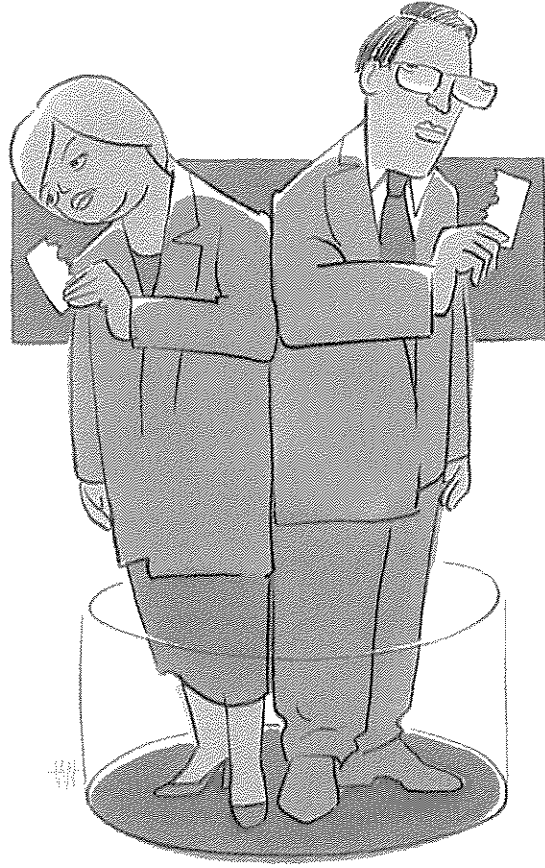
sağcı siyaset tarzı, muhalefette adı var kendisi yok bir siyasal liberalizm zeminine oturmaktadır.

Merkez sağ "iktidarsızlık" ve "ötekini hor görme kompleksi" eritiyor

Merkez sağ partilerin seçmenleriyle kurduğu 'aş, iş, rant dağıtım-oy toplama' esasına dayanan popülist-patronajcı ilişki iktidarda seçmenini memnun ederken, muhalefete düştüklerinde çıkara dayalı aidiyet bağı hızla çözülüyor. Merkez sağ eğilimli seçmenin hatırı sayılır bir kısmı iktisadi, toplumsal anlamda marjinalleştirilmiş, ikincil alana da dahil olamamış, kurumsallaşamamış, ilişkilerini bir türlü kuramamış, kendilerinin hangi grubun parçası olduğuna bir türlü karar verememiş kitleden oluşuyor. Bu kitlenin ortak özelliği, değişen dünya içinde öncelikli amaçlarının "ezanın susmadığı, bayrağın inmediği" topraklarda para kazanmak ve tüketmek olmasıdır. Bunlara para kazandıracak, tükettirecek olan ise, iktidardır. Oysa yarım asırlık çok partili demokrasi serüvenimizin neredeyse yarısında iktidarı tek başına elinde tutan bir gelenek artık ya koalisyonların küçük ortaklığına, ya da muhalefete mahkum.

1960'lardan günümüze merkez sağ partilerin seçimlerde topladığı oylar, merkez sağın geleceği için anlamlı mesajlarla dolu. Merkez sağ bölündükçe, merkez sağ taban daralmaktadır. 1969 seçimlerinde yüzde 46.5 oy toplayan Adalet Parti'li merkez sağ, Demokratik Parti'nin parti sistemine dahil olmasıyla 1973 seçimlerinde yüzde 41.7'ye, 1977'de yüzde 38.8'e geriledi.

Bu eğilim 1980 sonrasında daha da belirgin. 1983 seçimlerinde Anavatan ve Milliyetçi Demokrasi Parti'li

merkez sağ toplam oyların yüzde 68.4'ünü alırken, ANAP-DYP bölünmüşlüğü sonucunda 1987'de yüzde 55'e, 1991'de yüzde 51.1'e, 1995'de yüzde 39'a, nihayet 1999'da yüzde 25'e dayandı. Merkez sağın buharlaşma sürecine girmesini salt bölünmüşlük nedeniyle iktidara uzak kalmasını seçmenin tepki göstermesi şeklinde açıklamak mümkün değil tabii ki. Globalleşmeyle birlikte öne çıkan kültürel talepleri, kimlikleri, devletçi özleri nedeniyle temsil edemiyorlar. Popülizmin sınırlarının zorlanmadığı, devletin patronajcı partiler aracılığıyla herkese aş, iş dağıtabildiği asr-ı saadet dönemlerinde merkez sağ, sosyo-ekonomik

talepleri uzlaşma konusu yapabilme imkanına sahipti. Son yıllarda yapılan kimi araştırmalar Türk toplumunun değerler haritasında milliyetçi ve dini değerlerin yükselişe geçtiğine işaret ediyor.⁽⁴⁾ Oysa, kültürel talepler, kimlikler uzlaşmaya konu olamadıkları için, merkez sağ partiler köktenci vesayetçilerin izin verdiği talepleri, kimlikleri tanıırken, diğerlerini yok sayıyor. Bu da merkez sağı eritiyor. Merkez sağın temsil krizi olarak adlandırılan bu "ötekini tanımama, horgörme kompleksi" ufanmasında etkili olan bir faktördür.

Bölünmüş merkez sağın faturasını kim ödüyor?

Merkez sağın bölünmüşlüğü nedeniyle, sandıktaki parçalanmanın meclisteki parçalanmayı arttırdığı dönemlerde siyasal istikrarsızlığın başlıca göstergelerinden olan, hükümet istikrarsızlığının kronikleştiği görülüyor. '70'li yıllarda Adalet Partisi-Demokratik Parti bölünmüşlüğü'nün rehberlik ettiği parçalanmışlık 1973-1977 döneminde üç hükümetin kurulmasının ve ortalama hükümet ömrünün kılınmasının (415

gün) müsebbibi oldu. 1977-1980 arasında ise hükümet sayısı 4'e çıkarken, ortalama hükümet ömrü 296 güne düştü. Benzer hükümet istikrarsızlığı 1987'den günümüze sürüyor. ANAP-DYP bölünmüşlüğü 1991-1995 döneminde dört hükümeti siyaset sahnesine çıkarırken, bu hükümetlerin ortalama ömürleri 393 günde kaldı. 1995'den bugüne ise 4 hükümet işbaşına gelirken, DSP azınlık hükümeti bir yana bırakıldığında ortalama ömürleri 348 günü aşamadı.

İstikrarlı hükümetler tek başına siyasal istikrarın yaratıcısı değildir. Ancak uzlaşma ve hoşgörünün yerleşmediği siyasal kültürün hakim olduğu Türk siyasal sisteminde istikrar olmadan hükümet politikalarının etkinliğinin sağlanamadığını da belirtmek gerekir. Hükümetlerin istikrarlı olmadığı dönemlerde siyasal istikrarsızlığın sosyo-ekonomik göstergeleri olarak kabul edilen GSMH büyüme hızı, enflasyon oranı, kamu kesimi bütçe açığı, dış borçlardaki değişim oranı, grevler nedeniyle kaybedilen yıllık işgünü sayısına bakıldığında durumun vehameti daha iyi anlaşılıyor. Buna bölünmüş merkez solu da dahil ettiğimizde, parçalı yapının faturasının Türkiye'ye çıktığı açık.

Dün merkez sağcı taban "bütünleşmeye hayır" diyordu. Ya 18 Nisan sonrası?

Merkez sağdaki bölünmüşlüğü birleşmeyle sonuçlandırmaya yönelik girişimler neredeyse 1983 sonrası parti sisteminin ömrüne denktir. 24 Aralık seçiminde kine benzer biçimde, 18 Nisan öncesinde de DYP lideri Tansu Çiller ANAP lideri Yılmaz'a seçim sonrasında birleşme için kimi önerilerde bulundu. Çiller bu konudaki ısrarını rakibini notere davet ederek gösterse de, ANAP lideri ise rakibinin 1 puan gerisinde kaldığı

Merkez sağın iki partisinin kısa vadede "dörtte-birlik" toplam oylarını iktidarı tayin edecek eşiğe yükseltmeleri neredeyse imkansız. Bölünmüşlük nedeniyle iktidardan daha da uzaklaştıkça her seçimin ardından, tabanları, "iktidarsızlaşma fobisi" ile uçarlaşıyor.

takdirde genel başkanlıktan ayrılacağını açıklasa da iki liderin de samimi olmadığını seçim sonrası gördük. Amaç; ellerindeki "ateş topu"nu birbirlerine atarak, birleşmemenin vebalini rakibine yüklemeye çalışmaktan ibarettir.

Liderlerin tek aktör patolojileri, aşırı haklılık kompleksleri, Türk siyasetini tapulu arazileri, seçmenleri ise bu arazinin mütemmim cüzü olarak görme alışkanlıkları 18 Nisan sonrasında da tavandaki birleşmeyi engelleyecek gibi. Tabanda ise "aş, iş, rant" hesapları, birleşme durumunda ortadaki iktidar pastasını paylaşacak olanların sayısının artacağı endişesi birleşip-bütünleşmeye set çekmiş görünüyor. Nitekim yakın zamana

dek TÜSES'in yaptığı araştırmalar, başta olmak üzere⁽¹⁾, çeşitli araştırmalar seçmenlerin ikinci parti tercihlerinde "komşu partiler"i tercih edilme oranının bir hayli düşük olduğuna işaret etti. Bir başka anlamıyla, birleşme durumunda iki parti seçmenlerinin blok halinde birleşik partiye yönelme olasılığı hayli zayıftır. Tavandaki samimiyetsizliğin dalga dalga tabana yayılması sonucunda, "iktidar dışı kalma fobisi"ne rağmen, 18 Nisan'daki "büyük final" bile birleşip-bütünleşmeyi sağlayamayacak görünüyor.

Bölünmüşlük merkez sağı terbiye etti mi?

Bölünmüşlükten bu partilerin çıkardığı kimi dersler de yok değil. Bölünmüşlük bunların kendi siyaset tarzlarının ortak paydasını sorgulamalarına vesile oldu. Bunu ister iktidarı bir ucundan yakalamak, isterse iktidardaki rakibini alaşağı etmek için yapsınlar, önemli olan sonuç. Bölünmüşlüğü yarattığı "frendenge" etkisine benzetebileceğimiz bu mekanizma, merkez sağa nihayet çağdaş siyasetin kimi erdemleri-

nî telaffuz ettirdi.

Muhalefetteki rakip, iktidar için sırasını beklerken, iktidardaki "düşman kardeş"inin kontrol ettiği ganimetin kendisini sürekli muhalefete mahkum edecek tarzda hoyratça kullanılması için her an tetikte bekledi. Muhalefette olanın kendisine atfettiği bu misyon, ekonomik alanda patronajcı siyaset tarzının şiddetini yavaşlatırken, siyasal alanda "hemen, şimdi ve herkes için hak, hukuk, demokrasi"nin elzem olduğunu fark ettirdi. Yani, iktidardaki rakibi devletle bütünleşip, devletin çıkarlarını toplumun önüne koyup, devletin taleplerini topluma yayma ile meşgul olurken, muhalefette

kalan "Yeter! Aruk hak milletindir" diye diye siyasal pozisyonunu liberalleştirdi. Dolayısıyla, iktidar, merkez sağ için otoriter-devletçi bir zemine kaymanın, devletle barışık, hatta ona yapışık muhafazakar, milliyetçi, popülist mevzide konuşulmasının adı olurken; muhalefet, fetişleştirilmiş tarzda yapılsa dahi, siyasal liberalliğin mevzisine dönüşüyor.

DYP dünkü iktidarında siyasal merkezi baştacı ederken, 28 Şubat sonrasında toplumsal merkezi keşfederek, devletin milletin hizmetinde olması gereğini vurguladı. Üstelik, "ciddi bir demokrasinin ciddi bir devlet geleneği olur, devlet gibi devlet olmak zor değil" diyerek, bunu vesayetçi merkezle hesaplaşma pahasına yaptı. ANAP ise muhalefetinde adı var, iktidarında kendisi yok bir siyasal liberalizm ile yasakçı ve otoriter siyaseti sürekli yeniden üretirken; iktidarı, merkez sol azınlığa teslim edince, devleti denetleyen, devletten hesap soran aktif yurttaşlık projesini dillendirmeye başladı. Fakat artık gerek Türk siyasal sistemi, gerekse bizatihi merkez sağ için bölünmüşlüğe dayalı oy

ve meclisteki parçalanmışlığın merkez sağı terbiye etme adına kabul edilebilirlik sınırı çoktan aşılmıştır.

Üstüne geçirdiği liberal elbiseyle '94 ve '95 seçimlerinde kentli seçmeni peşine takamayan Çiller'li DYP, RP'nin kapatılmasının ve MHP'nin barajı aşma açısından riskli olduğunun ilan edilmesinin ardından, liberal elbisesini çıkararak, milliyetçi, muhafazakar elbiseyi giydi. Uçarlaşan ılımlı milliyetçi-muhafazakar oyları provoke ederek, taşranın geleneksel hassasiyetlerini oya tahvil etmek istese de, MHP'nin beklenmeyen yükselişi dikkate alındığında, günü kurtarmaya yönelik bu tarzı, seçmenin tutmadığını

gördük. Anlaşılan o ki, merkez sağın ılımlı seçmeninin ne İstanbul sermayesiyle bir rövanş hesabı, ne de kaba bir milliyetçilik ile muhafazakarlığa sarılma gibi bir dertleri varmış. Dün kitleleri anti-siyasal bir konuma sürükleyerek suskunlaştıran ANAP ise, 18 Nisan'da kendilerini iktidara taşıdıkları takdirde bunlara varsıllaşma vaadinde bulundu. Fakat, Baudrillard'ın söylediklerini tasdik edercesine, bu kitlenin suskunluğunun nedeninin yanıltıcı olabileceği, bunun kendi adına konuşulmasını yasaklayan bir sessizlik olduğu ve bu çoğunluğun kendi adına konuşanlardan öç almayı beklediklerini⁽⁴⁾ anladık.

18 Nisan sonrası merkez sağın rotası:

Birleşme mi buharlaşma mı?

ANAP ile DYP arasında seçim öncesinde söylemleri bağlamında öne çıkan kimi farklılıklar, seçim sonrasında ise sosyal temelleri bağlamında oluşan kimi önemsiz ayrışmalar merkez sağın tabanını genişletmediği gibi, oyların daha da parçalanması ile sonuç-

landı. ANAP küçülerek de olsa yine, Doğu Karadenizlilerden hemşehri desteği, Marmara, Kıyı Ege ve Orta Anadolu'nun orta sınıflarından Özal hatırı ve iktidar umuduyla destek gördü. DYP ise Çiller'in adeta folklorik bir merakla bir yandan milliyetçi-muhafazakar çığırtkanlığın perdesini yükseltmesine, diğer yandan "Anadolu"nun İstanbul'a, küçük ve orta boy girişimcilerinin "büyükkentlere" olan hıncını okşamasına⁽⁷⁾ rağmen, geleneksel kalelerinde küçülerek destek aldı. Üstelik giydiği milliyetçi-muhafazakâr elbise bu partinin siyasal geleceği açısından risklerle dolu olduğunu gösterdi. Merkez sağ bir partide dindarlık-milliyetçilik dozunun kaçırılması, merkez sağın klâsik seçmeninden ortalama muhafazakâr vatandaş ırkuttu.⁽⁸⁾ Partiyi yakın geçmişte ayakta tutan Marmara, kıyı ve orta Ege ile Kıyı Akdeniz'li kırsal seçmen kitlesinin gözünde "maddi refahın artması ve ülke için güçlenme anlamına gelen kalkınmaya zaafı olan bir toplumda"⁽⁹⁾ DYP'yi cazibe merkezi yapan; geçmişte Menderes'in dillendirdiği "milyoner olma", şimdilerde ise "milyarder olma" sevdasıdır. Bunun aracı ise aş, iş, sübvansiyonlardır. Lâikçiliği değil ama lâikliği; kaba milliyetçiliği değil ama vatanseverliği iliklerine kadar hissedenden bu kitlelerin hatırı sayılır bir kısmının, parçalanmışlığın itici gücüyle iktidar dışı kalma tehlikesiyle tercihleri uçarılaşacaktı. Nitekim bunların hatırı sayılır bir kısmı 18 Nisan'da DSP'ye yöneldi.⁽¹⁰⁾ Bir başka anlatımla, ideolojilerin esneklediği bir konjonktürde, Apo'nun yakalanması ile yurtseverliği tescil edilen, üstelik '70'lerin "Demirel'ci köycülük popülizmi"ni '90'larda yeniden canlandıran Ecevit'li DSP'ye yönelen desteğin ardında azımsanmayacak DYP'li bir seçmen kitlesi var.

**Kısa ve orta
vadede merkez sağın
payına düşecek olan,
maksimum üçte birlik
bir seçmen kitlesidir.
Yüzer gezer oyları
fethetmeye yönelik
stratejilerin, bu kanadın
toplumsal temelini
güçlendirme yerine,
daha da eritebileceği
olasılığı da yabana
atılmamalıdır.**

Çiller, seçim öncesinde merkez sağın toparlanma umudunu 18 Nisan'dan sonra yapılacak yeni bir seçimde görse de,⁽¹¹⁾ Orta Anadolu'dan Doğu'ya uzanan coğrafyada kemikleşmiş milliyetçi-muhafazakar seçmenin aş, iş, ranttan çok; ülkülerine, davalarına sadakatle bağlı olduğu ve bu bağın çözülmeye hiç niyetli olmadığı MHP'nin yükselişi, FP'in ise buralarda çekirdek tabanını muhafaza etmesiyle anlaşılıyor. Özal döneminde varsıllaşan ANAP'ın sadık seçmenlerinden olduğu gibi, bu kitlelerden de DYP'ye oy kayma ihtimali bundan sonra çok zayıf. Aynı iddiamız merkez sağın diğer partisi için de geçerli. Dolayısıyla tavanda birleşip, liderler marifetiyle tabanları

önce barıştırıp, sonra bütünleştirmeden gidilecek yeni seçimlerin, merkez sağı daha da küçültüp, her iki partiyi teşkilatlarının iktidar umuduyla tuttuğu seçim kalelerine hapsedme olasılığı yüksektir.

18 Nisan'da sandıktan parçalanıp, ufalarak çıkan, şu halleriyle ancak "koalisyon potansiyeli"ne sahip olabilen merkez sağ partileri, mevzilendikleri kanadın daha fazla taşınması zor görünüyor. İdeolojilerin esneklediği, "dava"nın tükendiği bir çağda, yıllardır iktidara, iktidarın armağanlarına alıştırılmış bir kitlenin parçalana parçalana iktidarsızlığa mahkum edildiklerini farkettileri anda, merkez sağı iyice boşaltmamaları için neden de yok.

Merkez sağdaki bölünmüşlüğe dayalı parçalanma nedeniyle 18 Nisan sonrasında Türk siyasal sistemi istikrarsızlık örüntüleriyle daha uzun süre meşgul olacak gibi. Özellikle daha da şiddetlenen oy ve parlamentodaki parçalanma, koalisyon hükümetinin kurulma sürecinde pek sıkıntı yaratmayacak gibi gözükse de, kurulacak hükümete hangi merkez sağ parti

ortak olursa olsun, diğerinin daha ilk günlerde rakibine yükleneyeceği dikkate alınır, ufukta istikrarlı ve etkin hükümet görünmüyor.

Sonuç yerine bir soru: Ne yapmalı?

18 Nisan'da ortaya çıkan tablonun, istikrar arayan Türkiye'ye istikrarı armağan etmeyeceği belli. Merkez sağ partilerin aczi, seçim sonrasında da sürececek. Kısa vadede "dörtte-birlik" toplam oylarını tek başına iktidarı tayin edecek eşige yükseltmeleri neredeyse imkansız. Bölünmüşlük nedeniyle iktidardan daha da uzaklaştıkları her seçimin ardından, tabanları "iktidarsızlaşma fobisi" ile uçarlaşıyor ve DYP liderinin deyimiyle "ele, güne muhtaç oluyorlar". Bırakalım bir merkez sağ partinin tek başına iktidar olmasını, neredeyse iktidar ortağı dahi olabilmeleri için birleşip-bütünleşmeden başka çıkar yol yok gibi. Kısa vadede bunun gerçekleşmesi ise zor görünüyor.

Gerek DSP-MHP ağırlıklı kurulacak gibi görünen koalisyon hükümetine kaulması muhtemel ANAP'ın, gerekse muhalefet konumunda mevzilenecek DYP'nin, merkez sağın buharlaşma sürecinin önüne geçebilmeleri, tercihlerini ideolojik anlamda bir merkez parti olma yönünde mi, yoksa konumlarını yüzer gezer oylara göre belirleme yönünde mi kullanacaklarına bağlı.

Reuven Hazan, merkez partilere ilişkin yaptığı sınıflandırmada iki tür merkez partiden söz eder. Birinci tür merkez partiler, ideolojik düzlemin ortasını, ya da ortasına yakın bir alanı kaplayarak, ideolojik olarak merkezde konumlanırlarken, ikinciler, konumlarını yüzer gezer oy esasına göre belirlemektedir. Bu bağlamda merkez kimliğine bürünen partilerin işlevleri birbirine zıt iki pratikle sonuçlanır: İlkinde, program ve söylemleri bakımından özdeş partiler pragmatik bir hevesle seçmen tabanını genişletmek için zaman zaman merkezin uzağına hitap eden stratejiler benimserler. Diğerinde ise merkezde konumlanan partiler, aşırı uçları kendi uçlarında eritmek suretiyle uzlaşmaya yönelirler. Bu eğilim istikrara hizmet ederken, oy kaygıları nedeniyle aşırı uçlara meyiletme kutuplaşmaya yolaçar.⁽¹²⁾ Bu noktada ANAP ve DYP'nin seçim sonrasında oy tabanını güç-

lendirmeye yönelik olarak hangi tür merkez partisi kimliğine bürüneceği önemlidir. Koalisyon hükümetinde ANAP, muhalefette DYP siyasal geleceğini 18 Nisan'da MHP'ye yönelen radikalleşmiş yüzer gezer oylarda görüp, milliyetçilik ve muhafazakarlığın dozunu daha da arttıracak söylem ve icraatlara yönelirse, unutmamalıdır ki, bu kitle kaypak olmakla birlikte uçlardan uzaklaşmaya hiç de niyetli olmayan bir kitledir. Dolayısıyla kolay kolay merkez sağa yönelmeleri güçtür. Bir başka anlatımla, Türkiye'de merkez sağ, merkez sol ve radikal sağ eğilimli seçmenler büyük ölçüde partilerini bulmuşlardır. Kısa ve orta vadede merkez sağın payına düşecek olan, maksimum üçte birlik bir seçmen kitlesidir. Yüzer gezer oyları fethetmeye yönelik stratejilerin bu kanadın toplumsal temelini güçlendirme yerine, daha da eritebileceği şeklindeki bir olasılık yabana atılmamalıdır. Bu koşullar altında dörtte birlik oylarıyla bırakalım tek başına iktidar olmalarını, pazarlık gücü yüksek olabilecek bir koalisyon ortaklığı için dahi birleşip-bütünleşmeden başka çıkar yol gözüküyor.

Yrd.Doç. Dr. Tanju Tosun

Ege Üniversitesi İ.İ.B.F. Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

Dipnotlar

- 1- Paul Vinlio; Hız ve Politika, Metis Yayınları, İstanbul, 1998.
- 2- Ümit Cizre Sakallıoğlu; "Refah Partisi'nin Ardından", Görüş Dergisi, TÜSIAD Yayını, Haziran 1998, s.56.
- 3- Erkan Kemaloğlu ile söyleşi, Gazete Pazar, 13 Temmuz 1997.
- 4- Bkz.Yılmaz Esmer; "Toplumsal Değerlerimiz 1997" (yazı dizisi), Milliyet, 9 Nisan 1997.
- 5- Bkz. Türkiye'de Siyasi Partilerin Seçmenleri ve Sosyal Demokrasinin Toplumsal Tabanı, TÜSES Yayını, Ankara, 1995, Türkiye'de Siyasi Parti Seçmenlerinin Nitelikleri, Kimlikleri ve Eğilimleri, TÜSES Yayını, Ankara, 1996.
- 6- Jean Baudrillard; Sessiz Yığınların Gölgesinde Ya da Toplumsalın Sonu, (çev.Oguz Adanır), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1991, s.18-22.
- 7- Tanıl Bora; "Anavatan, Doğru Yol ve Kutlu Merkez Sağ", Radikal İki, 28 Mart 1999.
- 8- Nuray Mert; "Seçimlerden Önce Merkez Sağ", Birikim, S:120, Nisan 1999, s.40.
- 9- A.g.m., s.40.
- 10- 18 Nisan seçimlerindeki oy kaymalarının analizi için bkz. Tanju Tosun-Gülgin Erdoğan Tosun; "18 Nisan Seçimlerindeki Oy Kaymalarının İstatistiksel Yorumu", Milliyet, 30 Nisan 1999.
- 11- Zaman, 29 Mart 1999.
- 12- Reuven Hazan; "Centre Parties, Polarization and Competition in European Parliamentary Democracies, Pinter, London-Washington, 1997, s.150-162'den aktaran, Simten Coşar; "İstikrar, iktidar, ideoloji üçgeninde Türkiye'de merkez", Birikim, Nisan, 1999, S:120, s.55.

Beko dünyasına “enter”

ÜCRETSİZ MONTAJ
ÜCRETSİZ SERVİS

PC DESTEK HATTI
0212 222 88 99

3 yıl garanti süresi.
Ücretsiz teslim,
ücretsiz montaj.

Hiçbir bilgisayar markasının
sahip olmadığı kadar geniş
ve yaygın satış ve servis ağı.
Garanti süresince adresiniz
neresi olursa olsun yerinde
ücretsiz servis.

08:00 - 24:00 arası
açık "PC Destek Hattı".
Her konuda, her
sorunda, gece-gündüz
her an başvurabileceğiniz
danışma merkezi.

ÜCRETSİZ TÜKETİCİ
DANIŞMA HATTI
0800 261 85 15
DİĞER HAT
0216 423 42 07

BEKO
Bir dünya markası

18 Nisan üzerine analitik notlar

Güldürürken ağlatan seçimler

Aydın Uğur

Sunuş niyetine

Bu yazı 18 Nisan seçimlerinden önce tasarlandı ve kısmen kaleme alındı. Tamamlanmasıysa, seçim sonrasına denk geldi. O yüzden yazarı bakımından bir sınama özelliği taşıyor. Görüş Dergisi'nin editörleri, seçimlerden önce yazarla temas kurduklarında yazının kapsamını esasen seçim kampanyaları ve seçmenin bu kampanyalara gösterdiği ilginin özelliklerinin analizi olarak tarif etmişlerdi. Gelgelelim, yazarın makaleyi teslim etmesi gecikti ve araya seçimler girdi. Artık, nihai metnin sadece kampanyalarla sınırlı kalması beklenemezdi. O yüzden aşağıdaki yazıda seçim-öncesi ve seçim-sonrasını bir arada ele alan bir anlama girişimi bulacaksınız. Okur olarak, bu açıklamadan sonra, 'yazar, seçim-öncesi analizlerini seçim sonuçlarının ışığında değiştirmiştir, mutlaka' diye düşünme hakkınız, elbette var. Ama, eskilerin deyişiyle, inan olsun, seçim sonuçları kampanya dönemi hakkında, o sırada, sığağı sığağına kaleme almış olduğum analizleri geçersiz kılmadı. O sırada ne görülüyorsa, seçim sonrasında da aynı kaldı.

Kampanya dönemi ve görünürdeki depolitizasyon

18 Nisan öncesi seçim ortamını analiz edenlerin büyük çoğunluğu yaygın bir depolitizasyon havasından söz ediyorlardı. Gerçekten de son haftaya kadar, en azından büyük kentlerde eski seçimlere bakarak oldukça düşük bir heyecan görülüyordu. Kararsızların sayısının yüksekliği sık sık vurgulanıyordu. Kamuoyu araştırmaların-

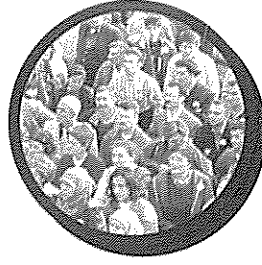
da kararsızların oranı %25-30 arası seyrediyordu. Partilere yönelik ilgisizlik elle tutulur haldeydi. Partiler de bu ilgisizlikten etkilenmiş gibiydiler; örneğin daha önceki seçimlerde, her yanı parti bayraklarıyla donatma furyası oldukça erken başlarken, Nisan seçimlerinde bayraklar ancak son hafta ortaya çıktı.

Seçimlerdeki heyecanı örseleyen bir başka gelişme kamuoyu yoklamalarına getirilen yayın yasağı oldu. Bu çalışmalar alenen yayınlanamayınca yurttaşlar gazete yazarlarının 'bana gösterilen bir araştırmanın sonuçlarına göre' diye aktardıkları, güvenilirliği kuşkulu, kaçamak aydınlatmalarla yetinmek zorunda bırakıldılar.

Oysa, bu yasaklama liberal demokrasinin temel manüvıyla çalışmaktadır. Bilindiği gibi liberal demokratik felsefe, siyasal sistemin işleyişiyle piyasanın işleyişi arasında bir paralellik kurar. Hem siyaset, hem piyasa, bu felsefeye göre, aynı ilke üzerine oturtulur: Mesele, özünde, tüketicinin ve/ya da yurttaşın kendisi bakımından en yararlı olanı bulup seçme fırsatına kavuşturulması meselesidir. Herkes, kendisi için en yararlı olanı seçerse; bu toplumun ortak yararının da en çoklaşması sonucunu verir. Ancak, hem siyasal sistem, hem de piyasanın böylesine sağlıklı işleyişi iki şarta bağlıdır:

1-Tüketicisi ve/ya da yurttaşın önüne sunulan ürün ve hizmetler tam rekabet ortamında yarışmalıdır;

2- Tüketicisi ve/ya da yurttaş, önüne sunulan ürün ve hizmetlerin hepsi hakkında doğru ve tam biçimde bilgi sahibi olmalıdır. Bu şartlardan biri yerine getiril-

**Hemen
her yakada pop
çizgisi ağır basmış,
milliyetçiliğin de,
Atatürkçülüğün de,
solculuğun da,
muhafazakarlığın da
pop versiyonlarına
itibar edilmiştir.
Ancak bu pop havası
akla değil, duygulara
hitap etmiştir.**

miyorsa, sonuçta olan, tüketici/yurttaş olur. Kendisi bakımından en akılcı olanı seçemez. Kötü mal ve/ya da fikir ortalıkta gezinmeye devam eder. Sistem kendisinden bekleneni veremez. İşte, son seçimlerdeki kamuoyu yoklamalarının yayınlanması yasağı yüzünden demokrasinin sağlıklı işleyişi engellenmiştir, diyebiliriz.

Nitekim, karanlıkta tercihini kullanan Türkiye'de seçim sonuçları hemen herkes bakımından şaşkınlık verici olmuştur. Herhalde, demokrasinin amaçları arasında, herkesi, diğerleri ne düşünüyor konusunda cahil bırakıp, sonunda da şaşkınlığa boğmak, yer alması gerekir.

Kampanya döneminin ilginç gelişmelerinden biri de Radyo Televizyon Yüksek Kurulu'nun, Yüksek Seçim Kurulu'nun seçim yasakları konusundaki keskin kararlarını bir o kadar keskin biçimde yorumlayarak giriştiği yayın yasağı uygulamaları oldu. RTÜK, kamuoyu yoklamalarının yasaklanmasıyla ilgili mevzuatı yorumlarken, işi, neredeyse bizzat hükümetin ıcratıyla ilgili açıklamaları ve parti propagandalarını yasaklayacak bir genişlikte ele aldı. Ocak sonundaki bu gelişmelere kamuoyunun tepkisi çok sert olunca her iki kurum da tevîl yoluna gitti. Bu kurumların tutumları neredeyse 'siyasal partilerin propaganda yapmaları seçimlerin sağlıklı işleyişine zarar verebilir' anlamında okunabilirdi. Bürokrasinin böylesine önemli bir makamını işgal eden bir kişinin siyasete bakışının demokratik felsefeye bu denli yabancı olması, ayrı bir şaşkınlık konusu oldu.

Çözüm önerisi fukarası kampanyalar

Gelgelelim, sorun yalnızca kısıtlamalardan kaynaklanmamıştır. Siyasal fikir piyasası hiçbir engel ve kısıt teşebbüsü olmaksızın işlemiş olsaydı bile, sonuç açısından pek bir

farklılık arz etmeyecekti, demek çok yanlış olmayacaktır. Gerçekten de, siyasal partilerin hemen hepsi bu kampanya döneminde ülkenin sosyo-ekonomik sorunlarına ilişkin anlaşılır, net fikir beyanından sanki titizlikle kaçınmışlardır. Ülkenin yönetim yapısı, sosyal sigortaların durumu, işsizlik, eğitimin kalitesinin çağdaş standartlara yaklaştırılması, sağlık hizmetleri, Avrupa ve dünyayla bütünleşme, işlemeyen yargı gibi can alıcı konuların hangi somut yollarla çözüme kavuşturulacağı hususunda genel bir suskunluk hakim olmuştur. Bu suskunluğun iki doğrudan, iki de dolaylı nedeni var gibi gözükmektedir. Doğrudan nedenlerin birincisi daha çok merkez partilerle ilgilidir: Merkez partiler seçim öncesinde yerlerini iyi-kötü garantili görmüşlerdir. Seçimdeki korku ve Silahlı Kuvvetler'deki iradenin birleşip kendilerini nasıl olsa şu ya da bu biçimde iktidar oyununun parçası yapacağına inanmışlar; bu yüzden daha sonra kendilerini bağlayacak taahhütlere girmeyi yeğlemişlerdir. İkinci doğrudan neden, siyasal partilerin geneli için geçerlidir ve siyasal kadroların yukarıda sayılan ülke sorunlarının ciddiyetini idraktan uzak olmaları; ciddiye alacak olsalar bile, tutarlı ve uygulanabilir çözüm üretecek donanım ve becerilerden yoksun bulunmalarıyla ilgilidir. Seçim bildirgelerinin oluşum süreçleri bu duruma dair ipuçları vermektedir. Seçimlere oldukça az bir süre kala yayınlanan seçim bildirgelerini ciddiye alan parti yok gibidir. Bu keskin yargımızı dayandırdığımız husus, bildirgelerin parti tabanını içeren bir düşünme ve tartışma sürecine hiç sokulmadan, genellikle genel başkana yakın üç-beş kişilik ekiplerce hazırlanıp hemen kamuoyuna açıklanmış olmalarıdır. Partilerin büyük çoğunluğu bildirgelerinin kadrolarınca benimsenmesi, özümsemişi yolunda uzun boylu bir çaba göstermemiştir. Kaldı ki, kampanya döneminde her bir lider ötekinin geçmişteki yolsuzluğu,

yalancılığı, güvenilmezliği, hırsızlığı ya da hırsızlığa göz yumması gibi temaları işlemeyi tercih etmiştir. Seçmene sundukları akıl yürütme stratejisi 'ötekini seçersen sana şunları, şunları yapar; o yüzden oyunu bana ver'den ibaret kalmıştır. 'Bana yetki verirsen şu konuda bunu, şu konudaysa bunu yaparım' doğrultusundaki açıklamalardan kaçınmışlardır. Kampanyalara bu tercih yüzünden geleceğe değil, geçmişe dönüklük hakim olmuştur. Nitekim ülke sorunları ele alınırken yegane vurgunun kimlikler üzerinde olması, bu özelliği daha da pekiştirmiştir. Ne var ki kimlikler meselesi de hamasi ve yuvarlak söylemlerle işlenmiştir. Hemen her yakada pop çizgisi ağır basmış, milliyetçiliğin de, Atatürkçülüğün de, solculuğun da, muhafazakarlığın da, liberalliğin de pop versiyonlarına itibar edilmiştir. Ancak bu pop havası akla değil de, duygulara hitap eden bir stratejiyi de peşinden getirmiştir. Bu strateji sonucunda, modern demokrasinin işleyişinde hayati olan ve yurttaşın neyin kendi yararına, neyin zararına olacağına sağlıklı biçimde tartmasına el veren akılcı argümanlar ve bu argümanların serbestçe tokuşturulması anlamındaki bir kamusal tartışma süreci yaşanmamıştır. İşin ilginç yanı, merkez partilerin de akla değil de duygulara hitap etmeyi yeğlemiş olmalarıdır. Bu tercihin onlar bakımından yanlış olduğu seçim sonuçlarıyla görülmüştür. Merkez partilerin ikna edicilikleri sistemin akılcı yanlarını seçmenin gözü'nün önüne sermelerinden geçebilirdi. Zira hem siyasal konumları, hem de liderliklerinin özelliklerinden ötürü 'şir'iden ziyade 'akıl'a vurgu yapmaları yerinde olurdu. Bu son söylediğimizi biraz açalım: Bilindiği gibi siyasal ideolojiler gönül tellerine deydikleri zaman geniş kitlelerin 'şirsellik' olarak algılayabilecekleri bir tını çıkarırlar. Nitekim kimliklerle siyaset yapan MHP ile FP nin böylesi bir 'şirsellik' algısından istifade ettiği açıktır. Bu kesimlerde 'manzume' okumanın yaygınlığını hatırlayalım. Merkez partiler arasında 'şirsellik' konusunda DSP'nin de liderinin kişiliğinden ötürü avantajlı olduğu da, hepinizce, bilinmektedir. İlk üç parti sıralamasının bu şirsellik algısıyla bir yakınlığı olsa gerektir, diye düşünüyorum.

Ülkenin sorunları konusunda somut çözüm önerilerinin son seçimlerde dile gelmesinin, iki de dolaylı nedeni bulunmaktadır. Dolaylı nedenlerin ilki, Anayasamızın ve yasal düzenlemelerin ülkenin temel doğrultuları konusundaki tartışmalara getirdiği kısıtlamalardır. İnanç özgürlüğü,

düşünce ve ifade özgürlüğü, bilim ve sanat özgürlüğü gibi alanlardaki ciddi engeller dolayısıyla, ülkenin temel doğrultularında, Anayasa'nın başlangıç bölümünde çizilen dar çerçevenin dışında, herhangi bir tutum ve davranış sergilemek son derece riskli hale gelmektedir. O yüzden, özellikle resmi anlayışın dışında bir çözüm önerisinin kamusal alanda enine boyuna tartışılması, yanlışlarının ya da işe yararlılıklarının anlaşılması ülke yurttaşları için mümkün olamamaktadır. Siyasal partiler bir gözlerinin ucuyla mevzuatı kollamakta, öteki gözlerinin ucuyla seçmenin bir kesiminin resmi beklenti dışına çıkan hissiyatını izleyip, söylemlerini yarım-akıl ve yarım- ağızla inşa etmektedirler. Yarım-ağız kullanmayanlar ve iri meselelerde oldukça net tavır koyanlarsa, kendilerini mevzuatın tehdidinden uzak hissedenden yüksek yargı ve askeri çevreler olmaktadır. Bunun sonucunda, seçmen, deyim yerindeyse 'majör siyaset'in bu kesimler ile bunların muarızları tarafından yapıldığını görmektedir. Özellikle merkez partilerin yaptıkları siyaset, 'minör siyaset' olarak algılanmaktadır. Kampanyalar sırasında hemen herkesin sözünü ettiği depolitizasyon izlenimini bu iki düzlem farkı çerçevesinde yorumlamak gerekir. Partileri somut öneriler getirmekten uzak tutan dolaylı dinamiklerin ilki budur. Öte yandan, seçmenin talebinin de sınırlı olduğunu sezen merkez siyasal partilerin bu talebin ötesinde bir somutlaşma gayreti içine girmemesi de, bir ölçüde, anlaşılır olmaktadır. Bu da 'düşük talebe düşük arz' biçimindeki ikinci dolaylı nedeni oluşturmaktadır.

Yukarıdaki analizi devam ettirerek 'geçmiş kampanya döneminde ülkede çok ciddi bir politizasyon ortamı bulunmaktaydı. Ne var ki, bu politizasyon zemininin esas aktörleri siyasal partiler değildi; partiler minör önemdediler. Önemleri ise majör aktörlerin ve/ya da onların muhatap aldıkları derin düşmanlara verebilecekleri sınırlı destek kadardı' demek daha doğru olacaktır. Gerçekten de ülkedeki politizasyon fazlasında partilerin yeri oldukça küçüktü. O yüzden seçimde seçim sonuçlarının çok da birşey değiştirmeyeceği inancı yaygındı. Yurttaş sandığa çeken yarışma eksenleri iki taneydi; ve her ikisi de kimlik sorunuyla yakından ilintiliydi. Bunların ilki PKK olgusunun keskinleştirdiği milli hisler konusundaki yarışmaydı. İkincisi, dinin toplumsal yaşamdaki yerinin ne kadar olacağı konusuydu. Partilerse, özellikle merkezdekiler, birer bahaneden ibaret gibi duruyorlardı. Poli-

zasyon dozajları hafif kalıyordu.

Elbette, siyasete olan ilgi sadece kimlik arayışlarıyla bağlantılı değildi. Nitekim, son seçimlerde kimlik arayışları dışındaki çıkar anlayışları da etkili oldu. Siyaset biliminin 'clientelism' olarak adlandırdığı, siyasal partilerin yandaş ve yaranlarına çıkar sağlama yolundaki yaygın uygulamaları da seçmen kitlesinin bir kısmını seferber eden esas boyuttu. Ancak, burada, son seçim kampanyalarının ortaya koyduğu bir ayrımın altını çizmek yerinde olacak. O da, 'tuzu kuru' olan ve 'Beyaz Türkler' diye adlandırılan kesimin siyasete görece ilgisiz kahrken; siyaset sayesinde kendine, yakınlarına iş ve aş bulacağını bilen ve bunlara mevcut düzenin normal yollarından ulaşmalarının imkansızla yakın olduğunu gören 'Siyah Türkler' diye adlandırılan kesimin siyasete yoğun ilgi göstermesiydi. Esasen, burada çok şaşırtıcı bir durum yoktur. Çünkü, modernleşmenin bir göstergesinin de siyasal alanın toplum yaşamında

öneminin giderek azalması; ekonomik ve kültürel alanların ise genişlemesi olduğu, siyaset bilimince epeydir vurgulanmaktadır. Ancak, bu Batı örneğinde toplumsal gövdenin bütünü için geçerli bir saptamadır. Bizde ise modernleşmenin nimetlerine erişenler açısından geçerlik taşıyor; nimetlerden dışlananları kapsamıyor. Ne var ki, bu durum, ilerde de devam edecekse -ki, bütün veriler o doğrultuda-, zaman içinde Beyaz Türkler'in siyaseti esasen 'çapulcuların' meşgalesi olarak algılanmalarını ve daraltılmış bir siyasal alan tercihinine dayanan anlayışa halihazırda verdikleri desteği artırmalarını beklemek gerekir. Böylesi bir gelişme, XXI. Yüzyılın eşliğinde, bütün sorunları çözüm bekleyen ülkenin geleceğini hep birarada konuşmaya, tartışmaya en çok ihtiyaç duyduğu sırada, yetişmiş kadroların bu konuşma, tasarlama sürecine uzak durmaları anlamına gelir. Sonuç, işte asıl o zaman, siyasetin sadece çıkar şebekelerine

**Önümüzdeki
dönemde, özellikle
merkez soldakiler
üzerine düşeni
yapmazlarsa,
siyaset, kimlikssel
aidiyet meselesinin
istila ettiği bir alan
olur ve kaynaşmanın
değil kutuplaşmanın
ekmeğine yağ süren
bir etkinliğe
dönüşür.**

birakılması olur. Gelgelelim, seçimlere katılımdaki yükseklik ve seçimleri izleyen dönemde birden alevlenen siyasal ilgi seçim kampanyaları esnasındaki havadan esinlenen yukarıdaki çıkarsamayı yersiz kalmaktadır, denebilir. Biz, yine de seçim sonrası yükselen ilginin geçici olduğunu, kalıcı eğiliminse tuzu kuruların siyasetten uzaklaşması doğrultusunda tezahür edeceğini düşünüyoruz.

Seçim sonuçlarının anahatları

Şimdi de, seçimlerin sonuçlarını odağa alarak bazı çıkarsamalarda bulunalım. Önce, partilerin oy yüksekliğini temel olarak oluşturulan Türkiye haritasını hatırlayalım. Karşımızda üç bölgeli bir Türkiye var. İlki, Trakya, Marmara, Ege ve Akdeniz'in batısı ile Karadeniz kıyıları DSP'nin önde olduğu bölge. İkinci-si, eskiden RP'nin ağırlıkta olup şimdi MHP'nin kesin ağırlığını koyduğu İç Anadolu ve İç Anadolu'nun biraz doğusuna uzanan bölge. Üçüncüsüyse, büyük ölçüde HA-

DEP'in damgasını taşıyan ve Doğu ile Güney-Doğu Anadolu'yu kapsayan bölge. Çoğumuz için bir sürpriz niteliği taşıyan bu dağılımın zaten ortada olduğunu görmek için ille de seçim sonuçlarını beklemek gerekmiyordu. Okurun izniyle, yazar kendisinden bir alıntı yapacak. Aralık 1998'de yayınlanmış bir makalesini kullanacak. Orada, şöyle bir saptaması var: "Türkiye'yi sivil toplum kuruluşlarının yaygınlık ve etkinliklerine bakarak kabaca üç bölgeye ayırmak mümkün. Birinci bölge Trakya, Batı Anadolu, Ege, Akdeniz kıyısına denk düşüyor. İkinci bölge Karadeniz ve İç Anadolu'yu içeriyor. Üçüncü bölge ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu kapsıyor. Edirne'yi, Çanakkale'yi, Bursa'yı, İzmit'i, Bergama'yı, Foça'yı, Bodrum'u, Mersin'i içeren birinci bölgeyi alalım. Buradaki aktif yurttaşlar örneğin, bir Hollandalı sivil toplum uzmanı geldiğinde onu hayrete düşürecek ölçüde sivil girişim meka-

nizmalarını biliyorlar, uyguluyorlar. Batı Avrupalı benzerlerinden uzak kalır yanları yok. İkinci bölge, ürkek. Ama kimi küçük oluşumlar gözleniyor. Üçüncü bölge sakinleştirilse, birinci bölgedekilerin gerçekleştirdiklerini hayal bile edemez durumdalar. Bir kere, geleneklerinden gelen otoriter, ataerkil değerlerden ötürü, özünde uzlaşmaya dayanan sivil toplum etğini kolay kolay içlerine sindiremiyorlar. Tutun ki sindirdiler. Bu bölgede hüküm süren baskı iklimi böylesi girişimlere cevaz verecek karakterde değil. Kısacası, ülkedeki gelirin, eğitimin yüksekliği ve değerlerin dışa dönüklüğü ile birebir ilintili bir sivil toplum etkinlikleri haritası var, karşımızda.”*

Görüldüğü gibi büyük ölçüde örtüşen iki harita. Biri, 1990’ların ikinci yarısından itibaren yapılan gözlemlere, temaslara dayalı olarak üretilmiş. Öteki ise, 18 Nisan 1999’un sonuçlarının izdüşümü. Bu örtüşmeye dayanarak, seçim sonuçlarına ilişkin bir saptama yapmak isterim: Ülkedeki siyasal yaşam bakımından, karşınızdaki, sadece konjonktürün biçimlendirdiği bir görünüm değildir; son beş yıldır izlenebilen ve giderek yapısallaşan bir dağılımdır. Karşınızdaki, geçen seçimde FP’ye yönelmiş oyların MHP’ye akmış olması dışında, yapısal olarak ayrılmış üç ‘siyasal kuşak’ durmaktadır. Gelecek yılların siyaseti bu yapılanma üzerinden götürüleceği benzenmektedir.

Seçimin esas iki galibinin MHP ve DSP olduğu açıktır. Geçen seçimden bu yana MHP oylarını kabaca %120, DSP ise %50 oranında artırmıştır. Bu başarıyı sadece PKK ve Öcalan’la izah etmek Türkiye seçmenine haksızlık yapmak olur. Her iki partinin öne çıkmasında birden fazla ortak neden vardır, bize göre:

1- Elbette şehit acıları, PKK’ya tepki ve Öcalan’ın yakalanması sağdaki milliyetçilik vurgusu en yüksek parti olan MHP ile soldaki milliyetçilik vurgusu en yüksek parti olan DSP’ye yönelik ilgi artışının nedenlerindendir. Ancak, milliyetçiliğin sadece bu iki partinin söyleminde konuşulduğunu iddia etmek ikna edici değildir. Derin Türkiye’nin önde gelen özelliklerinden biridir, milliyetçilik. Kaldı ki, bütün kısıtlara rağmen, Doğu ve Güneydoğu’da öne çıkan HADEP’in de milliyetçilik damarının bir başka varyantı üzerine oturduğunu teslim etmek gerekir. Demem o ki, milliyetçilik şarkısını yüksek sesle söylemeleri DSP ve MHP’nin oy artışlarının tek sebebi olarak algılanamaz.

2- Her iki partinin diğer bir ortak özellikleri denenme-

mişlikleri ve son dört yıldır süren ve bitmek tükenmek bilmeyen hükümet bozma ve kurma oyunlarında CHP’nin TBMM’deki hacmi elvermediğinden, MHP’nin ise TBMM’de herhangi bir temsilcisi bulunmadığından yer almamış olmalarıdır.

3- Her iki parti de seçmen tarafından ‘şirselik’ diye algılanmaya yatkın bir söylem kullanmaktadır.

Bu üç unsur birleştğinde seçmen sanki bilinçli bir cezalandırma yapmışa benzenmektedir. Üstelik bu cezalandırma işlemi sırasında seçmen bir büyük siyasal aileden ötekine iltica etmek zorunda kalmamış; sol aile içinde CHP’den DSP’ye, sağ aile içinde DYP ve ANAP’tan MHP’ye oylarını kaydırabilmiştir. Bu da seçmen katında işlemin psikolojik acısını hafifletmiştir.

Son seçimlerin verdiği en önemli sinyal de, bu kaydırma işlemiyle ilintilidir. Seçmen, bir seçimden ötekine görece radikal tercihler yapabileceğini ortaya koymuştur. Bu ise demokrasimizin sağlığı bakımından son derece önemlidir. Katı partizanlığın bittiğini, partilerin performanslarına göre değerlendirildiği bir aşamaya gelindiğine işaret etmektedir. Bunu, demokrasi kültürünün hiç olmazsa bir veçhesinin siyasal aktörlere eleştirel bakabilme özelliğinin gelişmesidir, diye yorumlamak çok yanlış olmayacaktır. Eğer bu saptamanız doğruysa, giderek siyasetten daha çok şey talep eden bir yurttaş ufukta beliriyor, demektir. Bu talebi karşılamak siyasal partiler bakımından zorlu bir sınav olacaktır.

Son olarak daha önce değindiğimiz bir noktayı vurgulayarak bitirelim. Geçen seçimler gibi bu seçimler de klasik anlamda sosyo-ekonomik sorunların etrafında değil de, esasen kültürel sorunların etrafında gerçekleşmişlerdir. Siyaset dinsel aidiyet, etnik aidiyet gibi özünde kültürel olanın çekim alanından çıkmamıştır. Bu nedenle, önümüzdeki dönemde, eğer özellikle merkez soldaki partiler kendilerine düşeni yapmazlarsa, siyaset tüm yurttaşların ortak sorunu olan iş, konut, sağlık, emeklilik, eğitim gibi konulara çözüm arama işlevinden uzaklaşmaya devam eder; kimliksel aidiyet meselesinin istila ettiği bir alandan ibaret kalır ve son yıllarda gözlenen eğilim kuvvetlenir: Siyaset, bütünüyle, kaynaşmanın değil kutuplaşmanın ekmeğine yağ süren bir etkinlik haline dönüşür.

Doç.Dr. Aydın Uğur

Istanbul Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dekanı

*Aydın Uğur, ‘Batıda ve Türkiye’de Sivil Toplum: Kavram ve Olgunun Gelişim Serüveni’ Artun Insal (der.) 75 Yılda Tehaadadan Yurttaş Doğru, İstanbul, Tarih Vakfı, Aralık 1998, s. 225

Garanti'nin sermayesi 260 trilyon

Garanti Bankası ödenmiş sermayesini 260 trilyona çıkardı. Türk bankacılığının en büyük 2 sermayesinden biri Garanti'de.

www.garanti.com.tr

Demokrasi ve 18 Nisan seçimleri

Ali Çarkoğlu

18 Nisan 1999 seçimlerine yaklaştıkça bildik nakaratlar daha yüksek telden kulakları doldurmaya başladı. Seçmenler, basın mensupları ve adayların bir anlamda dolduruluşuna getirilip bu seçimin daha önce hiç olmadık bir tarihi öneme sahip olduğuna inandırılmaya çalışıldı. Fonda duyulan bu nakaratların seçmen hissiyatına egemen olduğu pek söylenemez. Birkaç seçimdir meydanlarda miting izleyen üstadların genel kanısı, bu seçimlerin gerek ilgi, gerek coşku olarak '80'li ve '90'lı yılların seçimleriyle karşılaştırıldığında sönük kaldığı. Kısaca söylemek gerekirse; "nerdece o eski seçimler?"

Soğukkanlı yorumlara da aldanmamak gerek. Böylesi pek çok yorum bu aciliyet ateşine benzin döken sonuçlar çıkarıp memleketin halinin ne kritik bir dönemece yaklaştığı sonucuna varıyor. Aralık 1995 seçimlerini anımsayın, aynı nakarat daha da yüksek telden çalınmamış mıydı? Sonuç olarak, o günlerden bu günlere ülkenin kolay günler geçirmediği ortadadır. Ancak hangi "doğru" seçmen tercihleriyle kolay günlerin bizi beklediği hiç açık değildir. Şunu kabul etmek yanlış mı yapmış oluruz: Nisan 1999 seçimleri son 50 yılda yapılmış bir düzine genel ve bir o kadar da yerel ve ara seçimlerden sadece bir yenisidir. Tabii, gönül isterdi ki biraz iyimser bir yorumla yeterince inandırıcı olarak şunu diyebilelim: "Ülke yönetimin-

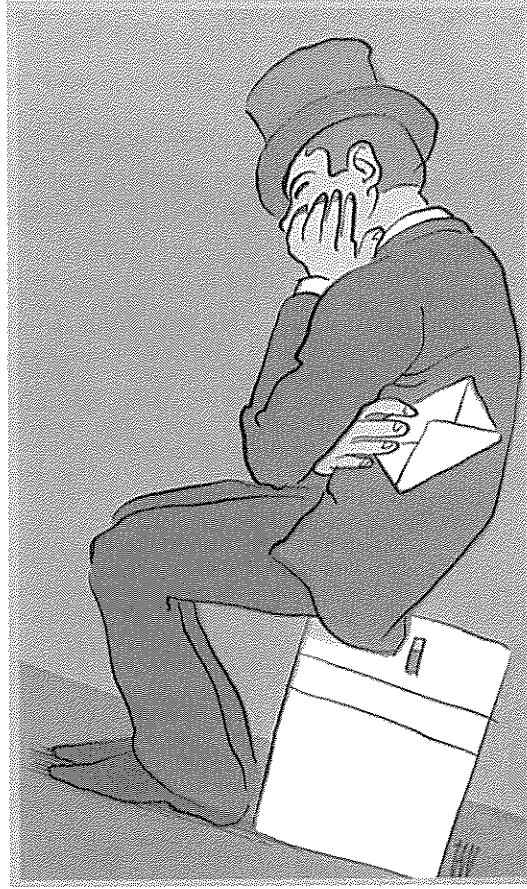
de sadece kısıtlı kontrolü olan bir meclis ve ondan çıkacak yine aynı derecede kısıtlı yetenek ve olanaklara sahip bir hükümeti oluşturacak bir seçim yapılmıştır. Ülkenin geleceği bu meclisin sınırlı kapasiteleriyle belirlenmeyecektir." Bu iyimser yorum isteği, politikanın insan yaşamlarının hakim belirleyicisi olmadığı bir ülkede yaşamının getirdiği hafifliğe bir özlem olarak görülebilir. Ancak, Türkiye'de durum farklıdır.

Kabullenmek istemesek de evimize giren ekmeğin miktarını, hayatımızın kalitesini belirleyecek ve belki de daha önemlisi, çoluğa çocuğa bir ahlak ve hayat modeli olacak liderler seçiyoruz. Ne yazık ki, ne siyasi yaşamda ne de anayasal düzenlemelerde özellikle bu son işlevi üstlenmeleri için politikacıları bilhassa ehil kılan hiç bir özellik yok. Seçtiklerimizin pek azı ahlaki açıdan toplumsal özelemlerimizin kendilerinde vücut bulduğu liderlerdir. Hükümetlerin ekonomik hayat üzerindeki egemenliği son 20 yıl içerisinde çok şükür ki düşmüştür. Herhalde pek azımız ekmeğini politikacıların kontrolü altında kazanıyor olmaktan bir haz duyup kendini iyi hissetmektedir. Ancak, ne yazık ki, 18 Nisan 1999'da ekonomiyi ve sosyal hayatımızı kontrol edemeyecek olsa da büyük ölçüde şekillendirecek bir hükümeti de seçtik.

Her ne kadar yeni meclisin, Türkiye'nin son 75 yılda dünya politikasında kendine oluşturduğu yeri kö-

künden değiştirecek misyonu yüklenmesi beklenmemekteyse de, geçmiş bir kaç yıl içinde böyle bir misyonun, acemi ve temelsiz de olsa, girişimlerini görmedik mi? Kurumsal ve toplumsal yaşamımızda sürekliliğin, ani ve kökten değişimlerin tehdidi altında olmadığını söyleyebilir miyiz? Ne yazık ki, seçimler son yıllarda toplumsal yaşamımızın sürekliliği ve dengesinin bir yansıması olmanın ötesinde, üzerinde derin toplumsal fikir ayrılıkları olan pek çok konuya dair toplum tercihlerinin en ilkel sosyalleştirilmesinin de temeli olmuştur. Basit çokluğun toplumsal dönüşümler için yetersizliği son yılların tecrübesiyle açıklığa kavuşmuş olsa bile, yarattığı toplumsal maliyetleri üstlenmeyen ve hatta onu başka gruplar üzerine yansıtabilen toplumsal odakların böylesi kolay çözümleri çekici bulduğuna da şüphe yoktur. Seçimler, süregelen bir siyasi sürecin parçası olarak görülmek yerine bir son ya da başlangıç olarak görülmekte ve siyasa üretiminde sosyalleşme değil kişiselleşme ya da ufak gruplaşma eğilimine yenik düşülmektedir.

Seçimler, toplumsal tercihlerin şekillendirilmesinde tek ve nihai karar mekanizmaları da değildir. Demokratik süreç içinde toplumsal kararların, pek çok değişik katılım şekil-

Seçimler
toplumsal tercihlerin
şekillendirilmesinde
tek ve nihai karar
mekanizmaları
değildir.
Demokratik süreç içinde
toplumsal kararların
pek çok değişik
katılım şekilleriyle
ortaya konması
söz konusudur.

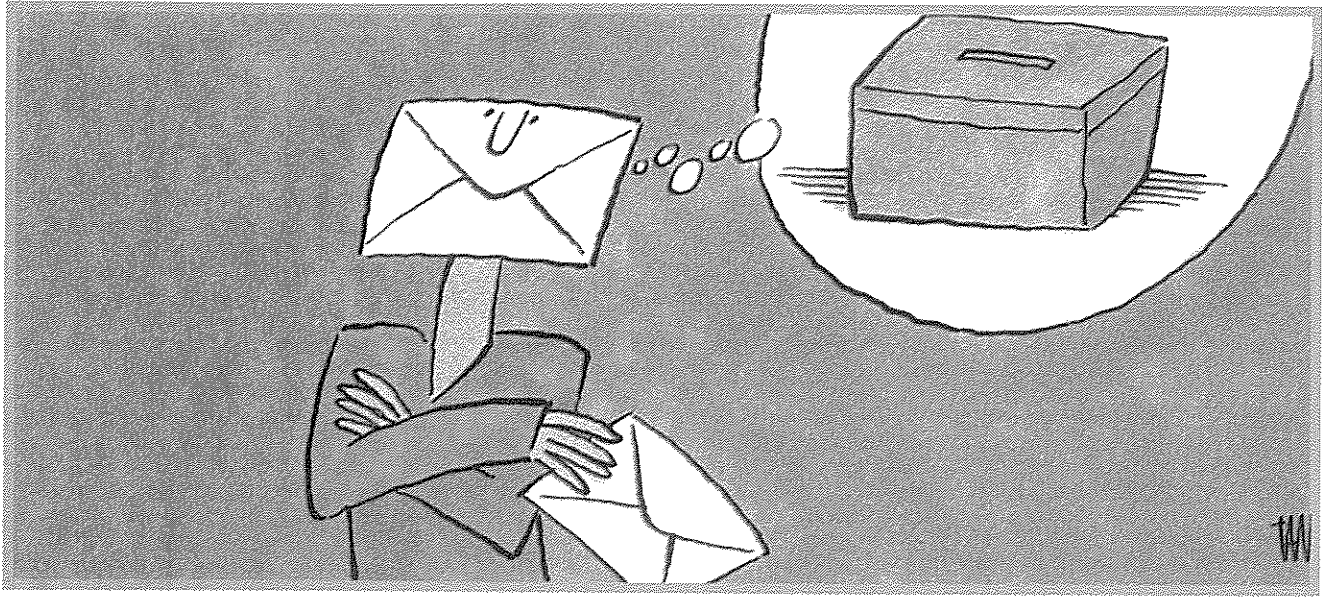
leriyle ortaya konması söz konusudur. Türkiye siyasetine aciliyet ve doğruyu yapma görevi hakim olursa sandıktan çıkacak sonuçlar hep hayal kırıklıkları yaratacaktır. Ülke yönetiminin seçimlerden etkilenmeyecek dinamiklerle uzun dönemdeki gelişmesinde önemli değişiklikler göstermeyecek güce sahip olmadığını savunarak seçimleri ve demokratik rejimi kısa dönemde bu gücün tek temeli olarak görmek tehlikelidir. Seçimleri daha geniş bir demokratik sürecin parçası olarak görmek ve bu sürecin toplumsal yaşama daha derinden hakim olması için gerek seçim dışı katılım mekanizmalarını çeşitlendirip güçlendirmek, gerekse de seçim kampanyaları içindeki seçmen katılımını derinleştirmek ve etkilerini arttırmak için özel gayret sarfetmek, Türkiye demokrasisinin sağlıklı gelişimi önündeki en önemli sorunlardan biridir.

Nisan 1999 seçimlerinin geçmiş seçimlerden pek de farklı olmayan bir özelliği, seçmenin oy kullanma dışında kampanya sürecine katılımındaki dışlanmışlığıdır. Seçmenler oylarıyla, partiler ve adaylar arasında hangilerinin ilk tercih olarak ön plana çıktığını gösterebilmektedirler. Ancak, bu sürecin bir önceli olan parti adaylarının belirlenmesi ve partilerin seçmen-

ler karşısında gerçekleştirmeyi vaad ettikleri politikalarının belirlenmesinde neredeyse tamamen dışlanmışlardır. Bu dışlanmışlık, partilerin siyasa üretiminde tıkanmalarına yol açtığı gibi seçmen karşısında inandırıcılıklarını da düşürmektedir. Son seçim kampanyasında partilerin ve adayların izledikleri stratejiler, seçmenin demokratik süreç içindeki kısıtlı rolünün değişik yansımalarını göstermektedir. Bu yansımaların altını çizmeden önce aşağıda öncelikle seçmen davranışlarının kısa bir portresi çizilmeye çalışılacak, daha sonra da kampanyanın seçmen katılımı bağlamında ana özellikleri ortaya konulacaktır.

Seçmenler istikrar yaratacağı düşünülen kurumsal düzenlemeleri hiçe sayarak bir partiden diğerine, hatta bir ideolojik pozisyondan tam tersine sıçramalar göstermeye devam etmiştir. Denilebilir ki, işte bu yüzden ülke potansiyelini gerçekleştirememektedir. Yani seçmen desteği daha az parti arasında bölünürse ve şu seçmenler öyle sık sık parti değiştirip durmasalar, bir-iki partili bir meclisten istikrarlı hükümetler çıkar ve ülke sorunlarını çözecek ne güzel icraatlarda bulunurlar. Bu mantığın ne kadar demokratik olduğu ortadadır.

Türkiye politikasının temeli, seçmenlerin tutumları

Türkiye'de seçimler ve seçmen tercihlerinde gelişmeler

İkinci Dünya Savaşı sonrasında seçimler, Türkiye halkı için en temel meşruiyet kaynağı olmuştur. 1980 askeri rejimi, ülkede zihinlere hakim olan aciliyet ve "doğru" olanı yapma kaygıları doğrultusunda seçmen tercihlerindeki doğal farklılıkları neredeyse hiçe sayan bir yaklaşımla bu farklılıkları gözetmeyebilecek kurumsal düzenlemelere gitmiştir. İcrada istikrar yaratmak saikiyle düzenlenen seçim ve siyasi partiler kanunları pek az demokratik rejimde bulunan kısıtlara rağmen başarısızlıkla sonuçlanmış ve amaçlarına hizmet edememişlerdir. Türkiye seçmeni gitgide daha çok parti arasında bölünen bir destek dağılımı göster-

ve davranışlarında şekil bulmaktadır. Bu tutum ve davranışlarda oldukça uzun bir süredir açığa çıkmış birkaç temel örüntü mevcuttur. Türkiye seçmeni tercihlerinde çok oynak, kısa vadeli saiklerle hareket eden bir yapıya sahiptir. Seçmen kitlesi hem oynaktır hem de pek çok partiye destekle yansıyan bir tercih bölünmüşlüğüne sahiptir. Seçmen kitlesinin karşısında parti sistemi dar bir lider kadronun kontrolü altında işlemektedir. Parti sisteminin en başta gelen sorunu seçmen kitlesini temsil etmemesi ya da edememesidir. Türkiye parti sistemi, ülke halkının talep ve beklentilerine cevap verebilme kapasitesini yitirmiş, gerek partilerin içinde gerekse de meclise yansıyan aritmetik ile seçmeni temsil yeteneğini kaybetmiştir.

Türkiye seçmeninin davranış kalıplarının Aralık 1995 seçimlerinde vardığı sonuç, ülkenin yarım asırlık çok partili demokrasi deneyiminde bir dönüm noktasını oluşturmuş, Nisan 1999 seçimleri de bu yeni dönüşümü pekiştirmiştir. 24 Aralık 1995 seçimlerinin arkasından İslami temalarla Cumhuriyet ilkelerine sık sık ters düşen RP'nin büyük partner olarak hükümet kurmasıyla yükselen tansiyon, 28 Şubat süreciyle hız kazanarak RP-DYP hükümetinin istifasının temeli olmuştur. Sonuç olarak, ülke, seçimden önceki iki yılını azınlık hükümetleriyle geçirmiştir. Aralık 1995 seçimlerinin bir dönüm noktası olma özelliği göstermesinin en başta gelen nedeni merkez-sağ ve solun 1995 sonrasında Türkiye siyasetinin hakim güçleri oldukları iddiasının inandırıcılıktan uzak bir konuma gelmesidir. 18 Nisan 1999 seçimlerinde merkez-sağın seçmen desteği azalmaya devam ederken merkez-sol arkasındaki seçmen desteği yüzde otuzlar civarındaki destek düzeyine geri dönmüş, ancak CHP'nin %10'luk ülke barajının altında kalmasıyla meclis içinde yalnızca DSP ile temsil edilir olmuştur. Türkiye siyasetinin merkez partileri, özellikle 1980 sonrası dönemdeki iktidarları süresince devamlı olarak, özellikle merkezin sağındaki partilere oy kaybetmişlerdir. Bu gelişme, iktidarların halkın beklentilerine cevap verememiş olduklarının en açık göstergesidir.

Merkez-sağ ve sol iktidarlarının kötü performansı seçmen desteğinde parçalanmışlık (fragmentation) ve oynaklıkla (volatility) kendini açığa vurmaktadır. Türkiye'de seçmen desteği seçimden seçime partiler arası büyük kaymalar göstermektedir. Seçmen desteği yalnız oynak olmakla kalmayıp aynı zamanda da gitgide

daha çok sayıda parti arasında daha eşitçe dağılıma eğilimi de göstermektedir. Sonuç olarak, Türkiye'de iktidarlar başarılı olamamakta, seçmen sürekli bir arayış içine bulunmaktadır. Seçim sisteminde bu tür gelişmeleri engelleyici tüm kısıtlayıcı önlemlere karşın bu gelişmeler 1980 sonrasında artmıştır.

Açıktır ki, Aralık 1995 seçimleri Türkiye siyasetine istikrar getirememiştir. Nisan 1999 seçimlerinin istikrarlı bir hükümet kurulması yönünde daha iç açıcı bir tablo çıkardığını söylemek de zordur. Azınlık senaryoları dışında yeni meclisten ancak 3 partili bir koalisyon çıkabilmektedir. Meclisten merkez sağ partilerinin seçim sonrasında yaşamaları, beklenen iç çalkantıların istikrarlı bir 3 partili koalisyon modeline yardımcı olup olmayacağı ise en iyimser tahminle, belirsizdir.

Türk parti sisteminin makro öğelerinin bu gelişimi, aslında bir anlamda, mikro öğeler olarak tanımlanabilecek partilerin içsel yapılarıyla ve bu bağlamda halkla olan bağlarının işleyişiyle doğrudan ilişkilidir. Yukarıda kısaca özetlenen seçmen desteğinde makro düzeyde görülen gelişmeler aynı zamanda, parti lider kadrolarında bir donmuşlukla eşanlî olarak gözlenmektedir. Gerek merkez-sağda gerek merkez-solda zayıflayan destek tabanlarına rağmen, partilerin, lider kadrolarında pek az değişme görülmektedir. Seçmen desteklerini kaybeden partilerde tabanlarını geliştirme yönünde ciddi bir çaba görülmemekte, tersine seçmen ve merkez partiler arasında kopmuşluğun artması izlenimini vermektedir. Kısaca merkez partileri halkla aralarındaki iletişimi yenileyememekte, onların beklentilerine karşılık verememelerine rağmen başarısızlıklarını ıslah etme yönünde bir kadro değişikliğine

Türkiye parti sistemi, ülke halkının talep ve beklentilerine cevap verebilme kapasitesini yitirmiş, gerek partilerin içinde gerekse meclise yansıyan aritmetik ile seçmeni temsil yeteneğini kaybetmiştir.

gitmemekte ve sonuç olarak merkezin özellikle sağında henüz iktidar olamamış partiler karşısında erimektedirler. Nisan 1999 seçimleri sonrasında CHP lideri Deniz Baykal'ın seçim başarısızlığı sonucu istifasına rağmen yukarıda özetlenen genel çerçeve dışına çıkıldığını söylemek, kadro değişikliği yapılması anlamında, henüz mümkün değildir.

Merkez parti tabanlarındaki çöküşün özünde siyasetin örgütleniş ve dolayısıyla halka ulaşma biçimindeki sağlıksız gelişmeler vardır. Merkez partileri iktidarlarına halkın beklentilerine cevap veren bir dinamizm ve sorumluluk getirememektedirler. Merkez

partilerinin başarısız iktidarlara sonucu lider kadrolarda bir değişme ve seçmen tabanlarına geri dönüş yaşanmamakta ve böylelikle kendi örgütlerini, şekillendirdikleri ve uygulamaya koydukları politikaları ıslah edememekteler. Halk arasında siyasi sisteme yabancılaşma ve ümidini kesme eğilimi artmakta ve sonuç olarak da mer-

kezin sağında rejimin temellerini tehdit eder konumdaki partiler oy kaybetmektedirler. Merkez partilerinin bu sağlıksız iç yapısı değiştirilmedikçe bu gidişe uzun dönemli bir son vermek mümkün olmayacaktır. Seçmen desteğinde yükseliş görülen merkezin sağındaki partilerin örgüt yapıları ve genel olarak halkla olan ilişkilerinin niteliği, merkez partilerinininkilerden farklıdır. Ancak bu niteliksel farklılaşma da, halka siyasa üretiminde yer veren ve değişik çözümler sunan ve seçmen karşısında demokratik sorumluluk ilkeleriyle bağdaşır bir karaktere sahip görünmemektedir. Merkez-solda oylarını yaklaşık %50 civarında arttırmış görünen DSP'nin de seçmen desteğindeki artışın ardında demokratik katılımı şekillendirilmiş bir örgüt-

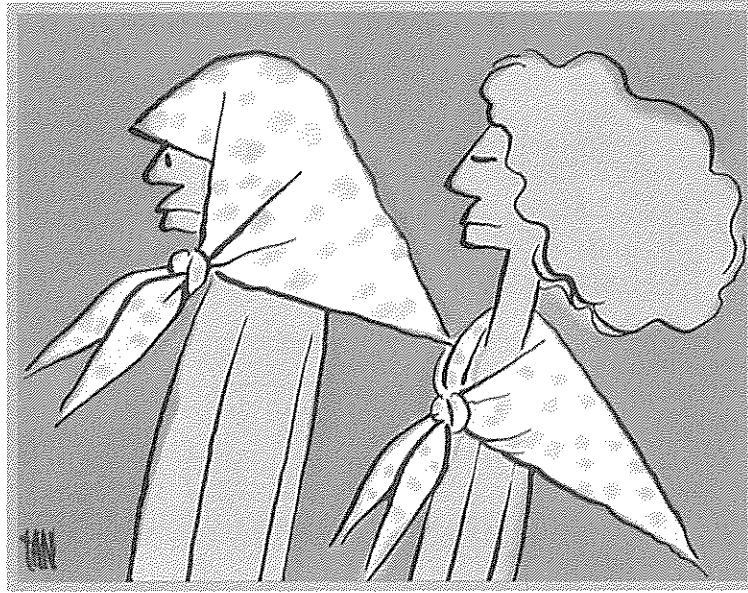
sel başarısının olduğunu söylemek mümkün değildir. Yine aynı bağlamda merkezin bu yükselen yegane partisinin seçmene sunulan yeni çözüm ve siyasa inisiyatifleri temelinde seçmen desteğini arttırdığı iddiası da şu an için inandırıcılıktan uzaktır.

Parti sisteminin halkın siyasi sisteme ilettikleri gelirleri, onların beklenti ve taleplerini yerine getirecek şekilde dönüştürememesinin en önemli nedenlerinden biri, parti içi demokrasinin işlememesidir. Siyasi partilerin iç düzenlerinde bürokratikleşme ve oligarşik baskı oluşturma eğilimlerinin içsel olarak bulunduğu iddiası eskidir. Ancak bu eğilimlerin tesbit edil-

mesiyle, eşzamanlı olarak partiler bu eğilimlere karşı önlemler almaya ve partilerin örgüt içi düzenlerinin demokratik esaslara uygun şekillendirilmesi amacıyla kurumsal düzenlemelere de girişilmiştir. Lider seçimi, teşkilat, değişik parti organları ve adayların seçiminde demokratik temsil ve seçim prensiplerinin ku-

runsallaştırılması için verilen mücadele, partilerin seçmen desteğine ulaşmakta rekabet kuvvetlerini artırdığı oranda başarılı olmuş, sonuç olarak, parti sistemlerinin siyasa üretim kapasitelerini arttırmıştır.

Parti içi örgütlenmenin her düzeyinde, temsil ve seçim yöntemlerinde demokratik prensiplere uyulması amacıyla yerleşmiş teammüller ya da yazılı kuralların yanı sıra, parti içi demokrasinin en önemli göstergesi muhalefet anlayışının yerleşmişliği ve ciddiye alınan bir muhalefetin ortaya çıkma şansının olmasıdır. Nasıl ki, parti sistemi genelinde muhalefetin varlığı sistemin meşruiyetinin ayrılmaz bir parçası, sistemin bütünlük içinde işlevlerini yerine getirişinin en önemli gereğidir, parti içinde de kurumsal olarak var-

lığı ve yaşamsallığı garanti altına alınmış bir muhalefet aynı şekilde önemlidir. Partilerin yaşamsal dinamiklerini devam ettirerek siyasa üretme ve halkın temsilcisi olabilme işlevleri başta olmak üzere sistem içindeki rollerini yerine getirmede başarılı olabilme-leri, parti içinde muhalefetin varlığına ve demokrasi-nin işlerliğine bağlıdır.

Parti içi demokrasinin işlemediği sistemlerde toplumsal tercihlerin belirlenmesinde, siyasa dönüştürülmesinde ve bunların uygulanmasında güçlükler yaşanacağı açıktır. Bu durumda gerek parti içinde, gerekse de parti sistemi genelinde ifade özgürlüğünün işlerlik kazanması mümkün olmayacaktır. Benzer şekilde, katılımcı mekanizmaların işlerlik kazanması da mümkün olmayacak, halk kitleleri siyasetten uzaklaşacak ve popülist, karizmatik lider kadrolarının siyasi yaşamdaki şansları artacaktır. Lider kadrolardaki bu oligarşik eğilimler parti sistemi genelinde de anti-demokratik beklentilere temel hazırlayacak, sistem genelinde demokratik kültürün yerleşmesi zor olacaktır. Sivil toplum kuruluşlarının partilere ulaşip etkinliklerini siyasi hayata yansıtma olanakları kısıtlanacak, kurumsal girdilerin parti sistemine mal edilmesi imkansızlaşacaktır. Bunun sonucu olarak siyasa üretim biçimi ve çıktıları kişiselleşecek ve kamu yararına, başarı ve hünerler temelinde değil, patronaj bağları temelinde sistem çıktılarının dağıtımı kolaylaşacaktır. Sistemin uzun dönemli siyasa üretimi sekteye uğrayacak ve kendini yenileme yetisinin olmaması nedeniyle sistem, işlevselliğini yitirecektir.

Ana hatlarıyla bu etkileşim süreci bir aşamaya kadar Türkiye'de de işlemiştir. Yukarıda özetlenen gelişmelerin Türkiye parti sistemi içinde de yansımalarını

bulmaları bu açıdan şaşırtıcı değildir. Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) desteğiyle Türkiye'de parti içi demokrasinin işleyişine ışık tutmak amacıyla yürütülen bir çalışmadan da parti sistemimizin yukarıda özetlenen özelliklerine destek veren bulgular elde edilmektedir.⁽¹⁾ Çalışmada, sistemin içindeki partililerin ağırlıklı olarak ticaretle uğraşan, gerek yaşça ve gerekse de ekonomik düzey olarak ülke ortalamasının oldukça üstünde erkekler olduğu gözlen-

miştir. Kadın ve gençlerin parti örgütlerinde kendilerine yer bulamamaları parti örgütlerinin halkla arasında kopukluğun da başlıca yansıması olarak görülebilir. Partililer parti içi çalışmaların genel olarak demokratik prensipleri ihlal etmekte olduğunu, üye yazılımlarının sorunlu olduğunu, pek ciddi miktarda aidat toplanmadığını belirtmişlerdir. Partililer ağırlıklı olarak seçimlerde adayların merkezden belirlenmesine karşıdır. Tüm sistemde daha yoğun yerel katılımın gerekli olduğu kanaati yaygındır ancak bu konuda sonuç getirecek bir girişimin oluşmadığı da ortadadır. Genel olarak tüm partililer partilerini başarılı bulurlarken, merkezin sağında

kendi partilerini başarılı bulanlar diğer partilere göre çok daha yüksek orandadır. Partililer genel olarak daha başarılı olmak için halka yeni şeyler söylemek ya da onların ne istediğini anlamak yerine kendilerini daha iyi anlatmak gerektiğini düşünmektedirler.

Merkezin sağındaki parti örgütlerinde çalışanların diğer partililerden farklı bir yapı gösterdikleri söylenebilir. Bu yapının diğerlerine göre daha demokratik olduğunu söylemek mümkün müdür? Yoksa bu partiler içinde muhalifler daha mı zor barınabilmekte ve muhalefetin olmamasının bir doğal sonucu olarak

Değişimi
sağlamak amacıyla
bir siyasal girişime
ihtiyaç vardır.
Birinci yol,
mevcut sistem içinde
siyasi güce sahip
temsilciler arasından
birtakım yeni kurumsal
düzenlemeleri
yapabilecek bir koalisyon
oluşturmaktır.

da görevden alma ve toplu istifaların nadiren görüldüğü daha homojen, daha itaatkar ve kontrol altında bir partili kitlesi mi oluşmaktadır? Benzer bir oluşumdan merkezin tek yükselen partisi olan DSP için de bahsedilebilir mi? Böyle bir yapı ile Nisan 1999'da yükselen partilerin diğerlerine göre daha başarılı bir halkla ilişkiler politikası yürüttüğü söylenebilir mi? Yani merkezîyetçi, daha hiyerarşik yapıya sahip olan bu partiler diğerlerinden daha başarılı şekilde patronaj yaratma ve dağıtma olanakları mı bulmaktadırlar? Yoksa halkın siyasi katılım ve mobilizasyonunda mı daha başarılı ve dolayısıyla da halka daha "yakın" mı olabilmektedirler? Bu soruların cevabı daha derinlemesine ve değişik perspektiflerden araştırmalarla aranmalıdır.

TESEV araştırmasının düşündürdüğü diğer birkaç önemli soru şöyle sıralanabilir: Örgüt çalışanları seçmen desteğini yaratıp harekete geçirmekte ne derece etkindirler? Bu amaçla partiler ve yerel sivil toplum örgütleri arasındaki ilişkiler nasıl işlemektedir? Siyasî parti örgütlerinde çalışanların birbirlerinden gerek demografik gerekse de sahip oldukları tutumlar açısından farklılaştıkları TESEV'in yukarıda bahsedilen saha araştırmasında açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu farklılaşma, seçmen tarafından nasıl algılanmaktadır? Hangi partiler hangi siyasa konularında daha yetkin görülmektedir? Seçmenler kendilerine açık, onları kurumsal düzenlemelerle siyasa yapma ve parti yönetimine katma yolunda önlemler almış partileri destekleme eğiliminde midir-

ler? Yoksa parti içi demokrasinin işlemesiyle partilerin seçmen destekleri arasındaki ilişki çok da kuvvetli değil midir?

Bu soruların bizi getirdiği nokta, Türkiye parti sisteminde halkın siyasa üretimine etkin katılımının arttığı, dolayısıyla parti yönetimlerinin seçimden seçime destek tabanlarına karşı olan sorumlulukları yanında onları partilerinin yönetiminde parti üyelerine karşı da sorumlu tutacak bir reformun nasıl yapılabileceğidir. Yani Türkiye, parti sistemi nasıl olur

da seçmenine ve partililere karşı daha sorumlu, parti içi demokrasinin etkin olarak işleyebildiği bir yapıya dönüştürülebilir?

Nisan 1999

seçim kampanyası

Nisan 1999 seçim kampanyalarının ana özelliklerinden biri, parti sisteminin halk kitlelerinden uzaklaşmasına, bir dur deme çabası içinde bulunmalarıdır. Merkez partileri seçmene olan vaatlerini bir çeşit sözleşme

şeklinde dile getirmeye çalışmış ancak bunda yeterli inandırıcılık düzeyini yakalayamamışlardır. Yerel seçimler için seçmen, karşısında sözleşme ya da vaadlerden sorumlu tutabileceği bir icraat bulabilecekken, genel seçimler düzeyinde kaçınılmaz koalisyon senaryoları içinde sözleşmelerin bağlayıcılığı kalmamış ve böylece de inandırıcılıklarını geniş ölçüde yitirmişlerdir. Kısaca, seçmen karşısına çıkan partiler inandırıcı olmaya çalışmakta, ancak, bunu yaparken halkın içine girememenin, onu partinin içine katamamanın getirdiği çaresizlikle sığ medya paketlerinden medet umar bir görüntü vermektedir-

ler. Bu medyatik vaad paketlerinin seçmene hitab edip onu temsil etmesi, ondan aldığı girdileri siyasa-ya dönüştürme işlevini yüklenmesi, A.B.D. ve İngiltere'deki örneklerindeki gibi başarılı olması; parti tabanında uzun yıllar süren bir mücadele ve çalışmanın ürünü olsalardı belki mümkün olabilirdi. Ancak, Türkiye'deki örneklerin tümü, ya kısa süreli halkla ilişkiler projeleri olmuş, ya da örgütlü kitlesel katılım yerine kısıtlı parti içi kadro çalışmalarıyla sınırlı kalmıştır. Sivil toplum kuruluşlarının bu çalışmalara olan girdileri hemen hiç alınmamış, böylelikle yalnızca seçim gününü kurtaracak bir söylemi yakalama kaygısı içinde reklam paketleri haline dönüşmüşlerdir.

Seçmen gözünde "dürüst, güvenilir ve mütevazı lider" tartışmaları Nisan 1999 seçimlerinin en önemli konusunu oluşturmuş gözükmektedir. Parti liderlerinin belki de olmazsa olmaz özellikleri sayılabilecek bu özelliklerin, kamuoyu gündeminde bu derece önem kazanması, Susurluk kazasıyla başlayan sürecin bir sonucu olarak görülmelidir. Susurluk süreci, siyasi sistemin her kademesinde seçmenin bir kokuşmuşluk ve kendi belli başlı sorunlarından kopukluk görmesinin en başta gelen aracı olmuştur. Türkiye demokrasisinde sivil katılım açısından da bir dönüm noktası olan Susurluk kazası ve onu izleyen "Bir Dakika Karanlık Kampanyası", tüm merkez parti lider kadrolarının görünürde tam desteğine rağmen, elle tutulur pek bir sonuç vermemiştir. Seçmen gözünde bu sonuçsuzluğun nasıl değerlendirildiğine dair elimizde veri olmamakla birlikte, sisteme yabancılaşmayı ve özellikle merkez partilerine olan güven uçurumunu derinleştirdiğini söylemek mümkündür. Susurluk ve ar-

dından uzun süre gündemde kalan yolsuzluklara uzak kalabilen partilerin seçmen desteğinin artmasında dürüst, güvenilir, mütevazı lider imajının etkili olması bu açıdan doğaldır.

Özellikle kamuoyu araştırmaları yayını ve hatta yapımına getirilen yasakların, Nisan 1999 seçim sonuçları üzerinde pek bir etkisi olduğunu söyleyebilecek verilere de yine sahip değiliz. Ancak özellikle kampanyanın başında gerek basın gerekse de

rakip parti kampanya çalışmalarında CHP'nin ülke barajını aşamayacağı sıkça işlenmiştir. Kampanya sonuna doğru, bu çizgide tersine doğru hafif bir değişiklik gözlenirse de bunun sebebi eldeki verilerden pek anlaşılamamıştır. 1995 seçimlerinde olduğu gibi 1999 seçimlerinde de kamuoyu araştırma sonuçları yayın yasağı delinmiştir. Gerek küçük, gerekse de büyük partiler bu yasağı kendi lehlerine çevirmek için pek çok olanağa sahiptirler ve bu olanakları da değişik şekillerde kullanmışlardır.

Bir astronom için kuyruklu yıldızlar neyse, seçimler de siyaset bilimciler için odurlar. Seçimlere ne kadar yakınsanız

o kadar rahat ve doğru gözlem yapabilir veri toplayabilirsiniz. Seçimlerden uzaklaştıkça gözlemlerinizi zayıflayacak çözümlemeleriniz zorlaşacaktır. Kampanyalar süresince kamuoyu araştırmaları olmadan siyasi sistemimizin nasıl işlediğini anlamamız ve onu geliştirecek önlemlere ışık tutmamız mümkün olmamaktadır. Seçmenler oy kararlarını verirken, spekülâtif ve çoğu kez de güvenilirmez yorumların karanlığında kalmaktadırlar. Basın dünyası için de pek bir bağlayıcılığı olmayan bu yasağın kampanya sürecine nasıl olumlu bir etki yaptığını anlamak güçtür.

Sivil
toplum kuruluşlarının
siyasal üretim sürecine
eklemlenmesi,
ülke siyasetinin meşru ve
etkin katılımcıları haline
dönüştürülmesi,
parti sistemi üzerinde
en doğal, katılımı arttırıcı,
parti yönetimlerini
ıslah edici etkiyi
yaratacaktır.

Liderler 1999 seçimlerinde televizyon kanallarında topluca bir tartışma programına katılmamışlardır. Her ne kadar bu sonuç, partiler ve liderlerinin kararları sonucu oluşmuş olsa da, böyle bir gelişmenin parti sisteminin sağlığına katkıda bulunduğunu söylemek güçtür. Liderler çoğunlukla gerçek bir sorgulama ve karşılıklı düşünce mücadelesi olmayan programlara katılmışlar ve gazete görüşmeleri yapmışlardır. Özellikle merkezin-sağındaki parti lider kadrolarının seçmen karşısına liderler grubu içinde çıkmamaları seçmenlerin kendileri hakkında bilgilenmesi imkanını ortadan kaldırmıştır. Sonuç olarak, kampanya sürecinde partiler ve liderlerinin karşılıklı tartışma ve karşılaştırma sürecine girmemeleri kampanyayı kısır bir deklarasyonlar ve restleşmeler serisi haline dönüştürmüştür.

Son olarak, Nisan 1999 seçim kampanyasında seçmenle sözleşme stratejisinin çökmesiyle aslında halk genelinin ve değişik toplum gruplarının sorunları ve beklentilerinin tartışılması bir kez daha mümkün olmamıştır. Parti örgütünde gözlenen kopukluğun bir yansıması olarak kadın ve gençlik sorunlarının tartışıldığını söylemek mümkün değildir. Kampanyanın hemen başında Abdullah Öcalan'ın yakalanmasıyla gündeme gelen Güneydoğu ve Doğu Anadolu'nun sosyal ve ekonomik sorunları kısıtlı yerel tartışmalar dışında, kamuoyunun gündemine girmemiştir bile. İki seçim arasında gündemden düşmeyen ve Türkiye'nin özellikle dış ilişkilerinde önemli yer tutan insan hakları konusu da partiler ve liderleri tarafından neredeyse tamamen tartışma dışı bırakılmıştır.

Sonuç

Türkiye'de mevcut parti sisteminin kendi içinde tutarlı ve dengeli bir yapısı vardır. Bu denge yukarıda özetlenen demokratikleşme yönünde değişime doğru dinamikleri kendi içinde barındırmamaktadır. Yani değişimi sağlamak amacıyla bir siyasa girişimine ihtiyaç vardır. Sistem bunu kendi içinden yaratmayacaktır. Bu girişim başlıca iki yolla sağlanabilir. Birinci yol, mevcut sistem içinde siyasi güce sahip temsilciler arasından bir takım yeni kurumsal düzenlemeleri yapabilecek bir koalisyon

oluşturmak. İkinci yol ise, sistemin dışından parti örgütlerinin işleyişi ve siyasa üretim mekanizmaları üzerine bir baskı oluşturmak. Doğal olarak bu sistem içi ve dışından kaynaklanan değişim dinamikleri arasında değişimi destekler yönde bir sinerji yaratılması, süreci hızlandıracaktır. Bu sinerjinin temelinde sistem içinden hukuki düzenlemeleri yapma konumundaki temsilcilere siyasi reformu sağlama yönünde baskı ve desteğin sistem dışındaki, özünde sivil toplum kuruluşları diyebileceğimiz, oyuncular tarafından sağlanabilmesi yatmaktadır. Dolayısıyla parti sisteminin reformu yönünde düzenlemelerin Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının faaliyet alanlarının ve serbestisinin genişletilip etkinleştirilmesiyle birebir ilintisi vardır.

Sivil toplum kuruluşlarının siyasa üretim sürecine eklenmesi, ülke siyasetinin meşru ve etkin katılımcıları haline dönüştürülmesi parti sistemi üzerinde en doğal, katılımı artırıcı, parti yönetimlerini ıslah edici etkiyi yaratacaktır. Bu çerçevede sivil toplum kuruluşlarının bu süreç içinde karşılaştıkları sorunlar ve bunların çözüm yolları parti sisteminin reformu tartışmalarının organik bir parçasıdır. Parti sisteminin reformuna dışsal desteğin temelinde yatan bu sorunlar tartışmaya açılmalıdır.

Kısaca, son seçim kampanyalarının ve bunun sonucunda oluşan meclisin gündemindeki en önemli konu temsil konusu olacaktır. Meclis aritmetiğine seçmenin yaklaşık %20'sinin tercihlerinin yansımıyor olmasının yanı sıra, ülke gündeminde önemli yer tutan pek çok konunun da mecliste nasıl temsil edileceği, kampanya süresince ortaya konulmamıştır.

Doç. Dr. Ali Çarkoğlu

Bogaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

*TESEV tarafından International Republican Institute ve Avrupa Komisyonu kaynaklarıyla yürütülen Parti İçi Demokrasi kısa adlı projenin bulguları proje ekibi Ali Çarkoğlu, Tarhan Erdem, Ömer Faruk Gençkaya ve Mehmet Kabasakal tarafından kaleme alınan bir rapor olarak Türkiye'de Yeni Bir Parti Sistemine Doğru: Siyasi Partiler Kanunu, Parti Örgütleri ve Parti İçi Demokrasiden Beklentiler başlığı altında Mayıs 1999 içinde yayınlandı.

Bankada ne işiniz var?

Bilgi için:

Erken seçime hazırlık

Tarhan Erdem

Seçimden önce yazdığım, seçim sonrasında okunacak bu yazımda, seçimle ilgili üç teknik soruna değineceğim.

Yüksek Seçim Kurulu

Bu seçimlerin bence önemli özelliklerinden biri, Yüksek Seçim Kurulu'nun (YSK) davranışdır. Anayasamıza göre, "Seçimler, yargı organlarının genel yönetim ve denetimi altında yapılır." Bu ilkenin bulunduğu anayasa maddesi şöyle devam eder:

"Seçimlerin başlamasından bitimine kadar, seçimin düzen içinde yönetimi ve dürüstlüğü ile ilgili bütün işlemleri yapma ve yaptırma, seçim süresince ve seçimden sonra seçim konularıyla ilgili bütün yolsuzluklar, şikayet ve itirazları inceleme ve kesin karara bağlama ve TBMM üyelerinin seçim tutanaklarını kabul etme görevi Yüksek Seçim Kurulu'nundur. Yüksek Seçim Kurulu'nun kararları aleyhine başka bir mercie başvurulamaz."

Kurulduğundan 1999 seçimlerine kadar, YSK başkan ve üyeleri karar verme dışında konuşmamışlar, Resmi Gazete'de yayımlanan kararlarından başka açık-

lama yapmamışlardır.

Bu seçimlerde, YSK Başkanı gazetecilerle konuşmuş, basın toplantısı yapmış, Başkan Vekili TV'de söyleşi yapmış, gazetelerde "YSK'nın açıklaması"na atfen kurallar ilan edilmiştir.

Diğer yandan, Kurul'un bir danışma mercii olmadığı, herhangi bir kurumun veya makamın sorusuna cevap vermemesi gerektiği, il seçim kurullarının yetkisi içindeki konularda, il seçim kurullarının kararı yoksa herhangi bir başvuruyu kabul edemeyeceği, YSK tarafından ilk kurulduğu yıllarda ilke kararlarına bağlanmıştı.

Oysa bu seçimlerde YSK, Radyo Televizyon Yüksek Kurulu'nun (RTÜK), İçişleri Bakanlığı'nın sorularını cevaplamış, olayların önüne getireceği konularda önceden karar vermiş, açıklama yapmıştır.

Bu seçimler, YSK'nın durumunun açıklığa kavuşturulması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

Seçmen kütükleri

Seçmen kütükleri 1950'den beri tartışılmıştır.

1979 yılında mecliste temsil edilen bütün partilerin

eşit katılımıyla kurulan "Partiler Arası Komisyon" seçmen kütüklerini uzun uzun görüşmüş ve sonunda aldığı kararlar aynen yasalaşmıştır.

Bu yasa şu esasları getirmişti:

- Seçmen olan vatandaşları tek olarak tanımlayan ve seçmenin oturduğu yeri belirleyen bilgileri kapsayan bilgisayar ortamına "Seçmen Kütüğü" denir.

- Seçmen Kütüğü, YSK'ya bağlı olarak kurulan Seçmen Kütüğü Genel Müdürlüğü tarafından, bu yasaya uygun olarak tasarlanacak, planlanacak, yönetilecek ve yürütülecek çalışmalarla elde edilir.

- Bir seçmeni tek olarak tanımlayan verilerin bütününe "Seçmene Ait Bilgi" denir.

- Her seçmenin devamlı oturduğu konutun bulunduğu ilçe, muhtarlık, sokak isimleri ile binanın kapı ve varsa daire numarası "Seçmenin Adresi"dir.

- Her seçmen, seçmen kütüğü sıra numarası, adı, soyadı, ana ve babasının adı, doğduğu ilçe, doğum yılı ile belirlenir.

- Seçmen Kütüğü Genel Müdürlüğü, çalışmalarını, proje, program, raporlama ve gelişmiş yönetim tekniklerine uygun olarak YSN'ce tespit edilen ilkeler içinde yürütür. Genel Müdür, YSN'nin onayladığı programa uygun aylık ve haftalık raporlarla çalışmalarını YSK'ya sunar.

- YSK'ca seçmen kütüğünün önemi, düzenleme yöntemleri, seçmenlerin görevleri, çalışmanın devlet hayatına katkı ve yararları, bu çalışmada uygulanan teknikler ve gerekli bilgiler bütün ülke ve vatandaşları kapsayan sürekli tanıtma programları ile yaygınlaştırılır.

- Seçmen Kütüğü Genel Müdürlüğü'nün programı, tasarımı, alınan sonuçlar ve diğer çalışmalar hakkındaki raporu, üç ayda bir parti temsilcilerinin katılacağı toplantılarda görüşülür. Bu toplantılarda karar alınmaz.

Bu kanuna göre seçmen kütüğü düzenlenip yürürlüğe konulamamıştır. Bir kaç kez ileri sürdüğüm bir iddiamı burada da tekrar etmek isterim: Bu yasa ilkelere ve kurallarına uyularak seçmen kütüğünün tamamını en çok bir yıl içinde yürürlüğe konulabilir. 1983'ten beri 16 yılda seçmen kütüğü yasaya uygun olarak düzenlenememiştir.

1997 yılında yapılan "Nüfus Tespiti ve Seçmen Kütüklerinin Güncelleştirilmesi" yazımında da başarılı

olunamamıştır. Köylerin unutulduğu, belediye olma veya belediye seçimleri nedeniyle mükerrer yazım olduğu bilinmeyen bir şey değildir.

Yasak anlayışı

1950 Seçim Kanunu'nda getirilmiş propaganda serbestliği, DP iktidarınca özellikle 1957 seçimlerinde, idari kararlarla engellenmişti. 1961'deki yasaya, serbestliğin teminatları da konulmuş, seçim döneminde partilerin seçim kurulları dışında kaymakam, vali gibi başka hiçbir makama muhatap olmadan, serbest seçim propagandası yapabilmesi sağlanmıştır.

1995'te yasaya konulan bir fıkra yanlış yorumlanmış, bazı kararlarda yasaya uymayan görüş yer almış, propagandanın serbestliğini sağlayan yasa maddeleri "yasaklama maddeleri" olarak anlaşılmıştır.

Bir çok yorum ve haberde "seçim yasakları"ndan bahsedilmiştir. Kanundaki yasaklar, propagandayı değil devlet memurlarının işlemlerini ve menfaat dağıtımını sınırlamaktadır.

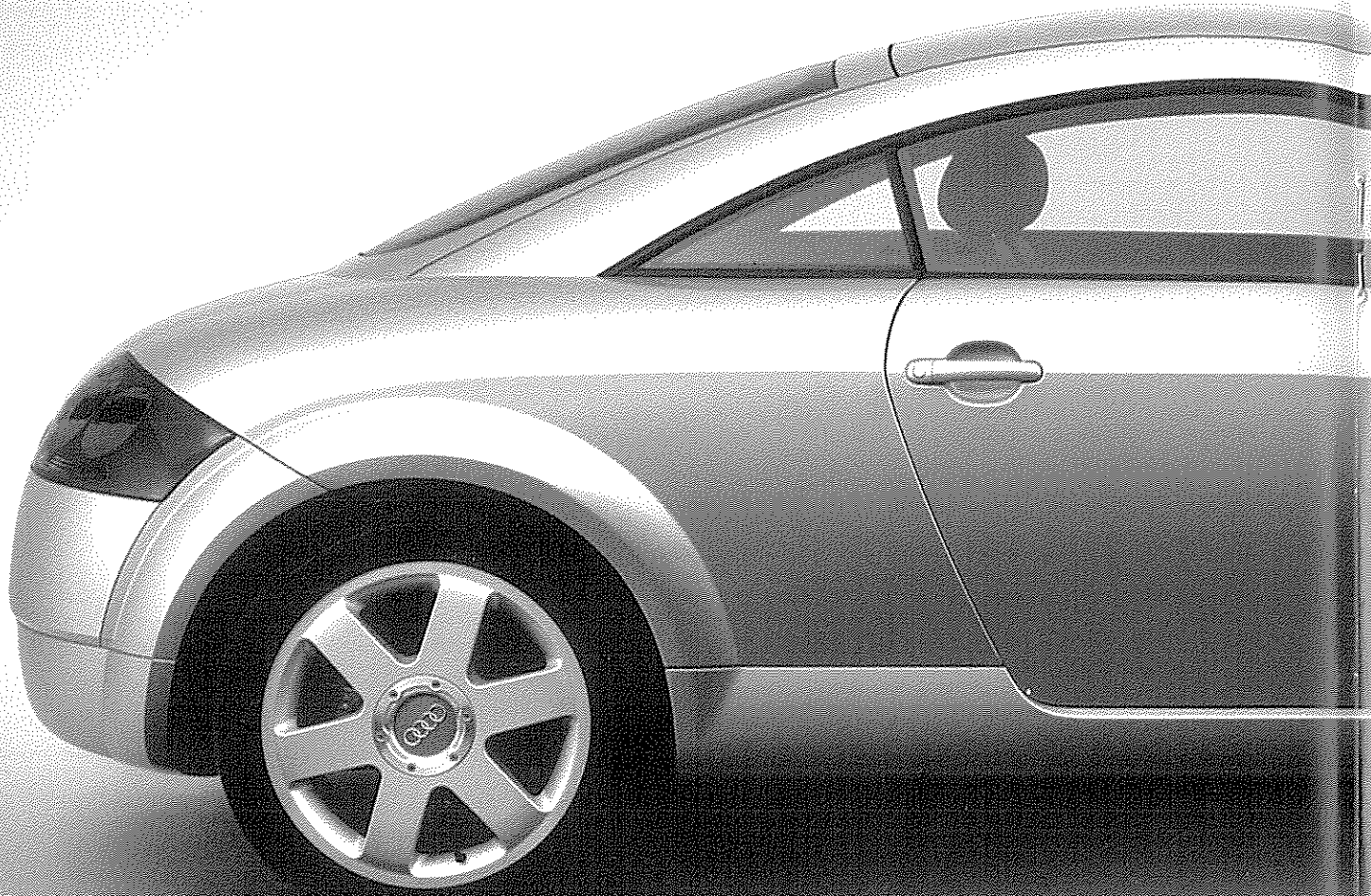
İlk yılı kaybetmeyelim

Bir seçim daha geçti, seçim döneminde bir kez daha gördüğümüz teknik sonuçlar, seçimlerin yarattığı siyasal sorunların çekiciliğiyle unutulup gidecek, ertelenecek mi?

Seçim kanununda değişiklik yapılması, sandalyeler dağınık olduğunda daha zordur. Partiler arası uzlaşma gerekir. Baraj, kurulların çalışması, kütüklerin düzenlenmesi, oy verme teknolojisi gibi teknik konularda meclisin ancak ilk yılında partiler arası uzlaşma kolay sağlanabilir. Bir yıl geçtikten sonra teknik konular da siyasallaşmaya başlar, basit işlemlerle ilgili düzeltmeler, siyasal konularla ilgilendirilir.

Bu nedenle, meclisin ilk aylarında meclis başkanının, seçim kanunlarını ele alacak partiler arası bir komisyon kurulmasına öncülük etmelidir. Böylece yakında konuşulmaya başlanacak "Erken Seçim" in güvenliği sağlanabilir.

Tarhan Erdem
Demokratik Cumhuriyet Programı Üyesi

BiTTi.

Doğuşmotor BİR DOĞUŞ HOLDİNG KURULUŞUDUR.

Türkiye Genel Distribütörü: Doğuşmotor Eski Büyükdere Caddesi Ayazagaköy Yolu No: 23 - 80670 Maslak İSTANBUL Tel: (0212) 276 80 30 (pbx) Faks: (0212) 276 80 39
Yetkili Satıcılar ve Servisler: Adana Aykan (0322) 458 25 69 • Ankara Ere (0312) 287 42 42 • Antalya Başaran (0242) 345 03 33 - 34 • Bursa Genoto (0224) 272 40 40
• Denizli Batı (0258) 371 46 62 • Eskişehir İlgazlar (0222) 221 24 75 • Gaziantep Şahintaş (0342) 339 48 00 • İstanbul Doğuşmotor - Merkez (0212) 276 50 27

Audi TT

M.A.B.X.A.

Audi
Vorsprung durch Technik

• İstanbul Doğuşmotor - Maslak Kule (0212) 290 26 30 • İstanbul Ersoy (0216) 411 62 80 • İstanbul Kartal Genoto (0216) 452 33 64 • İzmir Gönen (0232) 463 80 64
• Kayseri Öz-Sa (0352) 223 68 78 • Samsun Özön (0362) 266 68 00 (5 hat) • Trabzon Bahadır (0462) 322 10 71 (3 Hat)

Istanbul Bilgi Üniversitesi Rektörü İlter Turan:

Türkiye'ye piyasayla barışık bir sol lazım

Hülya Demir

- 18 Nisan seçimleri, siyasette merkez sağdan, radikal sağa doğru bir yığılma olduğunu ortaya koydu. Kendisini solda tanımlayan bir parti barajı aşamadığı için Meclis'e giremedi. Adında sol bulunan bir partinin oyu artmakla birlikte "sol"u temsil edip etmediği tartışmaları var. Kısaca, Türkiye'de "sol" oylara ne oldu? Sol tarihe mi gömülüyor? Solculara ne oldu?

- Sorunuzdan Türkiye'de sol oylar olduğunu ve o oylara birşeyler olduğunu anlamış bulunuyorum. Daha doğrusu şu soruyu sormak lazım; Türkiye'de sol olduğu ileri sürülen oylar ne oylarıydı? Bunlara ne oldu? Türkiye'de sol diye nitelendirilen oylar, Batı Avrupa'daki sol oylarla karşılaştırıldığı zaman aynı şekilde bir toplumsal destek bileşimini yansıtmıyor. Çünkü Türkiye'de sol, bir sanayi devriminin ürünü olarak, bir sanayi devriminin yarattığı olumsuz koşullara bir tepki olarak gelişmedi. Türkiye'de solun ciddi olarak ortaya çıkışı, 1960'lı yılların sonunda ortanın solu hareketiyle olmuştur. Bu

dönemde uzun süre modernleşme misyonerliğinin savunuculuğunu yapan CHP, bu tavrın kendi başına kendisine yeterince toplumsal destek sağlamadığını farketmiştir. Dikkat edecek olursak, Parti, 1969 seçimlerine hissedilir kayıplarla girmiştir. '65 seçimlerinde kayıplara uğramıştır. Bu arada da partinin bir yarışmacı siyaset içerisinde nasıl bir taban edinerek varlığını sürdürmesi gerektiği tartışmaları da yapılmaktadır. Ve CHP, o zaman ortanın solu şeklinde Türkiye'nin yaşadığı ithal ikameci sanayileşmeden bir miktar zarar görmüş, bir miktarda da kentleşmiş Türkiye'nin dertlerine çözüm getiren, ülkenin aynı zamanda sanayileşme özlemine cevap veren, fakat modernleşmeciliği de terketmeyen bir yaklaşım sergiledi. O dönem bu yaklaşım da tuttu ve 1973 seçimlerine girerken kimse CHP'nin büyük bir başarı göstermesini beklemezken seçimleri birinci parti olarak bitirdi. Hatta 1977 se-

çimlerinde tek başına iktidar olmaya dahi çok yaklaştı. Fakat 1977'den sonra Parti'nin desteği yeniden gerilemeye başladı. Çünkü Türkiye, o yıllarda bir iktisadi bunalıma sürüklendi ve CHP de bu iktisadi güçlükleri aşma imkanlarını bulamadı, onu açacak formüller de geliştiremedi. Ondan sonra da 1982'de tüm siyasi partilerle birlikte CHP de sona erdi. 1983'de kurulan partiler bu gelenegın de tam devamı değildir. Bildiğiniz gibi, MGK kendi meşrebine göre bir orta sol parti kurulması için bazı kişileri görevlendirdi. Başka partilerin de seçimde yer almasına, yarışmasına imkan bırakmadı, bunun istisnası Anavatan Partisi'dir. Böyle olunca da kendini sol olarak gören, daha başka ifadeyle, geçmişte CHP'ye giden oylar, SODEP'e gitti. Halkçı Parti suni bir partiydi. Kurulan fakat seçime katılmasına izin verilmeyen SODEP, 1984 mahalli seçimlerinde büyük bir başarı kazandı ve böylece soldaki adre-

sin artık Halkçı Parti olmayıp SO-DEP olduğu anlaşıldı. Daha sonra siyasi yasaklar kaldırıldı, CHP de yeniden kuruldu. Ve gündeme SO-DEP ve CHP'nin birleşmesi geldi. Fakat bütün bu süreç içerisinde CHP o güne kadar temsil ettiği siyasi düşünceyi, değişen Türkiye'nin koşullarına uydurma konusunda fazla çalışma yapmadı. Son derece geleneksel, eski tepkiler vererek siyasi konumunu korumaya çalıştı. Mesela bir özelleştirme olayı ortaya çıktı. CHP, devletçilikten gelen tepkisiyle özelleştirmeye ince eleyip sık dokumadan tavır aldı. Ve KİT'lerin çoğunun, ülkedeki sağ partileri besleyen, halkın vergilerini sağ destekleyen kaynaklara ak-

Artık sol, sosyal demokratlardan mı oluşacak?

Bilmiyoruz.

Şimdiye kadar geleceği doğru tahmin ettiğimiz söylenemez.

Onun için bu solun da gün gelip geçeceğini, belki muhtelif

radikal hareketlerle de karşılaşacağımızı, bunlar arasında

daha aşırı milliyetçi uç diyebileceğimiz

sağ ve sol düşünceler olacağını

zannediyorum.

taran örgüt olduğunu düşünmedi. Bunun üzerinde durmadı, devletin malıdır diye sahiplenmeye çalıştı. Keza buna benzer değişik tutumlar sergiledi. Türkiye'nin 1980 sonrasında izlenen politikalarla, aslında uluslararası iktisadi sistemin içine giderek daha fazla girdiğini,

onunla bütünleştiğini, dolayısıyla bundan sonra geliştirilecek politikaların bu verinin ışığı altında geliştirilmesi gerektiğini algılayamadı. Son zamanlarda toplumda gerilim konusu olan din-devlet ilişkisinde bile günümüzün daha açık ortamında, daha demokratik ortamında din-devlet ilişkisinin nasıl olması gerektiği üzerinde fazla kafa yorduğu söylenemez. Tam tersine her zamanki gibi, slogancı, kolaycı bir takım çözümler önererek vaktini geçirmeye çalıştı. Sol diyoruz, sol zaman zaman kendisinin daha demokratik olduğunu idda eden bir siyasi teamüldür. CHP'nin parti olarak yönetilmesinde, parti yöneticilerinin belirlenmesinde, aday belirlenmesinde genel merkez son derece ağırlıklı bir role sahipti ve buna da devam etti. Ve giderek kendi iç sorunlarıyla ilgilenen ve toplumdaki kopan, toplumdan kopup siyasi kayıplara uğradıkça da, kendisinin haklı olduğunu düşünmek gaffetinde bulunan bir partiye dönüştü. Sonuç da ortadadır.

- Son seçimlerde oylarını arttıran ve yine kendini solda tanımlayan DSP için ne söyleyebilirsiniz? Sol, sadece CHP ile mi vardı?

- Evet, DSP geniş bir oy artışı sağladı. Ben burada DSP'ye giden oyların, diğer bazı partilere giden oylarda da olduğu gibi sadece geleneksel sağ-sol kriterlerine dayanarak dağıldığını zannetmiyorum. Yani bugün DSP'ye giden oylar, DSP solda olduğu için mi gidiyor, yoksa bugünkü yönelişin başka nedenleri mi var? Bunun üzerinde durmak lazım. Görebildiğim ka-

dar, DSP'ye giden oylar bu partinin sol olması ile ilgili değil, genel başkanın güvenilir bir kişi görünümü vermesi, ahlakından kuşku duyulmaması gibi gerekçeler öne çıkıyor. Keza bazı açıklamalara göre, -doğruluk derecesini henüz tayin etmek kolay gözüküyor- DSP'nin daha milliyetçi bir yaklaşım sergilemesinin de desteğini artırmakta rolü olduğu ileri sürülmektedir. Bildiğiniz gibi, milliyetçilik düşüncesi karşısında sol, biraz karışık duygular sergilemektedir. Dünyaya bakışı itibarıyla, daha uluslararası olduğu söylenir. Buna karşılık sermaye dünyasına vaziyet aldığı

ölçüde de, ulusalcılığın da sol olduğu ileri sürülür. Bu bakımdan şu anda DSP'nin temsil ettiği sol düşüncenin, milliyetçi bir boyutu olması belki sol gelenekleriyle çok da ters düşmemektedir. Yalnız görebildiğim kadar bir sağ-sol yelpazesine baktığımız zaman, DSP'nin klasik, evrensel bir sol parti görünümünde olmadığını itiraf etmemiz gerekecektir. Bu durum, Türkiye'ye özgü karmaşık bir destek yapısını yansıtmaktadır. Bir yanda geleneklere düşkün, bir yanda ulusçu, bir yanda evrensel değerleri sahiplenmek isteyen, bir yanda ezilenleri korumak isteyen fakat bir yanda da değişimin tedrici olmasını yadırgamayan bir yaklaşım

var şu anda DSP'de.

- Sizin yukarıda çizdiğiniz tabloya devamla, CHP ne olacak, sizce tarihe mi gömülecek? Yoksa, Parlamento dışında kalması bu partiyi yeniden toparlayabilecek bir şans mı?

- CHP'nin ne olacağı, CHP'nin ne yapacağına çok bağlı. Şu ana kadar CHP'nin yenilgi karşısında tutunduğu tavıra bakacak olursa-

nız CHP'nin tarihe gömülme olasılığı yüksek. Bundan şunu kastediyorum, eğer CHP'nin yenilgisi sadece birtakım yanlış işler yapmasından kaynaklanıyorsa neticede o yanlış işleri yapan kişiler tasfiye edilecek olursa partinin yükselişe geçmesi lazım. Ama benim size daha önce yürüttüğüm analiz eğer doğru ise, Parti'nin, bütün felsefesini ve bugünün dünyasında Türkiye'deki bir sol partinin ne tür bir düşüncüyü üretmesi gerektiğini araştırması lazım. Görebildiğim kadar CHP, şu an için böyle bir vicdan muhasebesi yapmaya hazır gözükmemektedir. Genel başkanı istifa etmiştir, fakat genel başkanı kendisinin kusuru olduğunu fazla

düşünmemektedir. Bir başka lider aracılığı ile kısa bir süre partinin yönetilebileceğini, belki bir dönem sonra kendisinin tekrar siyasete dönebileceğini de düşünüyor gibi gözükmemektedir. Halbuki yapılması gereken, Ali'nin gitmesi, Veli'nin yerine gelmesi değildir. Gereken, Parti'nin işaret ettiğim

bu genel değerlendirmeyi yapmasıdır. Bunu yapmadığı sürece Parti, bugünün Türkiye'sinden kopup, herhangi bir toplum kesiminin ciddi bir ihtiyacına cevap vermeyen küçük bir parti olacak ve yavaş yavaş silinecektir. Son seçimlerden sonra Barış Partisi, Yeniden Do-

ğuş Partisi, DTP kendi kendilerine fesh ediyorlar Ortadan silinecekler. Yine bu seçim sonrasında muhtemeldir ki, BBP yaşama güçlükleri ile karşılaşacaktır. Bir takım ölü doğan başka partiler var. Demokrat Parti, Yeni Türkiye Partisi gibi... Bunlardan da artık bahsetmemiz güçleşecektir. Üzülerek belirtiyim böyle giderse, bu listeye bir de Türk tarihinde çok önemli yeri olmuş CHP'sini de eklemek gerekecektir.

- Meclis'te CHP'siz bir DSP'nin avantajları ve dezavantajları neler olabilir?

- CHP'nin Meclis'te bulunmaması tabii ki uzun süreler ülkeye parlamentoda hizmet vermiş bir partinin bulunmaması açısından

üzüntü verici. Ama şaşırtıcı değil. Yalnız şunu da hatırlamak lazım, parlamanto siyasi partilerin faaliyetlerini sürdürecekleri arenalardan sadece bir tanesi. Dolayısıyla, bir partinin parlamentoya girememesi Türk siyaset hayatına önemli katkılar yapamayacağı anlamına gelmiyor. Hatta şunu da söylememiz mümkün, CHP'nin dikkati çeken bazı faaliyetleri, onun bizahiti parlamentoda olmasını gerektiriyor. Örneğin, bir takım skandallarla ilgili bulgular Cumhuriyet Halk Partisi'ne teslim edilmiştir, parlamentoya değil. DSP açısından CHP'nin parlamentoda olmaması, muhtemelen bir kolaylıktır. Şu anlamda kolaylıktır; aynı tür müşte-

**Beklenenin
tam tersine,
ben, farklı
siyasi teamülleri
biraraya getiren
koalisyonların
istikrarlı olma
şansının,
aynı türden
partileri biraraya
getiren koalisyonların
istikrar şansından
daha yüksek
olduğunu
zannediyorum.**

riye hitap ettiğini düşünen partiler arasındaki didişme genellikle yoğun olmaktadır. Hiç olmazsa parlamento cephesinde DSP'nin CHP ile bir mücadelesi söz konusu olmayacak.

- Bir gazetenin "milliyetçi-sol-ana" diye tarif ettiği radikal sağ, merkez sağ ve milliyetçi sol koalisyonu olursa, bunun sağa ve sola getireceği katkı sizce ne olabilir? Radikal sağı merkeze çeken bir yapı mı, solun milliyetçiliği de olabileceğini vurgulayan bir sonuç mu?

- Bu sonuçların hepsi mümkün. Hiçbiri de olmayabilir. Ancak, bir siyasi parti oylarını yükseltmek ve güçlü bir konuma gelmek istiyorsa genelde merkeze kaymalıdır. Türkiye'de merkez sağda bir boşalma olmuştur. Dolayısıyla MHP'nin merkez sağa gelmesi pek şaşılacak bir şey değil. Zaten hemen her radikal geçmişi olan parti bir noktada, gelişmesinde şöyle bir soruyla karşılaşır: "Ben bir misyoner parti olmaya mı devam edeceğim? Yoksa iktidara kendi başına da gelme şansı olan bir kitle partisi mi olacağım?"

Misyoner parti olmaya karar vermek aynı zamanda küçük parti olarak kalmaya da karar vermektir. Buna karşılık, kitle partisi olmak da uçlardan, aşırı keskin ideolojik tutumlardan uzaklaşmak anlamına gelecektir. Türkiye'de orta sağ, ideolojisi açısından değil kadroları açısından, ahlaki açıdan zedelenmiştir. Bu şekilde bakıldığı zaman MHP'nin orta sağa geçmesi ve bu boşluğu doldurması olasılığı yüksek gözüküyor. Milliyetçi sol olarak tabir ettiğiniz DSP'ye orta sol diyelim, bu parti de zaten merkeze yakın bir partidir. İkisi o anlamda yani merkeze yakın olma açısından anlaşılabilirler.

Buna karşılık bu iki partinin kuracağı bir koalisyon istikrar bakımından sadece sağda ve sadece solda teşekkül edebilecek bir koalisyona nazaran da daha istikrarlı olur. Bu görüş, ilk bakışta size ters gelebilir. Çünkü biz genellikle benzer düşüncelere sahip olan partilerin daha kolay anlaşabileceğini, farklı düşüncelere sahip par-

tilerin de daha zor anlaşacağı görüşündeyiz.

Fakat partilerin davranışına yön veren, ideolojik farklılaşmaları değil, seçmen karşısında yaptıkları işlerin oylarını nasıl etkileyeceğidir. Bu açıdan yaklaştığımız zaman sağda yer alan partiler aynı seçmen kitlesine hitap ediyorlar. Dolayısıyla bir koalisyon kurdukları zaman o koalisyon içerisinde birbirleriyle yarışır hale geliyorlar. Sağlanan başarıları her ortak, kendi

hanesine yazmak, başarısızlıkları da ortaklarına atmak eğilimindedir. Partiler birbirlerinden daha iyi olduklarını aynı seçmene göstermek için didişmelere de yönelebilirler. Buna karşılık eğer orta sağ ve orta sol partilerin seçmen kitleleri birbirinden farklı gözüküp, birbirine kayma olasılığı da sağ partiler arasındaki kayma olasılığına nazaran daha düşük gözüküyorsa, o zaman, bu partilerin işbirliğinden çıkar sağlamaları ve

sağladıkları başarılar dolayısıyla kendi oylarını arttırmaları gerekir. Dolayısıyla, beklenenin tam tersine, ben farklı siyasi teamülleri bir araya getiren koalisyonların istikrarlı olma şansının, aynı türden partileri bir araya getiren koalisyonların istikrar şansından daha yüksek olduğunu zannediyorum.

- Bu da yeni bir deneme süreci anlamına mı geliyor. Yani daha önce farklı farklı koalisyonlar yapıldı, şimdi de sıra bu tür birlikteliğe geldi, sonucunu mu çıkarmalıyız?

- Efendim deneyeceğiz. Şunu da anlamamız lazım, biz sabırsız. Bir toplumda demokrasinin ve istikrarın gelmesi pek kolay olmuyor. Dikkat edecek olursanız, bugün, siyasi partilerimizin bir önceki döneme kıyasla davranışlarında önemli bir değişiklik var. Yani seçmenin kavgacılığı sevmediği, uzlaşmacılığı istediği gibi bir değerlendirme ortaya çıkmış vaziyette. Ve buna paralel olarak da siyasi liderlerimiz daha ılımlı davranışlar sergiliyorlar. Özellikle DSP ve MHP açısından da dikkatimi çeken bir şey var her iki partide. Dikkat ederseniz, bir hükümet kurulması çabaları sırasında son derece ketum davrandılar. Yani çok az ve yetkili olduğu anlaşılan kişi konuştu. Aklına esen herkes demeçler vererek, ortaklık kurma çabalarını engellemedi. Bu gösteriyor ki, bir dönemde yaşanan kötü tecrübeler bir sonraki dönemde, bazen olumlu davranışlara, bir geçmiş dönemin eksikliklerinden dersler çıkarılmasına imkan verebiliyor. Bu şekilde baktığımız zaman biraz düşse kalka, emekleyerek, arada yara bere alarak da olsa, Türkiye bir demokrasi deneyimi edinmektedir. Bu bedel ödenmeden de zaten demokrasi yerleşmiyor. Yani demokrasi ile yoğrulmamış insanlar birdenbire demokrat olamaz. Bu şartların değişmesi lazım.

- Demokrasi dersinin iyi çalışıldığı Batı'da ise durum biraz daha farklı. Sosyal demokrasi en parlak dönemini yaşıyor. Eğer solun çöküşü dünyaya ait bir sorunsal, bu ülkelerde sosyal demokratlar nasıl yükseliyor? Ya da sosyalizm artık misyonunu ta-

CHP'nin, bütün felsefesini ve bugünün dünyasında Türkiye'deki sol partinin ne tür bir düşünce üretmesi gerektiğini araştırmamız lazım. Görebildiğim kadar CHP, şu an böyle bir vicdan muhasebesi yapmaya hazır gözükmektedir.

mamladı, bundan sonra sol, kendini sadece "sosyal demokrasi" olarak tanımlayacak mı demeliyiz?

- Tabii hangi sol çöktü bir ona bakmak lazım. Çöken, otoriter ve totaliter sol oldu. O çöküş sırasında kısa bir dönem için Avrupa'da orta sağ iktidarda egemen oldu. Şu anda da orta sol, iktidarlara egemen oluyor. Yani dikkat edecek olursanız bu dönem içerisinde sol diye tanımlanan grupların da görüşlerinde önemli değişimler ol-

du. 2. Dünya savaşı sonrasına gittiğimiz zaman, mesela İngiltere'de sol, hala demir çelik endüstrilerinin millileştirilmesiyle uğraşmaktaydı. Sendikaların çok önemli rolü vardı politikaların belirlenmesinde. Bugün aynı ülkenin solu, aslında, piyasa ekonomisi koşullarını tamamını benimsemiş. Belki insani konulara ve sosyal adalet konularına daha duyarlı fakat, eski soldan çok farklı. Yani iktisadi üretim faktörlerinin devletin mülkiyetinde olması, ekonominin planlı olması gibi kavramlar tamamen terk edilmiş. Buna karşılık sendikalar yine siyasa yapımında ağırlıklarını önemli ölçüde yitirmiş durumdalar. Avrupa'da şu anda iktidara geçen sol, savaş karşıtı görüşleri olan, insan haklarına düşkün bir sol. Piyasa ekonomisine de fazla taviz vermeyen, eski sol değil, bu yeni bir sol. Yalnız bu sol ne kadar devam eder. İlerde daha radikal sol öne çıkar mı belli değil. Şimdi insanlar genelde içinde bulunulan durumdan yola çıkarak geleceğe dönük uzun vadeli tahminler yapmaya çalışıyorlar. Ama artık sol sadece sosyal demokratlardan mı oluşacak? Bilmiyoruz. Ancak şimdiye kadar hiçbir noktada geleceği doğru tahmin ettiğimiz söylenemez. Onun için ben bu solun da gün gelip geçeceğini, belki muhtelif radikal hareketlerle de karşılaşacağımızı, bunlar arasında daha aşırı milliyetçi uç diyebileceğimiz sağ ve sol düşünceler olacağını zannediyorum. Şu anda belki solun iktidarda olmasından dolayı dikkatimizden kaçan bir

olay var; Avrupa'da kendine göre eskiden olmayan bir radikal sağ da güçleniyor. Fransa'da, Almanya'da ve yavaş yavaş da demokrasi kulu-büne katılan eski sosyalist ülkeler-de de gelişiyor.

- Peki Türkiye'de solun, örneğin İngiltere'deki gibi bir üçüncü yol bulması olanağı var mı? İngiliz İşçi Partisi'nin üçüncü yol diye tanımlanan politikası, bizim partilerimizden çok mu uzağında? Bu politikanın içinden bizim partilerimizin alabileceği ve alamayacağı yaklaşımlar nelerdir?

- CHP'nin de bir değerlendirme yapmak mecburiyetinde olduğunu hatırlatmıştım. Bu solun Avrupa'da, İngiltere'de işaret ettiğiniz 3. sola daha yakın bir sol olması beklenebilir. Ama Türkiye'nin kendine özgü koşulları içerisinde bir ideoloji üretmesi lazım. Bunun İngiltere'dekinin aynısı olması beklenemez. Türkiye gelir dağılımı açısından dünyanın en sorunlu ülkelerinden biri. Türkiye'deki bir solun bu hastalığa tedavi bulması lazım. Sonra Türkiye halen sanayileşmekle beraber, sanayileşmemiş ve ilkel tarım üretimi yapılan bölgelerle donatılmış bir ülke. Dolayısıyla Türkiye'deki solun topluma bir sanayileşme stratejisi önerebilmesi lazım. Ayrıca, Türkiye'de İngiltere ile karşılaştırılmayacak derecede güçlü, müdahaleci bir devlet var. Ve bu müdahale, sadece iktisadi alanla da sınırlı kalmıyor. Buradaki solun, İngiltere'ye nazaran belki daha da güçlü bir şekilde, bireysel özgürlükler üzerinde durması lazım. Ama şurası da kesin; Türkiye'de oluşabilecek bir solun da pi-

yasa ekonomisi ile barışık ve uluslararası sistemde şu anda ege-men olan temayüllerin tamamen aksi yönde düşünceler savunmayan bir sol olması lazım..

- 18 Nisan seçimlerine dönersek, büyük bir patlama yapan MHP sizce değişti mi? Hangi konularda değişti, hangi konularda değişmedi?

- Öncelikle, bir partinin oy alması sadece o partinin yaptıklarının bir fonksiyonu olmayıp, partilerin içerisinde bulunduğu ortamın ve etkileşim ağının da bir ürünüdür. Dolayısıyla MHP'nin oylarının artması, bir ölçüde başka partilerin oylarının azalması, onlardan duyulan tatminsizliğin ifadesidir. Fakat bugün yapılan değerlendirmeler onu gösteriyor ki, MHP, gençlere hitap etmeyi başarmış. Gençlere bu kadar başarı ile hitap eden bir başka partinin olduğunu ben zannetmiyorum. Bunun üzerinde durmak lazım. Neden genç insanlara bu parti bu kadar yakın geliyor? MHP'nin sosyalleştirme modeli var, genç insanlarla daha lisedeyken çeşitli dernekler aracılığı ile iletişim kuruyor.

Anlaşıyor ki MHP, beğenirsiniz veya beğenmezsiniz, genç insanlara kendi günlük çıkarlarını aşan bir misyon duygusu aşılamayı başaramış. Diğer partilerimiz böyle bir şeyi yeterince başaramamış. MHP'nin beklenmedik başarısında dikkate almadığımız, üzerinde durmadığımız bu değişkenlerin rolü olduğu aşikar. Bir yandan da içinde bulunulan duruma bakmak lazım. Bu parti, kendini bir ölçüde

yeniledi. Bir kişi partisi olarak görülmekteydi. Biraz kavgalı, dövüş-lü bir kurultaydan sonra, bir lider değişimi yaşandı. Ama parti sarsılmadı, tam tersine, belki liderin kişiliğinin geçmişe nazaran çok daha az bağlı olan bir fikir hareketi olarak gelişmeyi başaramıştı.

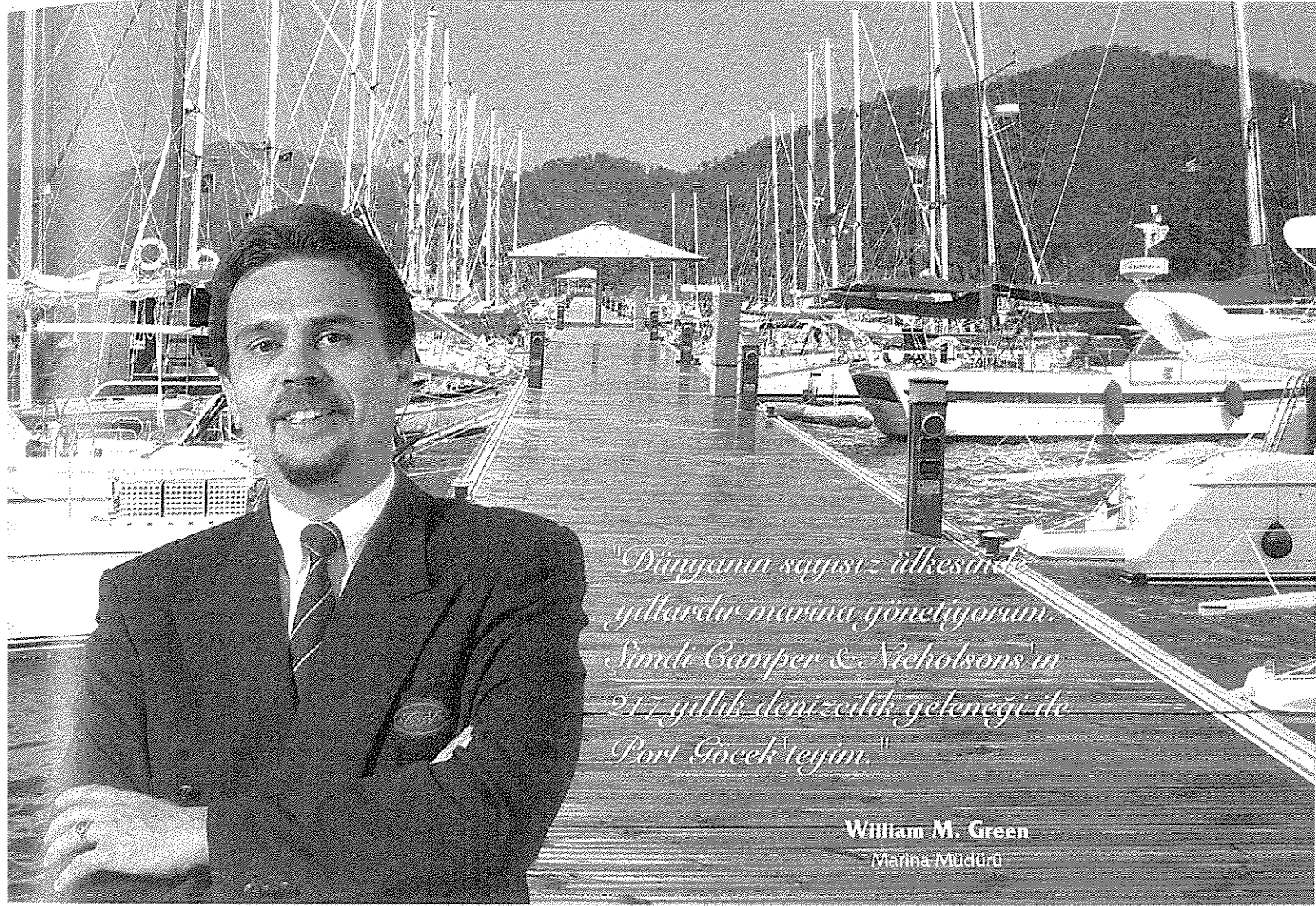
- Türkiye, doğuda HADEP, ortada MHP ve FP, batıda DSP'nin oylarını arttırmasıyla adeta 3 coğrafi bölgeye bölündü. Bunu yorumlar mısınız?

- Türkiye'nin kentleşmiş, dünyayla daha yoğun etkileşimde bulunan yöreleri merkez partileri; dünyaya daha kapalı, henüz ekonomisi gelişmemiş bölgeleri MHP'yi tercih etti. Etnik sorun olan yerler ise HADEP'i. Şimdi tabii burada HADEP' i ayrı bir olay olarak ele almak lazım. Olayın sadece iktisadi değil, etnik boyutu da var. HADEP'in başarısı, ulusal çapta örgütlenmiş partilerin, Güneydoğu sorununa cevap üretmekte inandırıcı olmayıp, başarısız kaldıklarını gösteriyor. Yoksa HADEP'in o kadar başarılı olması için bir sebep yok. Belki de bir sonraki seçim o kadar da başarılı da olmaz. Çünkü denendikten sonra bunların da yeterince hizmet vermediği anlaşılırsa sonuç farklı olabilir. Bence daha ilginç olan HADEP'in bu bölge dışında çok ciddi başarılar elde etmemiş olması. Bu da olayın sadece etnik sorun olmadığını gösteriyor. Bu şekilde oyların dağılımı endişe vericidir. Sağlıklı olanı her ilde her partinin saygıdeğer miktarlarda oy almasıdır. Bekleyip görmek lazım...

- Çok teşekkür ederiz.

Göcek yepyeni bir marinaya kavuşuyor.

217 yıllık denizcilik geleneği Göcek'e geldi: CAMPER & NICHOLSONS

*"Dünyanın sayısız ülkesinde
yillardır marina yönetiyorum.
Şimdi Camper & Nicholsons'ın
217 yıllık denizcilik geleneği ile
Port Göcek'teyim."*

William M. Green
Marina Müdürü

Port Göcek

"Denizi bilir"

Göcek'te uluslararası standartların üstünde bir marina... Akdeniz'de Türk yat turizmi yeni bir boyut kazanıyor. Enternasyonal A.Ş.'nin ileri teknoloji anlayışı ile Camper & Nicholsons Co.'nun gelenekselleşmiş denizcilik deneyimi Göcek'te buluştu.

Doğanın içinden... Doğaya yakışan bir marina. Port Göcek, güzelliğini doğanın cömertliğinden alırken, ona katkıda bulundu. Kanada'da üretilen, yüzer iskele ve dalgakıranla ekolojik dengeye özenle sahip çıktı. Daha şimdiden balıkların ve diğer canlıların barınağı oldu.

- 400 yat kapasitesi • Sanitary center • Market • İletişim merkezi • Teknelere su, elektrik, atık su pompası
- Marina içi mobil ulaşım araçları • Tam donanımlı yangın söndürme tesisi • Halk Sigorta güvencesi
- 24 saat güvenlik garantisi • Her tür bakım ve onarım hizmeti • 70 ton kaldırma kapasiteli travel lift

Port Göcek, uluslararası Dalaman Havaalanı'na sadece 20 dakika uzaklıktadır.

Camper & Nicholsons

Osmanlı'dan günümüze Türkiye'de seçimlerin kısa tarihi

Mehmet Ö.Alkan

1) Osmanlı Devleti Dönemi

Osmanlı Devleti XIX. asırda oldukça güç yıllar yaşıyordu. III. Selim'den beri devleti yeniden yapılandırma çabaları yoğunlaşmış, idare, maliye ve askeriye'nin düzenlenmesi yaşamsal bir gereklilik halini almıştı. Osmanlı devleti varlığını sürdürebilmek için modernleşmeye önce ordudan başladı. Ardından yönetim sistemi

ele alındı. Ama Osmanlı toplumu da değişiyordu. Ticaret hayatı gelişiyor, ihracat ve ithalat artıyor, ilk kez şirketler kuruluyordu. Devlet, mali açıdan güçlenebilmek için daha fazla vergi toplamak istiyor, halk ise vergilerin adil olmasını istiyordu. Üstelik Balkanlardan başlayan ulusçu akımlar, etnik ve dini toplulukları ayrılık yönünde etkiliyordu.

A) Tanzimat Dönemi

Osmanlı yöneticileri, "devletin kurtuluşu" için, halkın isteklerini göz önünde tutan, ciddiye alan daha etkin bir yönetim kurmak gerektiğini anlamışlardı. Tanzimat Fermanı olarak bilinen belge, 3 Kasım 1839'da bu amaçla ilan edilmişti. İşte bu sıralarda Osmanlı toplumu ilk kez seçimle tanıştı.

Devlet, daha etkin vergi toplayabilmek amacıyla taşrada

Muhassıl Meclisi (Meclis-i Muhassılın) adıyla yerel kurumlar oluşturdu. Bu kurumların başında bir tür mali vali olan ve "Muhassıl" olarak adlandırılan bir yönetici olacaktı. Muhassılın yanında bir meclis bulunacak ve atamayla gelen üyelerin yanısıra bir kısmı da seçimle işbaşına geleceklerdi. Bu meclise üye olmak isteyen adaylar ve onları se-

çecek olanlarda belirli koşullar aranıyordu. Aday ve seçmenlerin erkek olmaları, o yörenin akıllı, namuslu ve muteber kişilerinden olması gerekiyordu. Seçmenlerin ise akıllı, sözden anlar ve emlak sahibi olmaları öngörülüyordu. Önce seçmenlerin bir listesi çıkarılıyor, aday olmak isteyenler adlarını mahkemeye yazdırıyor, sonra da seçmenlerin oylarına başvuruluyordu.

Doğrudan demokrasi örneğini anımsatan bu seçimler şöyle yapılacaktı. Adaylar teker teker seçmenlerin karşısına gelecekler, adayın seçilmesini isteyenler bir tarafa, istemeyenler ise diğer bir tarafa toplanacaktı. Seçilmesini isteyenler fazla ise aday seçilecek, az ise seçilemeyecekti. Eşitlik halinde kura çekilecekti. Ancak uygulamada seçimden çok atama usulünün işlediği tahmin edilmektedir.

Tanzimat'la başlayan yönetim sistemindeki reform giri-

şiminin bir diğer önemli adımı vilayet sisteminin yeniden düzenlenmesiydi. Osmanlı modernleşmesinin öncülerinden Mithat Paşa 1864 yılında Tuna vilayetinde bir uygulama başlattı. Bu uygulamayla vilayet, liva, kaza ve nahiye idare meclisleri kuruldu. Bu kısmi uygulama, 1871 yılında bütün ülkeye yaygınlaştırıldı. Hazırlanan tüzüğe göre "vilayet idare meclisi" ve yılda bir toplanan vilayet umumi meclisinde seçimle gelen üyeler bulunacaktı. Bu meclisler ilk genel seçimlerde gündeme gelecek, bu üyelerin bir kısmı ilk Osmanlı parlamentosunun da mebusları olacaklardı.

B) I. Meşrutiyet dönemi (1876-1877 seçimleri)

Türkiye'de ilk anayasa, Kanun-i Esasi adı ile 1876 yılında, iç ve dış gelişmelerin bir ürünü olarak hazırlanıp, ilan edildi. Böylece Osmanlı Devleti'nde I. Meşrutiyet dönemi başlamış oldu. Kanun-i Esasi'de "Meclis-i Umumi" olarak anılan ilk parlamento "Heyet-i Mebusan" ve "Heyet-i Ayan" olarak iki kanattan oluşuyordu. Parlamentonun Heyet-i Mebusan üyeleri için seçim yapılması öngörülmüştü. Ancak zaman darlığı nedeniyle seçim kanunu çıkarı-

lamadığı için ilk parlamento seçimlerinde uygulanmak üzere geçici bir yönetmelik hazırlandı. Seçmek ve seçilebilmek için erkek olmak, Türkçe bilmek, itimada layık, iyi ahlak sahibi olmak, 25 yaşından aşağı olmamak ve az çok emlak sahibi olmak gerekiyordu. Seçimler İstanbul için ayrı, taşra için ayrı bir düzenleme ile yapılacaktı. İstanbul başkent olması nedeniyle her zaman ayrıcalıklıydı. Örneğin İstanbul doğumlular vergi vermez, askere gitmezlerdi. Bu kural ilk kez yapılan seçimler için de bozulmadı. İstanbul için ayrı bir seçim düzenlemesi yapılarak 10 mebus seçileceği belirtildi. İstanbul 20 bölgeye ayrılarak seçimler yapıldı. Ve İstanbul, tarihinde ilk kez seçimle tanıştı. Taşrada ise doğrudan seçim yapılmadı. Hazırlanan geçici yönetmeliğe göre yukarıda sözü edilen il genel meclislerindeki üyeler, ikinci seçmen (münteh-

hib-i sani) sayılarak mebusları seçtiler.

Seçimler sonucunda Türkiye'nin ilk parlamentosu Dolmabahçe Sarayı'nda yapılan bir törenle 19 Mart 1877'de II. Abdülhamid'in huzurunda açıldı. Parlamento ilk toplantısını ertesi gün, 20 Mart 1877 günü Sultanahmet'teki Darülfünun binasında yaptı. İlk meclis, 28 Haziran 1877'de Osmanlı-Rus Savaşı'nın çıkması nedeniyle dağıldı.

İkinci genel seçim aynı yıl, yine zaman darlığı nedeniyle ve aynı esaslara göre yapıldı. 13 Aralık 1877'de açılan ikinci meclis kısa süre sonra II. Abdülhamid tarafından, Kanun-i Esasi'nin kendisine verdiği yetkiye dayanarak 14 Şubat 1878'de kapatıldı. II. Abdülhamid parlamentoyu "tatil" ederken 93 harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşını bahane etmişti. Zira parlamento, savaştaki başarısız

tutumu nedeniyle hükümeti, dolayısıyla da padişahı eleştirmiş ve sorumlu tutmuştu. Eleştirilerden son derece rahatsız olan II. Abdülhamid, meclisi önce "tatil" sonra da "tehir" etmiş ve anayasayı askıya almıştı. Böylece yaklaşık otuz yıl sürecek istibdat dönemi başlamıştı.

İkinci meclis bir seçim yasaı yapmayı başardı ama uygulaması II. Meşrutiyet'te

oldu. Hazırlanan bu yasa kimi değişikliklerle 1943 yılına kadar yürürlükte kaldı.

I. Meşrutiyet döneminde iki kez genel seçim yapıldı. Seçimde iki dereceli ve basit çoğunluk seçim sistemi uygulandı

C) II. Meşrutiyet dönemi

(1908,1912,1914,1919 seçimleri)

İttihat ve Terakki Cem'iyyeti'nin yoğun faaliyetleri sonucunda 23 Temmuz 1908'de Anayasa, yeniden yürürlüğe girdi ve Meşrutiyet yeniden ilan edildi. Ardından, Mebusan Meclisi için ilk seçimlerin aynı yılın Kasım ve Aralık aylarında yapılması kararlaştırıldı. O günlerin iletişim ve ulaşım olanakları içinde seçimler bir gün içinde yapılamıyor, günlerce sürüyordu. Örneğin İstanbul'da seçimler 5

**Adaylar teker teker
seçmenlerin karşısına gelecekler,
adayın seçilmesini isteyenler
bir tarafa, istemeyenler ise diğer
bir tarafa toplanacaktı. Seçilmesini
isteyenler fazla ise aday seçilecek az
ise seçilmeyecekti. (1839)**

günde yapılmıştı. İstanbullular henüz seçim yaparken, Trabzon ilinde seçimler bitmiş, mebuslar İstanbul'a gelmişlerdi bile.

Osmanlılar 30 yıl sonra gerçek anlamda ilk kez oy kullandılar. Seçimler, 1877 Meclisi'nde görüşülen, "İttihab-ı Mebusan Kanunu"na göre iki dereceli olarak yapıldı. Seçme ve seçilme yaşı 25 olarak belirlenmiş, devlete az çok bir vergi vermek koşulu getirilmişti.

II. Meşrutiyet'in ilk parlamentosu 17 Aralık 1908'de İstanbul'da büyük bir coşku ile toplandı. Parlamente'ye seçilen mebusların çoğu İttihat ve Terakki'nin önerdiği ya da desteklediği adaylardı.

Dayaklı-sopalı seçimler

II. Meşrutiyet'in ilanının ardından başlayan Türkiye'nin ilk çok partili siyasal yaşam deneyimi seçim baskıları ve yolsuzluklarını da beraberinde getirmişti. İlk genel seçimden üç yıl sonra 11 Aralık 1911'de İstanbul mebusluğunun boşalması üzerine ilk kez ara seçim yapılmıştı. Seçimde İttihat ve Terakki Cem'iyyeti, Dahiliye Nazırı Memduh Beyi aday göstermişti. Dönemin muhalefet partisi Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın adayı ise Tahir Hayrettin Bey'di. Yapılan seçimde, İttihatçıların adayı tek bir oy farkla seçimi kaybetmiş, İtilafçıların adayı kazanmıştı. Bu aynı zamanda, İttihat ve Terakki'ye yönelik muhalefetin de arttığının kanıtıydı. Bu nedenle, 1912 yılındaki Meşrutiyet'in ikinci genel seçimlerinde, İttihatçılar tam bir baskı ve korku ortamı yarattılar. Sandık başına oy kullanmak için giden Osmanlı yurttaşları, İttihatçıların fiili saldırı ve baskılarıyla karşı karşıya kaldılar. İttihatçılar devlet olanaklarını kullanarak oyların muhalefete gitmesini engellediler. Seçim sırasında askeri ve sivil devlet memurları seçime müdahale ettiler. Başkalarının adına oy kullanmak, oy sayımı sırasında hile yapmak gibi yolsuzluklar da seçimlerin sonucuna gölge düşürdü. Bu seçimlere dönemin muhaliflerince "dayaklı seçim" ya da "sopalı seçim" adı verilmiştir. Seçim sonucunda İttihatçılar 270, muhalif-

ler ise 15 mebus kazandı.

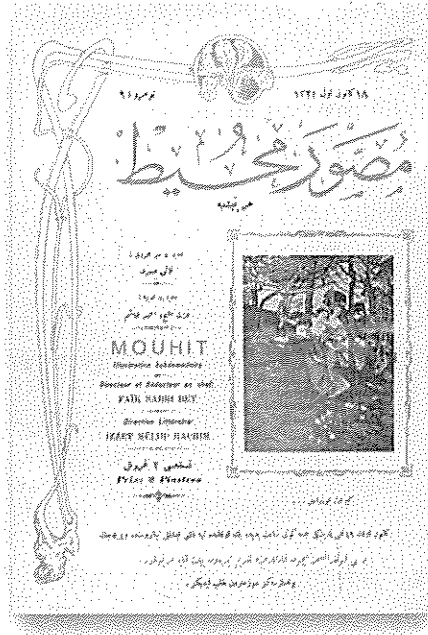
Balkan Savaşı seçimlerin yapılmasını geciktirmişti. Bu arada "Bab-ı Ali" baskını olarak adlandırılan darbeden sonra İttihatçılar hükümete hakim oldular. İttihat ve Terakki, tek-parti rejimini kurdu. Nisan 1914'de yapılan beşinci genel seçimlerde parlamentonun neredeyse tamamı İttihatçı adaylardan oluşmuştu. Parlamento, 14 Mayıs 1914 tarihinde açıldı. Bu seçimlerden önce seçim yasasında bir önemli değişiklik yapılmış, ordu mensuplarının, askerlik hizmetinde bulundukları süre içinde birinci ve ikinci seçmen olamayacakları hükme bağlanmıştı.

Osmanlı İmparatorluğu bu meclisin görev süresi içinde I. Dünya Savaşı'na girmiş ve yenilmişti. Bu meclis, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından kısa bir süre sonra 20 Aralık 1918 tarihinde feshedildi.

Son Osmanlı seçimleri

Osmanlı döneminin son genel seçimi Aralık 1919'da yapıldı. Ülkenin bir kısmı fiilen işgal edilmişti. İşgal altındaki yerlerde, örneğin Yunan ordusunun işgal ettiği İzmir'de seçim yapılamadı. Adana'da da seçimler yapılamamıştı. Ama İstanbul'daki Adanalılar gizlice toplanarak ikinci seçmenlerini seçtiler. Bunlar da, 4 mebus seçerek son parlamente'ye gönderdiler. Seçimleri, Mustafa Kemal Atatürk'ün önderlik ettiği Ana-

dolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adayları ezici bir çoğunlukla kazandılar. Bu arada ilk sosyalist mebus olan Numan Usta da parlamente'ye girmişti. Kısa ömürlü son Osmanlı Meclisi 12 Ocak 1920'de Fındıklı'daki binada toplandı. Anadolu hareketinin lideri Mustafa Kemal, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cem'iyyeti Hey'et-i Temsiliye namına, son Osmanlı Meclisi başkanlığına kutlama telgrafını çekti Anadolu hareketini destekleyen bu meclis, günümüz Türkiye'sinin sınırlarının oluşturulmasına temel olan ve Misak-ı Milli (Ulusal Ant) olarak adlandırılan belgeyi 28 Ocak 1920'de kabul etti, Erzurum ile Sivas Kongreleri'ndeki kararları da onayladı.

16 Mart 1920'de İstanbul'un işgal edildiği gün, mebusların bir kısmı tutuklanıp Malta Adası'na sürüldüler. Son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı 18 Mart 1920'de son toplantısını yaptı ve 5 Nisan 1920'de de kürsüye siyah bir bez örtülerek 1876'da kurulmuş olan Osmanlı parlamentosu fiilen de tarihe karıştı.

II) Cumhuriyet Dönemi

A) Tek-parti dönemi

1) Eşsiz ilk meclis (1920 seçimleri)

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda yıkılan 600 yıllık Osmanlı İmparatorluğu içinden eşsiz bir mücadele ile yeni bir ulus-devlet doğuyordu. Ülkenin işgal edilmesi yerel direniş hareketlerini ve örgütlerini ortaya çıkarmıştı. Önce herkes kendi başının çaresine bakmaya çalıştı. Bu dağınık direniş hareketleri ve yerel kongreler Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülüğünde güçlerini birleştirmeye başladılar. Amasya görüşmeleri ile Erzurum ve Sivas Kongreleri yeni oluşumun en önemli evreleri oldu.

İstanbul'un işgaliyle Mebusan Meclisi kapatılınca Müdafaa-i Hukuk hareketinin yürütme organı durumundaki "Heyet-i Temsiliye" adına Mustafa Kemal Paşa 19 Mart 1920'de bir seçim bildirisi yayınladı. Bildiride İstanbul'da toplanmasına olanak kalmayan Mebusan Meclisi'nin Anadolu'nun emin bir yerinde toplanması gerektiğini belirtiliyordu. Ankara'da toplanması kararlaştırılan bu meclis, olağanüstü yetkilere sahip olacaktı. Büyük Millet Meclisi'nin üyesi olmak için son Osmanlı Meclisi'nin mebusları, Ankara'ya davet edilmişti. Ancak olanak olan yerlerde her ilden 5 temsilci gönderilecek şekilde seçim yapılması kararlaştırılmıştı. Böylece bir yandan, çağrılı üyelerin oluşturduğu 1919 yılı genel seçimlerinde seçilmiş mebuslar, diğer yandan ise, 19 Mart 1920'de yayınlanan beyanname ile yapılan genel seçimler sonucu seçilen mebuslardan oluşan Birinci Büyük Millet Meclisi, dünya tarihinde ender

görülen bir şekilde iki farklı seçimle oluşan bir parlamento olmuştu. Bu meclis, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı yürütmüş, Cumhuriyet'i müjdelemiş ve saltanatu kaldırarak Lozan Konferansı görüşmelerini başlatmıştı. Bir anlamda Cumhuriyet'in ilk anayasasını "Teşkilat-ı Esasiye" adıyla kabul etmişti. Anayasa'da seçimlerin iki yılda bir yapılması öngörülmüştü.

2) CHP'li Cumhuriyet

(1923,1927,1931,1935,1939, 1943 seçimleri)

Lozan görüşmeleri son aşamasına gelmişti. İnönü, görüşmeleri yürüten heyetin başındaydı. Meclis içindeki muhalefet ise güçlenmişti. İkinci grup İsmet Paşa'nın tutumuna ve Lozan Anlaşması'nın yapılmasına karşı çıkmaya başlamıştı. Anlaşma'nın imzalanmasını tehlikeye atmak istemeyen Gazi Mustafa Kemal, seçimlere gidil-

mesine karar verdi. Seçimden önce 3 Nisan 1923'de seçim yasasında değişiklikler yapıldı. Eskiden her 50.000 erkek başına bir mebus seçilirken, bu rakam 20.000 olarak değiştirildi. Seçmen yaşı ise 18'e indirildi. Seçmek ve seçilebilmek için vergi vermek zorunluluğu kaldırıldı.

Birinci Meclis'te partiler yoktu. İki grup vardı. İlki, birinci grup olarak adlandırılan

Müdafaa-i Hukuk grubuydu. Diğeri ise "İkinci Grup" olarak adlandırılan muhalif gruptu. Bu grup, seçimlerden önce seçim yasasında değişiklik yaparak Mustafa Kemal Paşa'nın seçilmesini olanaksız kılmak istedi, ama başaramadı. Bu ikinci grup, alınan seçim kararını protesto etti ve seçimlere katılmadı. Müdafaa-i Hukuk grubu ise her bölgeden milletvekili listelerini kendisi hazırladı. Bazı kişiler, örneğin Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Mardin'den aday olduğunu gazetelerden öğrenmişti. Seçim öncesinde Müdafaa-i Hukuk Cem'iyyeti, Halk Fırkası adını aldı. Seçimler sonucu oluşan parlamento, Müdafaa-i Hukuk grubunun isimlerinden oluşuyordu.

Seçimler 28 Haziran 1923'de yapıldı. 23 Temmuz 1923

tarihinde imzalanan Lozan Anlaşması onaylandı. 29 Ekim 1923'de Cumhuriyet ilan edildi ve oybirliği ile Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa, Cumhurbaşkanı seçildi. Cumhuriyet'in ilk hükümetini de İsmet Paşa kurdu. İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1960 yılına kadar yürürlükte kalan 1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nu (Anayasa) da yaptı. Laiklik ve devrimler konusunda temel dönüşümler başlamış, hilafet kaldırılmış, medreseler kapatılmıştı.

Üçüncü dönem Büyük Millet Meclisi için, ikinci seçmenlerin seçimi 20 Temmuz 1927'de başlamıştı. Mebus seçimi ise 1 Eylül'de yapıldı. Seçimden önce yapılan 16 Haziran 1927 tarihli yasa değişikliği ile ordu mensuplarının adaylıklarını koymadan önce ordudan istifa etmeleri veya emekliliklerini istemeleri şart koşuldu. Seçim öncesinde Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa ve Kazım Karabekir Paşa askerlikten emekli oldular. Mustafa Kemal, zaferden sonra ilk kez İstanbul'a gelmiş, seçim hazırlıklarını da burada yürütmüştü. 20 Temmuz'da ikinci seçmenlerin seçimine başlandı. Halk davullarla zurnalarla, hatta bazı yerlerde bando ile seçime davet ediliyordu. Gazi, oyunu Beşiktaş'ta, İsmet İnönü ise, Heybeliada'da kullanmıştı.

Tek-parti dönemi boyunca iki kez çok partili siyasal yaşama geçme girişi yaşandı. Bunlardan ilki, 1924 yılındaki Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasıyla yaşanan deneyimdir. Bu parti, seçimlere katılmamıştır. İkincisi ise Atatürk'ün emriyle ve Fethi Okyar öncülüğünde 1930 yılında kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası'yla yaşanmıştır. Serbest Cumhuriyet Fırkası, 1930 yılındaki belediye seçimlerine katılmasına rağmen tıpkı Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası gibi kısa süre sonra kapatıldığı için genel seçimlere katılamamıştır.

Cumhuriyet'in üçüncü genel seçimleri 1931 yılında yapıldı. 1931 seçimlerinde CHP adayları dışında bağımsız milletvekilleri de adaylıklarını koymuşlardı. Ayrıca seçim, İstanbul'da 1 Mayıs ile aynı tarihe rastlamıştı. Seçimlerde komünistler bildiri dağıtmışlar ve bazı komünist liderleri

gayrı resmi olarak bağımsız aday göstermişlerdi. CHP de ilk kez işçi ve çiftçi adaylara eskisinden fazla yer ayırmıştı. Bu seçimlerde CHP'nin adayları her yerde ikinci seçmenlerin bütün oylarını alamamışlardı.

Kadınlar ilk kez 1935 genel seçimlerine katılmıştır. (Kadınlar ilk kez 1930 yılında yapılan yerel seçimlerde oy kullanmışlar, sonra da 1934 yılında seçim yasasında yapılan bir değişiklikle de seçme ve seçilebilme hakkına sahip olmuşlardı.) Seçimden önce seçmen yaşı 18'den 22'ye çıkarılmıştı. Kısa süreli de olsa milletvekiline sayı, Meclis'e de kamutay dendi. İkinci seçmen seçimi, 16 Ocak'ta başladı. Mebus seçimi ise 8 Şubat'ta yapıldı. Toplam 415 milletvekili seçildi. Gayrimüslim yurttaşlar ilk kez bu seçimle Meclis'e girmişlerdi. Cumhuriyet, yurttaşlar arasında seçmen kültürünü küçük yaştan itibaren yerleştirmeyi önemsiyordu. Bu amaçla 1935 seçimlerinde ilköğrencileri sınıflar halinde seçim yerlerine götürülmüş ve seçim sürecine doğrudan tanık olmaları sağlanmıştı.

1938 yılında Cumhuriyet, kurucusu, Mustafa Kemal Atatürk'ü kaybetmişti. İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığına seçilmesi sonrasında altıncı TBMM'sini oluşturacak seçim yapıldı. Seçim öncesinde ikinci seçmenlerle danışma toplantıları düzenlendi. İkinci seçmenlerin seçimine 15 Mart 1939 tarihinde başlandı. Oy verme süresi beş gündü. Mebus seçimi ise 26 Mart'ta yapıldı. Ayrıca yine CHP, bağımsız milletvekili seçilebilmesi için adaylara çağrı yaptı. Beşinci Meclis'te 8 olan kadın milletvekili sayısı Altıncı Meclis'te 13'e çıkmıştı. Genel seçimlerin ardından, 29 Mayıs 1939'da Ankara'da yapılan CHP'nin 5. Büyük Kurultayı'nda, parti tüzüğünde yapılan değişiklikle "parti içi muhalefet" ve denetim yapması amacıyla "müstakil grup" kurulmasına karar vermesidir.

1943 yılında yapılan genel seçimlerde de CHP seçime yine tek parti olarak katıldı. Ancak illerdeki adayların sayısı artırılarak seçmene bunlardan birini tercih etme olanağı tanınmıştı. Bu nedenle 458 milletvekilliği için

530 aday gösterilmişti. İkinci seçmenlerin seçilmesi 15 Şubat'ta başlamış ve 20 Şubat'a kadar devam etmişti. Mebus seçimi ise 28 Şubat'ta yapıldı.

Çok partili siyasal yaşama geçinceye kadar Türkiye'de yapılan genel seçimler dört yılda bir ve iki dereceli olarak yapıldı. Seçim bölgeleri il olarak belirlenmişti. Tek-parti dönemi boyunca seçimlere siyasal kültürün önemli bir boyutu olarak özel bir önem verilmiş, yaygınlaştırılmaya, kurumsallaştırılmaya çalışılmıştır. Hemen her seçimden sonra "sandık alayı" verilen bir tören düzenleniyordu. Oy sandıkları bayraklar, halılar, çiçek ve dallarla süsleniyor ve bir kamyonun kasasına konuyordu. Kamyon, otomobiller, milli kıyafetler giydirilmiş okul çocukları ile esnaf cemiyetleri ve büyük bir halk kitlesi eşliğinde yola çıkarılıyor, "hakimiyet milletindir" gibi dövizler taşıyor ve caddelerden geçerek vilayete götürülüyordu.

1927 seçimlerinde seçime katılma oranı %20 civarındaydı ve bu oran oldukça düşüktü. 1931 seçimlerinden itibaren seçime katılımı arttırmak için propaganda faaliyetine önem verildi. Seçim propagandası, rejimi de meşrulaştırmaya yönelik olarak önem kazanmıştı. Seçim dönemlerinde basından yararlanılmıştı. Sinemalarda kısa filmler gösteriliyor, radyodan konuşmalar yapılıyordu. "Halk hatip"leri meydanlarda "nutuk" atıyorlardı. Seçim dönemlerinde kentler süsleniyor, taklar kuruluyordu. Propaganda afişleri duvarlara yapıştırılıyor, caddelere bez afişler geriliyordu. Amaç seçimleri bir şenlik havasına getirmek ve seçimlere geniş bir katılımı arttırmaktı. Örneğin 1943 seçimlerinde ilk kez propaganda plakları hazırlanmış ve Türkiye'nin çeşitli illerine dağıtılmıştı. Bu plaklar belediye hoparlörlerinden halka dinletilmişti.

B) Çok Partili Cumhuriyet

1) Demokrat Partili demokrasi

(1946, 1950, 1954, 1957 seçimleri)

İkinci Dünya Savaşı sona ermiş, savaşı "demokrasiler" kazanmıştı. Türkiye savaşın bitiminde Almanya ve Japonya'ya

savaş ilan ederek müttefiklerin yanında yer aldı. Artık sıcak savaş sona eriyor, "soğuk savaş" dönemi başlıyordu. Türkiye'de ise bu kez gerçek anlamda çok partili siyasal yaşama giriliyordu. Çok partili siyasal yaşamın ilk partisi, 1945 yılında Nuri Demirağ'ın kurduğu Milli Kalkınma Partisi'ydı. 1945 yılında mecliste görüşülmekte olan Çiftçiye Topraklandırma Kanunu, CHP içindeki ayrılığı su yüzüne çıkardı. Bu kanunun mecliste görüşüldüğü günlerde CHP, parti grubuna tarihe "dörtlülük" adını geçen bir önerge vermişti. Önerge Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koralan, ve Fuat Köprülü tarafından imzalanmıştı. Bu dört kişi 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'yi kuracaklardı.

Hileli seçim

Çok partili dönemin ilk seçimi erkene alınmış, 21 Temmuz 1946'da yapılması kararlaştırılmıştı. Seçimlerden önce 6 Haziran 1946'da hükümetin hazırladığı yeni bir seçim kanunu yayınlandı. Artık seçimler tek dereceli, ama yine çoğunluk esasına göre yapılacaktı. Türk siyasal yaşamında 1876 yılından beri uygulanan iki dereceli seçim sistemi terkedilmişti. Basit çoğunluk esasına dayanan seçim sistemi 1960'a

1923'de seçim yasası değiştirildi. Eskiden her 50 bin erkek başına bir mebus seçilirken, bu rakam 20 bin olarak değiştirildi. Seçmen yaşı ise 18'e indirildi. Seçmek ve seçilebilmek için vergi vermek zorunluluğu kaldırıldı.

kadar siyasal bunalımın kaynaklarından biri olacaktı. DP erken seçim için tam hazırlıklı değildi. Kurulalı henüz 6 ay olmuştu. Kısa bir tereddüitten sonra seçime girmeye karar verdiler ve yoğun bir seçim kampanyası başlattılar. Demokratların yaptığı mitinglere büyük kalabalıklar katılmaya başladı. Bu durum, DP'ye yönelik baskıyı da beraberinde getirdi. Bazı DP'li yöneticiler yaralandı. Ama en vahimi Adnan Menderes'in kahtasının öldürülmesiydi.

DP hızlı bir şekilde seçim kampanyası yürütüyordu. 1946 yılındaki ilk çok partili seçimlerde ilk kez bir siyasal rekabet yaşanıyor. Seçimler büyük bir heyecan içinde yapıldı. Demokrat Parti 465 milletvekilliği için 273 aday göstermiş, bunun da ancak 62'si seçilebilmişti. Ancak daha oy verme sırasında itirazlar başlamıştı.

DP'nin seçim öncesinde ve sonrasında en çok eleştirdiği

konu, seçim yasasının antidemokratik hükümleri idi. Seçimlerin ardından da usulsüzlük yapıldığını öne sürerek eleştiri dozunu artırdı. Bu amaçla İstanbul başta olmak üzere Bursa, Balıkesir, Adana, Konya ve Ankara'da büyük mitingler yapıldı. Seçim sonuçlarına itiraz ettiyse de bir sonuç çıkmadı. Gerçekten de Türkiye'nin bir çok yerinde seçime hile karışmış ve usulsüzlükler yapılmıştı. CHP'nin uyguladığı bu usulsüzlükler nedeniyle bu seçimler "hileli seçimler" olarak anılacaktı.

DP, seçim ve yargı güvencesinin sağlanmadığını, hükümet ile memurların tarafsız kalmadığını ve seçimlerin CHP'nin baskı ve müdahalesi altında geçtiğini ısrarla vurguluyordu. CHP ise DP'yi halkı ayaklanmaya kışkırtmakla suçluyordu. Sonbaharda yapılan il genel meclisi üyelik seçimi de benzer bir havada geçmiş, gerilim tırmanmıştı. Türkiye alışık olmadığı muhalefete tanışıyor, parlamentoda sert tartışmalar yapıyordu. Çok partili siyasal yaşama geçeli neredeyse bir yıl olmuştu ki, ilk ciddi siyasal kriz patlak verdi. CHP hükümeti, DP'yi gayri meşru ilan etme noktasına kadar geldi. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 12 Temmuz 1947'de, "12 Temmuz Beyannamesi" olarak anılan bir bildiri yayınlamak zorunda kaldı. İnönü yayınladığı bildiri ile tarafları sükunete davet ediyor, çatışmayı uzlaşmaya, kavgayı barışa çeviriyordu. Seçimle oluşan parlamentodaki muhalefet partisi olan DP'nin meşru olduğu ısrarla belirtilmişti. Çok partili demokrasinin yürüyeceğini vurgulaması ise Türkiye'yi rahatlatmıştı. Böylece çok partili siyasal yaşama geçişte son derece önemli bir rol oynayan İsmet İnönü, ilk krizin de atlatılmasını sağladı.

Beyaz ihtilal ya da afişli seçim: "Yeter Söz Milletin!"

1950 seçimleri öncesinde, 16 Şubat 1950'de Şemsettin Günaltay hükümeti, muhalefetteki DP'nin de eleştirilerini dikkate alarak gerçekten demokratik bir seçim yasası hazırladı. Bu yasaya göre seçimler tek dereceli, genel, eşit, gizli oy, açık tasnif esasına göre yapılacaktı. Seçimlerde

propaganda serbest bırakılmış ve yargı güvencesi getirilmişti. Artık bütün gözler seçim gününe çevrilmişti. Mayıs başında partiler radyoda propaganda konuşmalarına başladılar. DP, bu seçimde hala belleklerde olan çok çarpıcı bir afiş kullandı. Afiş, Selçuk Mılar tarafından bir gecede çizilmiş, ülkenin dört bir yanına asılmış ve çok yankı uyandırmıştı. Afişte bir "el" resmedilmiş ve şu yazı yer almıştı: "Yeter Söz Milletin!." Bu afiş, DP'nin seçimi kazanmasına önemli bir katkı yaptı. Afişten CHP'liler de etkilenmişti. O kadar ki, Ankara'da teknik öğretim Müsteşarlığı'nda çalışan Mılar'ın 20 gün sonra Urfa'ya tayini çıktı.

14 Mayıs 1950'de yapılan genel seçimler sonucunda DP, büyük başarı göstererek 487 milletvekilliğinden 408'ini kazandı. Demokrat Parti'nin seçim sloganı olarak pek sık dile getirdiği gibi artık "Söz Milletin"di. CHP 69 milletvekili, Millet Partisi ise bir milletvekili çıkarmıştı. Bağımsız milletvekillerinin sayısı ise 9'du. Türkiye'de ilk iktidar değişikliği son derece barışçı bir ortamda ve seçimle gerçekleşiyor ve çok partili siyasal hayat yeni bir boyut kazanıyordu. Meclis 22 Mayıs'ta toplandı. Meclis başkanlığına Refik Koraltan, cumhurbaşkanlığına Celal Bayar seçildi. Hükümet, Adnan Menderes'in başbakanlığında kuruldu.

1950-1953 yılları arasında ekonomik açıdan büyüme ve bolluk dönemi yaşandı. Bu dönemde elverişli hava koşulları ve tarıma açılan yeni alanlar sayesinde tarımsal üretim artmıştı. Öte yandan Kore Savaşı nedeniyle dünya piyasalarında tarımsal ürünlere yönelik bir talep ortaya çıkmıştı. Üstelik 2. Dünya Savaşı nedeniyle hazinede döviz ve altın birikimi vardı. Buna 1950 sonrası ihracat gelirleri de eklenince Türkiye bir "bolluklar ülkesi"ne dönüşmüştü. "Altın yıllar" DP'ye ikinci zaferini kazandırdı.

Cezalandırılan iller!

DP ekonomideki gelişme sayesinde 1954 yılında yapılan seçimlerde de başarı gösteriyor ve seçimin galibi oluyordu. Seçim sistemi sayesinde %57'ye yakını oy almış ama

milletvekilliklerinin %93'ünü (541 milletvekilliğinden 490'ını) kazanmıştı. CHP ise oyların %35'ini almış ama milletvekilliğinin ancak %6'sına sahip olmuştu, 30 milletvekili çıkarmıştı. Köylü Partisi 5, bağımsızlar ise 10 milletvekili kazanmıştı. Parlamento aritmetiği, DP'ye geniş bir hareket alanı sağladı. DP, meclis çoğunluğu ile ulusal iradeyi özdeşleştirmişti. Bu tarihten sonra bir türlü başlamadığı demokratik değişimi bir kenara bırakarak muhalefete, basına, aydınlara karşı bir baskıya girişiyor, otoriter bir yönetim kurmaya kalkışyordu.

Bu seçimden sonra oylarını muhalefete veren kimi iller, DP tarafından cezalandırılmıştı. Bazı iller, ilçe haline getirildi veya bazı iller ikiye bölündü. Örneğin seçimlerde Cumhuriyetçi Millet Partisi, Kırşehir'de oyların %44.3'ünü alarak beş milletvekili çıkarabilmişti. Kırşehir'in muhalefete oy vermesine sinirlenen Adnan Menderes, bu ili cezalandıracak ve 48 saat içinde çıkarılan bir kanunla "ilçe" haline getirilecekti. Aynı seçimde CHP'ye oy veren Malatya ise ikiye bölünerek Adıyaman ili oluşturulacaktı.

Sonun başlangıcı

1954 yılında ekonomik açıdan sıkıntılı bir dönem başladı. Elverişli hava koşulları bitmiş, tarımsal üretim gerilemeye başlamıştı. Kore Savaşı bitmiş, dünya piyasalarındaki tarımsal ürün talebi de sona ermişti. DP, seçim sarhoşluğu içinde iktisadi kuralları bir kenara itti. Daha az büyüme ve daha az harcama yapmayı tercih etmedi. Dünya piyasalarında tarımsal malların fiyatları hızla düşerken Toprak Mahsulleri Ofisi devreye sokuldu. Buğday yüksek fiyatla alındı, ama kentliye de ucuz ekmek yedirildi. Aradaki fark TMO'nin zararı olarak görüldü. Bu sübvansiyon piyasadaki para miktarının artmasına neden olmuş ve döviz darboğazı gündeme gelmişti. Dış kredi arayışı başladı. Hükümetin başvurusu üzerine Ankara'ya ilk kez IMF heyeti geldi. IMF klasik reçetesini öneriyordu: "Harcamaları kısım, KİT ürünlerine zam yapın ve dış ödemeler dengesi-

ni için yüksek oranlı bir devalüasyon gerçekleştirin." Hükümet seçime giderken "kemer sıkamak" niyetinde değildi. Ekonomik sıkıntı, siyasal gerginliği de beraberinde getirdi. Siyasal ve toplumsal muhalefet güçleniyordu. DP ise muhalefete, basına, üniversitelere ve aydınlara yönelik bir sindirme programı uygulamaya başladı. Baskıcı bir yönetimin ilk sinyalleri verilmişti. Ancak ekonomik bunalımın derinleşmeye başlaması istikrar tedbirlerinin ertelenemez hale gelmesi demekti. Bu nedenle ekonomik önlemler ertelendi, seçim tarihi ise bir yıl erkene alındı.

DP, seçim öncesinden seçim yasasında değişiklikler yaptı. Hürriyet Partisi'nin seçimlerde başarısını önlemek için partilerin seçimlere il ve ilçe örgütlerini tamamladıkları illerde girebilecekleri hükmü getirildi. Bunun yanı sıra seçimlerde partilerin ittifak yapmasını engelleyici değişiklik yapıldı. Son olarak seçim tarihinden 6 ay evvel partisinden ayrılmamış olanların başka partilerden aday olmayacağı hükmü getirildi. Bu son hüküm DP'den ayrılan Mehmet Fuad Köprülü'yü hedef alıyordu.

Seçimlerde DP'nin oyları öncekilere göre azaldı, ancak seçim sistemi sayesinde 419 sandalye kazandı. CHP 173, CMP 4 ve Hürriyet Partisi ise 4 milletvekili çıkardı, 2 de bağımsız milletvekili vardı. CHP %41 oranında oy alırken milletvekilliği oranı %29 da kalmıştı. DP ise %47 oranında oy almasına rağmen milletvekilliğinin %70'ine sahip oldu. CHP bir çok yerde usulsüzlük yapıldığı için sonuçlara itiraz etti.

Seçimlerin ardından 4 Ağustos 1958 tarihinde ilk istikrar paketi açıklandı. Devlet harcamaları kısıyor, KİT ürünlerine zam yapıyordu. Dolar, yaklaşık %300'lük bir artışla 9 liraya çıkarılıyordu. Ekonomik ve siyasal bunalım gittikçe derinleşti. İlk askeri darbeye giden yolun siyasal taşları da döşenmeye başlamıştı. Tahkikat Komisyonu ise sonun başlangıcıydı.

Dönem boyunca seçimlerde uygulanan basit çoğunluk

sistemi seçmen tercihinin parlamentoya yansımaları önledi. DP aldığı oyun çok üzerinde temsilci elde etti. Seçim sistemi siyasal gerilimin kaynaklarından biri haline geldi.

2) Darbeli demokrasi

(1961,1965,1969,1973,1977 seçimleri)

Türkiye'de ilk darbe, 27 Mayıs 1960'da yapıldı. Darbe sonrasında kurucu meclis tarafından hazırlanan yeni anayasa, görece olarak Türkiye'nin gördüğü en demokratik, liberal ve özgürlükçü anayasasıydı.

Seçim sisteminde de önemli değişiklikler gündeme geldi. 26 Nisan 1961'de yapılan değişikliklerle seçmen yaşı 21 olarak belirleniyor, yargı denetimi korunuyordu. Ayrıca yeni anayasada seçimlerin adil bir biçimde yapılmasını sağlamak ve iktidardaki siyasal partinin müdahalesini en aza indirmek amacı ile Millet Meclisi seçimlerinden önce adalet, içişleri ve ulaştırma bakanlarının görevlerinden çekilecekleri hükmünü getirmişti. Getirilen yeniliklerden biri de önceki döneme tepki niteliğinde olan oransal (nispi) temsil; D'Hondt seçim sisteminin benimsenmesiydi. Ayrıca seçimlerde adayların, partilerin yerel örgütlerince saptanması, genel merkezin ancak %10 oranında bir hakka sahip olması öngörülmüştü. Senato seçimlerinde ise çoğunluk sistemi benimsenmişti.

Darbe sonrasında 15 Ekim 1961'de yapılan ilk seçimlere CHP, Adalet Partisi, Yeni Türkiye Partisi ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi katıldı. AP, YTP ve CKMP oyların % 60'dan fazlasını aldılar. AP 158, CKMP 54, YTP 65 ve CHP de 173 milletvekili çıkardı. Seçim sonuçları tek partinin iktidar olmasına olanak vermedi. Türkiye, koalisyonlarla ilk kez bu dönemde tanıştı. 1961-1965 yılları arasında dört koalisyon kuruldu. Askerin tedirginliği nedeniyle ilk üç koalisyon İnönü başkanlığında oluşturuldu. Bu arada AP genel başkanı Ragıp Gümüşpala'nın beklenmeyen ölümü merkez sağda yeni bir liderin, Süleyman Demirel'in ortaya çıkmasına neden oldu.

Milli bakiyeli seçim

1965 yılında yapılan genel seçimler öncesinde ilk kez Siyasal Partiler Yasası çıkarıldı. Yine seçimlerden önce 13 Şubat 1965'de yapılan değişiklikle Türkiye'de ilk kez nispi temsil sistemine eklenen milli bakiye (ulusal artık) sistemi uygulandı. Bu, küçük partilerin parlamentoda temsilini olanaklı kılan bir sistemdi. Böylece her bir oyun hesaba katılması amaçlanmış, seçim çevrelerinde değerlendirilemeyen oyların ulusal bir seçim çevresinde birleştirilmesi öngörülmüştür. Bu sistem sayesinde, Türkiye tarihinde ilk kez sosyalist bir parti; Türkiye İşçi Partisi parlamentoya 14 milletvekili gönderebilmişti.

1965 seçimlerine giderken CHP de siyasal yelpazedeki yerini "ortanın solu" olarak belirledi. Bu nedenle CHP seçim öncesinde komünistlikle suçlanmış "ortanın solu Moskova'nın yolu" diye sloganlar yazılmıştı. AP'nin hazırladığı bir broşürde CHP Genel Başkanı İnönü'nün, Türkiye'yi ziyarete geldiği sırada Sovyet Dışişleri Bakanı A. Gromiko'nun eşinin elini öperken gösteren fotoğrafın altında şunlar yazılmıştı: "Komünistleri şımartan el öpüş". CHP ise AP'yi gericiileri korumak ve dini siyasete alet etmekle suçluyordu. CHP'nin hazırladığı bir ilanda AP'nin Genel Başkanı Süleyman Demirel'in sofrada oturmuş durumda ve masanın üzerindeki

indeki "White Horse Whisky" etiketi bulunan şişeye imrenerek bakışını gösteren bir fotoğrafın yanında şu tekerleme yazılmıştı: "Viskisini içerken / birden gözleri daldı / viski şişesinden / Kıratı çekip aldı / Türklü Amerikanlı / kısrak girdi gerdeğe / böylece yarım kanlı / kırat çıktı perdeye." CHP, Demirel'in mason olduğunu da işlemişti. Bunun üzerine AP Genel Başkanı, locadan mason olmadığını gösteren bir belge almak durumunda kalmıştı. (Bu olay masonların bölünmesine yol açmıştır.)

Seçimler 10 Ekim 1965'de yapıldı. Milli bakiye sistemi bir partinin çoğunluk elde etmesine çok az ihtimal vermesine karşın, AP çoğunluğu sağladı. Seçimler sonucunda AP

240, CHP 134, CKMP 11, MP 31, TİP 14, YTP 19 ve bağımsızlar 1 milletvekili kazandı. Demirel 27 Ekim 1965'de hükümeti kurdu. CHP oy kaybetmiş, parti içinde hesaplaşma başlamıştı. Ortanın solunu sahiplenen Ecevit, CHP'nin 1966'daki 18. Kurultayı'nda genel sekreterliğe seçildi.

AP hükümeti, seçimlerden bir yıl önce, 1968'de hazırladığı seçim yasasında barajlı D'Hondt sistemini getirdi. Özellikle TİP ve CHP muhalefetine rağmen kabul edilen bu yasanın baraj hükmü, Anayasa Mahkemesi tarafından "eşitlik" ilkesine aykırılık gerekçesiyle iptal edildi. Yine basit D'Hondt sistemine dönmüştü. Bu değişiklikten küçük partiler zarar gördü. Örneğin 1969 seçimlerinde TİP'in oy oranı neredeyse aynı kaldı, ama sadece 2 milletvekili çıkarabildi.

1965 sonrasında kurulan iki siyasi parti, 70'li yıllarda adından çok söz ettirecekti. Bunlardan ilki, 1969 seçimlerinden önce Alparslan Türkeş genel başkanlığını yaptığı CKMP'ydı ki, adını Milliyetçi Hareket Partisi'ne çevirmişti. İkincisi, 27 Ocak 1970 Erbakan'ın liderliğinde kurulan Milli Nizam Partisi'ydı.

1969 seçimlerinde seçimlerde din teması öne çıktı. AP, CHP'yi dinsizlikle, CHP ise AP'yi din istismarı yapmakla suçladı. MHP ise din karşıtı olmakla itham edildi. Seçimler 12 Ekim 1969'da nispi temsil esasına göre yapıldı. AP bir kez daha tek başına iktidara gelebilecek şekilde oyların %47'sini aldı ve 256 milletvekili çıkardı. Cumhuriyetçi Güven Partisi 15, CHP 143, MHP 1, MP 6, Türkiye Birlik Partisi 8, TİP 2, YTP 6 ve içlerinde Erbakan'ın da bulunduğu bağımsızlar 13 milletvekilliği kazanmıştı.

Kısmi müdahaleli seçim

Ordu, 12 Mart'ta hükümete bir muhtıra verince Türkiye bu kez "kısmi" askeri müdahale ile tanıştı. TİP ve MNP Anayasa Mahkemesi tarafından kapatıldı. Anayasa değişiklikleri yapıldı. TRT ve üniversite özerkliği kaldırıldı.

12 Mart CHP için çok farklı bir anlam taşıyordu. 12 Mart olayından sonra İnönü, "tarafsız hükümet" in kurul-

masına katkıda bulunmuştu. CHP'nin genel sekreteri Ecevit ise 12 Mart'ın gelişen CHP'ye karşı yapıldığını düşünerek istifa etti. CHP'nin 21. Kurultayı'nda Ecevit, genel başkan seçildi. İnönü kaybetmişti.

1973 seçimlerinden önce, bir takvim hatasından kaynaklanan sorunlar yaşandı. Zira 12 Mart döneminde anayasa değişikliği yapılmış ve geçici bir madde eklenmişti. Buna göre ertelenen senato seçimleri ilk genel seçimlerle birlikte 12 Ekim Pazar günü yapılacaktı. Sonradan anlaşıldı ki, 12 Ekim, Pazar'a değil Cuma'ya geliyor. Ama anayasa yazdığı için seçim tarihini değiştirmek sorun oldu. Yüksek Seçim Kurulu'nun düzeltme kararıyla seçimlerin 14 Ekim 1973 tarihinde yapılması kararlaştırıldı. Seçimlerde ilk kez birleşik oy pusulası kullanıldı. Daimi seçmen kütükleri yazımı da ilk kez bu seçimler öncesinde gerçek-

leşti. Seçimlere 8 parti katıldı. AP 149, CHP 185, MSP 48, MHP 3, CGP 13, Demokratik Parti 45, T.B.P. 1 ve bağımsızlar 6 milletvekili çıkardılar. Millet Partisi ise milletvekili çıkaramadı.

Bu seçimlerde "karaoğlan" Ecevit'in yıldızı parladı. CHP'nin "ak günlere" ve "ortanın solu" sloganları geniş bir destek buldu. Ecevit, inanç hürriyetinin düşünce

hürriyeti kadar dokunulmaz ve vazgeçilmez olduğunu işledi, düzenin bozukluğunu vurguladı. Genel af çıkaracağını vaat etti. Seçimlerden CHP birinci parti olarak çıktı, ama hiç bir parti çoğunluk sağlayamadı. Parlamentoda az sandalyeye sahip küçük partiler önem kazandı. Özellikle MSP, amblemindeki anahtar gibi anahtar bir parti oldu. Seçimlerin ardından CHP-MSP koalisyonu kuruldu ama kısa sürdü. Türkiye'deki ilk Milliyetçi Cephe Hükümeti ise, güvenoyu alamayan Sadi Irmak hükümeti sonrasında kuruldu. Ortakları arasında MHP de vardı. MHP birinci MC sonrasında güçlendi. 1977 seçimlerinde de oy oranını ve sandalye sayısını artırdı.

TİP'in de katıldığı 1977 seçimlerine giderken Ecevit, CHP'nin değiştiği mesajını veriyordu. Özellikle laiklik ve halkçılık anlayışındaki değişim belirgindi. Seçmen de me-

**14 Mayıs 1950'de
yapılan genel seçimler sonucunda
Demokrat Parti, büyük başarı
göstererek 487 milletvekilliğinden
408'ini kazandı.
Demokrat Parti'nin seçim sloganı
"artık söz milletin"di.**

sajı almakta gecikmedi. 1977 seçimlerinde MSP'nin oyu düştü, CHP oyları ise daha da arttı. Ama yine hiç bir parti çoğunluk elde edemedi. AP 189, CGP 3, CHP 213, DP 1, MHP 16, MSP 24, bağımsızlar 4 milletvekili çıkarmıştı.

Geliyorum diyen darbe

1977 seçimleri sonrasındaki hükümet istikrarsızlığı ile beraber toplumsal karmaşa da başladı. Kanlı 1 Mayıs 1977 olayları yapay bir körüklemenin de varlığına işaret ediyordu. Sağ-sol çatışması silahlı bir kavgaya dönüşmüştü. Artık ilk kimin öldürüldüğü veya kimin ateş ettiği önemli değildi. Son kimin öldürüldüğü önemliydi. Kahramanmaraş olayları gibi dinsel ve etnik ayrılıklar körüklendi. Terör ve şiddet günlük yaşamın bir parçası haline geldi. Savcı Doğan Öz, Abdi İpekçi, Prof. Dr. Ümit Doğanay, Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil, Gün Sazak, Nihat Erim ve Kemal Türkler gibi isimler haince öldürüldü. Bütün bunlara bir de ekonomik kriz ekleniyor, ikinci petrol şoku Türkiye'yi derinden etkiliyordu. Yokluklar, kuyruklar ve karaborsa yaşamın bir parçası haline geldi. 24 Ocak kararları ekonomik bunalıma çözüm olarak düşünülmüştü. Hükümet istikrarsızlığı ise siyasal istikrarsızlığa dönüşmüştü. Hele 1980 yılının ilkbaharında görev süresi dolan Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün yerine bir türlü cumhurbaşkanı seçilmemesi darbe kaygılarını pekiştiriyordu. CHP ve AP aday belirlemek için bile bir araya gelmiyor, kendi gösterdikleri adaylar ise seçilemiyordu. Bu arada Ajda Pekkan, Zeki Müren gibi isimlere oy verildi. Hatta bu oylardan meclisin çaycısı Necmi Efendi bile nasibini aldı. Sonuçta, 12 Eylül 1980'de de Türkiye'nin üçüncü askeri müdahalesi oldu.

1980 yılına kadar yapılan seçimlerde Türkiye'de 1968, 1973, 1977 genel seçimleri ile 1975 ve 1979 ara seçimlerinde (1965 seçimleri hariç) basit D'Hondt sistemi uygulandı. Türkiye'yi 1961-1965 ile 1973-1980 yılları arasında koalisyonlar ya da azınlık hükümetleri yönetti.

3) Sivil toplumlu demokrasi

(1983,1987,1991,1995, 1999 seçimleri)

12 Eylül askeri rejimi, önce partilerin faaliyetlerini askıya aldı. Liderler, can güvenlikleri gerekçe gösterilerek Hamzakoy'a gönderildiler. Siyaset yasaklandı, bir anlamda kötülüklerin kaynağı olarak sunuldu. Darbeden yaklaşık bir yıl sonra 16 Ekim 1981'de Türkiye tarihinde ilk kez bütün siyasi partiler temelli kapatıldı.

Darbecilere göre devlete ve topluma yeni bir şekil verilmesi, bu amaçla yeni bir anayasa yapılmalıydı. Hazırlanan anayasa her bakımdan 1961 Anayasası'na ve geçmişe tepki niteliğindeydi. Yasamayı yavaşlatığı düşünülen senato tarihe karıştı.

Yasama ve yargı karşısında yürütme yani cumhurbaşkanlığı ile hükümet güçlendirildi. Anayasaya eklenen geçici madde ile eski siyasetçilerin bir bölümüne 5 ya da 10 yıllık siyaset yasağı getirildi. Anayasa 7 kasım 1982'de halkoyuna sunuldu ve %91 oranında evet oyu aldı. Aynı halkoyu ile Kenan Evren de Cumhurbaşkanı seçildi.

Yeni anayasa, seçimlerin 5 yılda bir yapılmasını hükme bağlamıştı. (Ama hiç bir zaman 5 yılda bir yapılmadı.) Seçim yasası da anayasanın ruhuna uygun değiştirildi ve hazırlandı. Amaçlanan, az sayıda partinin parlamentoya girmesi ve tek bir partinin hükümet kurabilmesiydi. Bu nedenle partilerin seçime katılması zorlaştıran ülke barajı ve yerel baraj

getirildi. Ülke genelinde %10 oy alamayan parti, milletvekili çıkaramayacaktı. Öte yandan bir partinin seçime katulabilmesi için illerin en az yarısında örgütlenmesi gerekliydi. Oy vermeyenler 2.500 TL ceza ödeyecekti. Tercihli oy sistemi de getirildi, ama yalnızca 1991 seçimlerinde uygulandı ve 1995'de de kalktı. Televizyon ise seçimlerin en önemli aracı haline geldi. İlk kez kamuoyu yoklamaları da bu dönemde yapılmaya başladı.

Vetolu seçim

24 Nisan 1983'de parti faaliyetleri serbest bırakıldı. Siyasi ortamın hareketlenmesiyle eski liderlerin adı gün-

deme gelmeye başlayınca liderler yine Çanakkale'ye zorunlu ikamete gönderildiler. Evren ve arkadaşları az sayıda partinin kurulmasından yanaydılar. Önce 16 Mayıs 1983'de askeri yönetimin varisçisi olan Milliyetçi Demokrasi Partisi kuruldu. ANAP ve Halkçı Parti ise kuruluş dilekçelerini 20 Mayıs'ta verdiler. Aynı tarihlerde kurulan AP'nin devamı DYP ile CHP'nin devamı SODEP vetolar ve kuruluş kararlarının geç onaylanması nedeniyle seçime katılamadılar.

Evren, Yozgat konuşmasında "istikrar 2-3 partiyle olur" diyordu. Ama parti faaliyetleri serbest bırakılınca peş peşe parti kuruldu. Evren bunun üzerine "şimdi inadına parti kuruyorlar" diye sitem etti. Çok parti kurulması Evren'i rahatsız ediyordu. MGK'ya veto yetkisi verilmişti. Vetolar hem parti kurucuları hem de seçimde gösterilecek adaylar için çok sık kullanıldı. Kısa süre içinde parti kurucusu olmak isteyen 416 ve milletvekili adayı olmak isteyen 672 kişi veto edildi. Sonuçta darbe sonrası ilk seçimlere 3 partinin katılmasına izin verildi. Bunlar MDP, HP ve ANAP'tı. Yapay siyasal partiler ve yapay bir siyasal ortam kurulmuştu, ama uzun sürmeyecekti.

Özal, ANAP'ı, sağın liberal, milliyetçi ve dinci kesimleriyle sosyal demokrasinin bazı unsurlarını (4 eğilimi) birleştirdiğini iddia ederek kurmuştu. Özal, siyasete farklı bir üslup getirdi. Propagandasını profesyonel reklam şirketleri üstlendi ve siyasal reklam bir sektör oldu. Özal, seçim öncesinde ekonomik temaları işledi. Televizyonda Necdet Calp'la yaptığı Boğaziçi Köprüsü'nün satılması konusundaki tartışma hala belleklerdedir. Seçimler yaklaşırken Evren, askeri yönetimin halefini MDP olarak açıkladı. Seçimden önce yaptığı meydan ve tv konuşmalarında seçmene MDP'yi açıkça adres gösterdi, Özal'ı ise eleştirdi.

Seçimler 6 Kasım 1983'de yapıldı ve katılım %92.3 oranında oldu. ANAP umulmadık bir başarı gösterdi ve %45.1 oy alarak 211 milletvekili çıkardı. HP %30.5 alarak

117 ve darbenin varisçisi olarak gösterilen MDP ise ancak %23.3 oy alarak 71 milletvekili çıkarabilmişti.

Bir yıl sona 1984'de yapılan yerel seçimler yapay siyasal hayatın sonu oldu. Daha önce seçime alınmayan SODEP ikinci, DYP ise üçüncü parti olmuştu. Eğer bu bir genel seçim olsaydı HP ve MDP barajı bile geçemeyceklerdi.

Solda yükselen SODEP, 1985'de HP ile birleşti. Böylece seçimlere alınmayan SODEP, SHP adını alarak parlamentoya girmiş oldu. Askeri yönetimin varisçisi MDP ise 1986 yılına gelindiğinde artık tükenmişti. Kendini feshetti. Parti üyesi milletvekillерinden 21'i DYP'ye geçti. Seçimlere katılmasına izin verilmeyen DYP de artık parlamentodaydı. Daha ikinci genel seçim yapılmadan parlamentonun partileri değişmişti.

Bu arada Türkiye'de "hülle partisi" adı verilen bir oluşum yaşanmaya başladı ve 1995 yılına kadar devam etti. Yeni anayasa ile milletvekillerinin parti değiştirmeleri yasaklanmıştı. Buna çözüm olarak "hülle partisi" bulundu. Bir partiden ayrılan milletvekilleri önce başka bir parti kuruyor, sonra da o parti katılmak istedikleri parti ile birleşiyor-

lardı. Böylece anayasa yasağı aşılmış oluyordu. İlk hülle partisini SHP'den ayrılan 20 milletvekili, DSP'ye geçebilmek için Halk Partisi adıyla kurdu. Sonra feshedip DSP'ye katıldılar.

Her genel ve yerel seçim öncesinde, seçim kanununda iktidardaki ANAP'ın yararına değişiklikler yapıldı. 1984 yılındaki ilk değişiklikte, büyük partiler ile Meclis'te temsil edilen partilere bütçeden, her yıl ve her seçim öncesinde, meclisteki sandalye sayısı ve aldığı oy oranında "devletçe yardım" yapılacağını hükme bağlanıyordu. Yarışmacı olduğu iddia edilen seçim sisteminde yine Meclis'te temsil edilen ve dolayısıyla büyük partilere bir kez daha avantaj sağlanmış oldu ve büyük partilerin mali gücü daha da artırılmış oluyordu.

Özal, ikinci genel seçim öncesinde seçim çevreleri ile

**1965 seçimlerine giderken
CHP de siyasal yelpazedeki yerini
"ortanın solu" olarak belirledi.
Bu nedenle CHP seçim öncesinde
komünistlikle suçlanmış "ortanın
solu Moskova'nın yolu" diye
sloganlar yazılmıştı.**

de oynadı. Partisine milletvekili çıkaracağını düşündüğü bazı ilçeleri il yaptı. Seçimler öncesinde seçim yasasında değişikliğe gidildi. Milletvekili sayısı 400'den 450'ye çıkarıldı. Seçmen yaşı 20'ye indirildi.

Siyasi yasakların kaldırılması için 6 Eylül 1987'de halk oylaması yapıldı. ANAP'ın hayır propagandası yaptığı oylamadan kıl payı, %50.1 evet çıktı. Ama bu yasakların kalkmasına yetti. Evren 4 yıl kadar önce "eskiye rağbet ol- saydı bit pazarına nur yağardı" demişti. Oysa 1987'de eskiye rağbet oldu ve siyaset pazarına yasaklı liderler yağdı. Böylece Ecevit, Demirel, Erbakan ve Türkeş emanetçilerden emanetleri aldılar.

Televizyonlu seçim

Halk oylamasının hayır oyları Özal'ı cesaretlendirdi iki ay sonra erken genel seçime gidildi. Seçimlerde ilk kez siyasal reklam kampanyaları TRT'nin her iki kanalında da yayınlanmaya başladı. SHP bu seçimlerde hala anımsanan bir seçim reklamı kullandı: Sıkılan limon! Özal'ın "icraatın içinden" programıyla başlayan televizyon kullanımı, seçimlerin temel aracı haline gelmişti. 29 Kasım 1987'de yapılan seçimlere 7 parti katıldı. Seçimler, Türkiye tarihinin en adaletsiz sonuçlarını verdi. ANAP %36.3 oy aldı ama 292 milletvekili çıkararak Meclis'te %65'lik bir çoğunluğa sahip oldu. SHP %24.8 oy oranıyla ikinci parti oldu ve 99 milletvekili çıkardı. DYP ise %19.1 oy oranıyla 59 milletvekili kazanarak üçüncü parti oldu. DSP %8.5, RP %7.2, MÇP %2.9 ve İDP %0.8 oy alarak barajı aşamadı. Yaklaşık %20'ye yakın oy değerlendirilmemiş oldu.

Seçime katılan ilginç partilerden biri de Büyük Anadolu Partisi'ydı. Amblemi ise davulu delen jaguardı. Özal'ın kızı ve damadına hediye edilen jaguardan esinlenmişti. Özal'ı eleştirmek için kurulmuştu. TV'deki seçim propaganda konuşmaları boyunca da DYP'ye oy verilmesini istemişti.

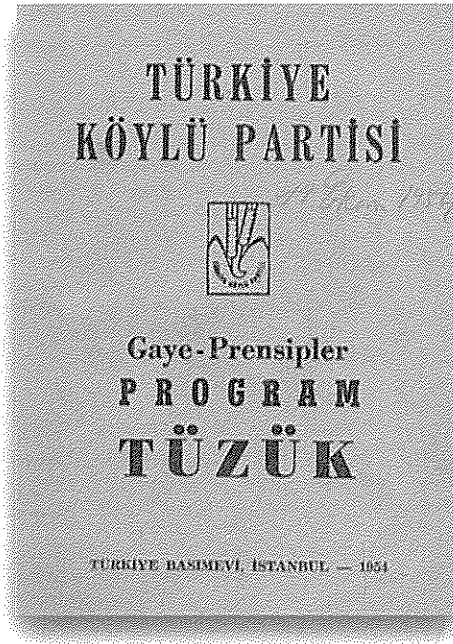
İttifaklı seçim

Türkiye'de 1990'lı yılların başında artık özel televizyonlar da kurulmuş ve seçimlere ağırlığını koymuştu. Özal'ın oğlunun kurduğu Star televizyonu seçimler boyunca ANAP'ı destekledi. 20 Ekim 1991'de yapılan seçimlere 6 parti katıldı. Ama 5 parti barajı aşabildi. Seçime katılan Sosyalist Parti %0.4 oy aldı. DYP %27 oyla 178 milletvekili çıkararak birinci parti oldu. ANAP %24 oyla 115 milletvekili çıkararak ikinci, SHP ise %20.8 oyla 88 milletvekili çıkararak üçüncü parti oldu. RP %16.9 oyla 62 milletvekili çıkarırken, DSP ise barajı çok az bir oyla aşarak (%10.8) ancak 7 milletvekili çıkarabilmişti. Sonunda 12 Eylül'ün

yasaklı liderleri Demirel, Ecevit, Erbakan ve Türkeş 11 yıl sonra tam kadro TBMM'ye girmişlerdi.

MHP'nin devamı olarak 1983'te Muhafazakar Parti kurulmuş, adını MÇP'ye çevirmişti. 1983 seçimlerine vetolar nedeniyle katılamadı. 1987 seçimlerinde ise barajı aşamayan RP, MÇP ve İDP ile ittifak yaptı. Seçimin asıl galibi de bu ittifak oldu. SHP ise seçimlerde 1990'da kurulan HEP ile ittifak yapmıştı. HEP kökenli milletvekillerin ant içme sırasında Kürtçe konuşmaları ve anayasa baskısı altında yemin etmek zorunda kaldıklarını söylemeleri Meclis'te ve kamuoyunda tepkiye yol açtı. Meclis so-

runlu açılmıştı ama, seçimler sonrasında merkez sağ ve solu simgeleyen DYP ve SHP'nin koalisyon kurması Türkiye'yi rahatlatmıştı. 1992 yılında Anayasa'nın geçici maddesi yürürlükten kalkınca kapatılan partiler yeniden açıldı. 17 Nisan 1993'de Özal'ın beklenmedik ölümü siyaset dengelerini değiştirdi. Demirel, Özal'ın yerine cumhurbaşkanı seçildi. Tansu Çiller ise DYP'nin genel başkanı oldu. Erdal İnönü de SHP genel başkanlığını bırakacağını açıkladı. Yerine Murat Karayalçın SHP genel başkanı oldu. Cumhuriyet'in 50. Hükümeti'nin başbakanı ilk kez bir kadın oluyordu. Ama başbakan da yardımcısı da seçimden çıkmamışlardı.

Refahlı seçim

1995 seçimleri öncesinde anayasa ve yasal değişiklikler yapıldı. Seçimlerde kontenjan usulü, seçim çevresi barajı ve tercih sistemi kaldırıldı. Milletvekili sayısı ise 550'ye çıkarıldı. Seçimin başlangıç tarihinden itibaren kamuoyu araştırmalarının yayınlanması ve bir parti ile adayın lehinde veya aleyhinde yayın yapılması yasaklandı. Seçimlere 12 parti katıldı.

Dinci sağ, yükselişini 1991 seçimlerinde hissettirmişti. 1995 seçimlerinden bir yıl önce 1994'deki yerel seçimlerde de Refah Partisi oylarını umulmadık bir şekilde artırmış, seçimin galibi olmuştu. RP Erbakan'ın başkanlığında özellikle düşük gelir gruplarına yönelik faaliyetinin meyvelerini almakta gecikmedi. Aradan geçen sürede RP'nin oyları daha da arttı. Bu nedenle 1995 seçimlerinin galibi yine %21.4 oranında oy alan RP oldu ve 158 milletvekili kazandı. ANAP % 19.6 oranında oyla 132 milletvekili çıkararak ikinci ve % 19.2 oranında oy alan DYP ise 135 milletvekili çıkararak üçüncü parti oldu. DSP %14.6 oyla 76 milletvekili kazanırken, bu kez CHP barajı az bir oyla aşarak (%10.7) 49 milletvekili çıkardı. HADEP %4.2, İP %0.2, MHP %8.2, Millet Partisi %0.5, Yeni Demokrasi Hareketi %0.5, Yeniden Doğuş Partisi %0.3 ve Yeni Parti %0.1 oranında oy aldı. Değerlendirilmeyen, ziyan olan oylar ise %15'e yakındı.

1995 seçimleri sonrasında koalisyon hükümetleri kuruldu. Ama RP ile DYP'nin yaptığı koalisyon sırasındaki uygulama ve gelişmeler siyasal sistemin temel değerleri konusunda ciddi bir gerilim yaratmaya başladı. Siyasal İslam bir değer olarak meşrulaştırılmaya çalışılınca ordunun "örtülü müdahalesi" olarak nitelendirilen 28 Şubat süreci yaşandı. Ardından RP laiklik karşıtı eylemlerin odak noktası haline geldiği gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi tarafından kapatıldı. RP'li milletvekilleri, belediye başkanları ve üyelerin büyük bir bölümü daha önce kurulmuş olan Fazilet Partisi'ne geçti.

Milliyetçi seçim

AnaSol-D Hükümetinin gensoru ile düşürülmesinden sonra hükümet arayışları başladı. Sonrasında Ecevit'in azınlık hükümeti ülkeyi seçimlere götürmesi için desteklendi. PKK terör örgütüne ve onun başı terörist Öcalan'a yönelik kararlı takip sonuç vermekte gecikmedi. Öcalan yakalanarak Türkiye'ye getirildi. Milliyetçiliğin yükseldiği bir dönemde MHP bundan en çok yararlanan parti oldu. Türkeş'in ölümü ile dağılacakı düşünülen MHP, olaylı kongrelerin ardından Devlet Bahçeli'yi kendisine genel başkan seçti. Bahçeli, genel başkan seçildiğinde kamuoyunda pek tanınmıyordu. Ama örgütçülüğü sayesinde partiyi kısa sürede toparlayarak seçimlere taşıdı. Tahmin edilmeyen bir şekilde seçimlerden ikinci parti olarak çıktı.

18 Nisan 1999'da yapılan son genel seçime 20 parti katıldı. Beş parti barajı geçebildi. MHP sürpriz yapıp ikinci parti oldu. DSP birinci parti olarak çıkarken, Cumhuriyet'le yaşıttı CHP baraja takılarak parlamento-ya giremedi.

Seçmene 1983'ten itibaren, seçimlerde, adeta iki farklı siyasal seçenek sunuldu. Bu seçeneklerden

1982'de seçim yasası da anayasanın ruhuna uygun olarak hazırlandı. Amaçlanan, az sayıda partinin parlamento-ya girmesi ve tek partinin hükümet kurabilmesiydi. Böylece yerel baraj ve ülke barajı getirildi.

ilki, istikrarı öne çıkaran, güçlü yürütmeye dayanan, barajlı bir seçimden çıkmış etnik ve dini sorunları seçim sistemi ile aşmaya çalışan bir meclisti. İkincisi ise, seçimde adaletin öne çıktığı, küçük partilerin de temsil edildiği ve hiç bir partinin tek başına iktidara gelemeyeceği biçimde oyların dağılmış olduğu, istikrarsız, koalisyonlarla yönetilen bir rejimdi. Seçmen adeta "adalet" ve "istikrar" arasında tercih yapmaya zorlandı. Ama 12 Eylülcülerin arzuladığı "3 partili sistem" tutmadı. Türlü engellere rağmen parti sayısı azalmadı. Son seçimlere 20 parti katıldı ki, bu Türkiye tarihinin en kalabalık partili seçimleriydi. Geline yer çok partili ve kutuplu bir nokta oldu.

Yard. Doç. Dr. Mehmet Ö. Alkan

I.İ. S.B.F. Uluslararası İlişkiler Bölümü, Siyasal Tarih Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi

Milliyetçilik ve MHP'nin yükselişi

Kemal Can

Geçen yıl yapılan yorumların büyük bir çoğunluğu, 18 Nisan seçimlerinin çok ciddi bir değişiklik yaratmaya-çağı yolundaydı. Hatta bu yüzden, "seçimlerin gereksiz olduğu" iddia ediliyordu. Fakat, 18 Nisan seçimleri, hem oy dağılımı, hem de meclis aritmetiği açısından sürpriz sonuçlar yarattı. DSP ve MHP büyük oy patlaması yaparak birinci ve ikinci sırayı paylaştılar. DSP'nin oy oranı konusunda, seçimin hemen öncesinde yayınlanan bazı araştırmaların da desteği ile, "beklenen bir sonuç" diyebiliriz. Fakat, aynı şeyi MHP'nin oy patlaması için söylemek hayli zor. Çünkü, başta Genel Başkanı Devlet Bahçeli olmak üzere, bir çok MHP yöneticisi, bu sonucun kendileri için de sürpriz olduğunu açıkladı. Bu şaşırtıcı sonuçlar, bir çok açıdan yorumlanmaya muhtaç. Bu yazıda, 18 nisan seçimlerini milliyetçilik ve MHP ekseninde tartışılacak.

MHP'nin yükselişinin nedenlerini, seçmen davranışlarında milliyetçi reflekslerin rolünü, bu sonuçta rol oynayan iç ve dış dinamikleri daha iyi görebilmek için; önce Türk milliyetçiliğinin karakterine ve MHP'nin geçmişine kısaca bakmak gerek. Bu girişten sonra da, ana hatlarıyla MHP seçmeninin kim olduğu ve son zamanlarda çok yapılan "MHP değişti mi?" tartışmalarına değinilecek.

Türk milliyetçiliği

Türk milliyetçiliği Batı'daki örneklerle karşılaştırıldığında "geç bir milliyetçilik" olarak tanımlanabilir. İmparatorluğun son döneminde, daha çok doğrudan muhatap kaldığı, başta Balkan milliyetçiliği olmak üzere "karşı milliyetçilikler"den yoğun biçimde etkilenmiştir. Dolayısıyla, re-aksiyoner ve savunmacı yönü çok daha baskındır. İslam

öğretisinden de beslenen aksiyoner yönü ise, "eskinin ih-yası" perspektifini pek aşamamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş harcının önemli bir unsuru da milliyetçiliklerdir. Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte oluşturulan "milli kimlik" kuruluşunda, en güçlü referansı veren de milliyetçilik olmuştur.

Türk milliyetçiliğinin "savunmacı" özü, Türkiye Cumhuriyeti'nin "Bekaa" davası, yani var kalma mücadelesi ile organik bir bağ tesis etmiştir. Bu nedenle, milliyetçilik bir tür "devlet ideolojisi" ve bir tür toplumsal bilinçaltı olarak yerleşikleştirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde, "Bekaa" meselesinin gündeme geldiği "kriz" dönemlerinde, gerek devlet, gerekse hakim fikri odaklar tarafından ciddi milliyetçilik dalgaları yaratılması veya milliyetçi hezeyanların çağırılması sık karşılaşılan bir durumdur. Özellikle, "dış tehdit" algısının keskinleştiği, komünizm, bölücülük, irtica gibi "dış kaynaklı" olduğu iddia edilen "tehlikelerin" arttığı her tarihsel dönemde ciddi milliyetçi dalgalar meydana gelmiştir.

1960 sonrası Türkiye siyasetinin politik yelpazesinin sağ ve sol eksenlerde tanımlanmaya başlamasıyla birlikte, Türk sağının en önemli bileşenlerinden biri de milliyetçilik olmuştur. Hatta, Tanıl Bora'nın "Türk Sağının Üç Hali" (Birikim, 1998) kitabında ifade edildiği gibi, "Milliyetçilik Türk sağının grameri/dilbilgisi olarak" ortaya çıkmıştır. Türk sağının; "içerikleri, kavramları, imgeleri uyarılama, uydurma gücü esas olarak ondadır" (a.g.e) Ayrıca milliyetçilik, Türk sağının diğer "halleri olan" İslamcılık ve muhafazakarlık ile, çeşitli tarihsel dönüm noktalarında, stratejik ihtiyaçlar ölçüsünde değişen oran-

da ama hep ilişkide olmuştur. Bunun özlü ifadesi de; "milliyetçi-maneviyatçı" tamlamasıdır.

Kısa MHP tarihçesi

Türk sağının üç halini oluşturan, milliyetçilik, muhafazakarlık ve islamcılık, '60'lı yılların sonu itibariyle, çeşitli ağırlık noktaları üzerinde şekillenen yeni siyasi yapılar halinde politik pozisyonlar edindiler. O tarih itibariyle, bütün halleri uhdesinde bulunduran merkez sağdan, Erbakan ile MNP, Türkeş ile CKMP ayrıştı. Ancak, bu ayrışma iradi bir kopuştan çok, bir dışlamanın sonucu olarak ortaya çıktı.

1963 yılında sürgünden dönen Alparslan Türkeş, önce AP'ye girmek istedi, bu gerçekleşmeyince CKMP'ye katıldı. Kısa bir sürede CKMP'nin genel başkanlığını ve parti-nin ideolojik şefliğini elde etti. 1969 yılından sonra da, bu hareket MHP adıyla yoluna devam etti. CKMP ve ilk MHP, o zamana kadar Komünizmle Mücadele Dernekleri çevresinde süren reaksiyoner potansiyeli kısa zamanda topladı. '70'li yıllarda da söylemine islami renkler de katarak, taşra merkezli olarak hızlı bir kitleselleşme atağına başladı. '70'li yılların sıcak çatışma ortamında MHP ve kontrolündeki ülkücü gençlik, ciddi bir sokak gücünü sola karşı devreye soktu. MHP, o dönemde kurulan 1. ve 2. MC hükümetlerinde yer aldı. Bu koalisyonlar, MHP'nin oy oranını artırmasında çok etkili oldu.

12 Eylül müdahalesiyle birlikte, MHP yöneticileri ve birçok ülkücü tutuklandı ve mahkemelere çıkartıldı. MHP kapatıldı, 9 ülkücü idam edildi. Bu süreç MHP ve ülkücüler açısından ciddi travmalar yarattı. MHP yöneticileri, ünlü "fikri iktidarda, kendi zindanda" sözüyle savunma yaptılar. Ülkücü Hareket'te 12 Eylül ile başlayan dağılmılık, '80'lerin ortasına kadar devam etti. 1987 yılında siyasi yasakları kalktığı için, o zamanki ismiyle Milliyetçi Çalışma Partisi'nin genel başkanlığına Türkeş'in gelmesiyle yeni bir toparlanma süreci başladı.

1991 yılında RP ve IDP ile seçim ittifakı yapan MÇP, parlamentoya girdi. 1992 yılında, parti içindeki islami refleksleri parti ideolojisinde etkin kılmayı hedefleyen "Türk-islam ülkücüler" kanat, partiden ayrıldı ve BBP'yi kurdu. Yine, 1992 yılında, yeniden açılan MHP kongresinde, MÇP ve MHP birleşti ve MHP adını aldı. 1994 yılında yapılan yerel seçimlerde, yeni oy coğrafyalarına açılan ve "pop milliyetçi dalga" ile doğrudan temas kuran MHP, oy oranını iki kat artırdı. 1995 genel seçimlerinde

ise bu artış devam etmedi ve MHP seçim barajına takılarak meclis dışında kaldı.

Devlet Bahçeli dönemi

Alparslan Türkeş'in CKMP'ye genel başkan seçilmesini başlangıç kabul edersek, MHP otuz yılı aşkın tarihi olan bir siyasi parti. 1996 yılında karizmatik lideri Türkeş'in ölümünden sonra, MHP'nin dağılacağı veya en azından küçüleceği yaygın bir kanaatti. Bu kanaatin yaygınlığı, şimdiki sonuç karşısındaki "şaşkınlığın" da kaynağı aslında. MHP'de Türkeş'in ölümünden sonra ortaya çıkan iktidar mücadelesinin gerisinde, "MHP'nin sahibi kim" tartışması vardı. Tuğrul Türkeş, soyadına ve hukuki mirasçılığına dayanarak, yine "lider" ağırlıklı bir çözümün adayı olarak ortaya çıktı ve Alparslan Türkeş'in "yeni çizgi"sinin devamcısı olarak lanse edildi.

'90'lı yıllar boyunca çoğu zaman başka suçlular bulunmuş olsa da, bizzat Türkeş tarafından yürürlüğe konulan, "dava partisi" yapısından "kitle partisi" yapısına geçiş süreci, "gelenegin" tasfiyesinden başka birşey değildi. Bu tasfiye sürecinin birinci aşaması, BBP'nin ayrılması ile sonuçlandı. İkinci aşaması ise, '94 yerel seçimlerinde önemli bir sıçrama yaratmasına rağmen, 95 genel seçimlerindeki duraklamaya ve geleneksel tabanın küsmesine neden oldu.

Devlet Bahçeli'nin genel başkan seçilmesiyle "lider"nin önemini ve Türkeş ismini silikleştiren bir gelişme yaşandı ve buna karşılık "teşkilat" ve "gelenek" geri çağrılmış oldu. Bu gelenek, '70'li yılların MHP'sine damgasını vuran, ve asıl olarak Orta-Doğu Anadolu'da kök salmış bulunan "eski MHP"yi işaret ediyor. Ya da iç tartışmalarda kullanıldığı gibi; "öz MHP"yi. Bu özün sınıfsal ve bölgesel karakteri daha baskındı ve moral ağırlığı, hayli katı bir taşra muhafazakarlığı eksenine oturuyordu. Bu süreçte çoğu etkisizleştirilmiş veya "vazgeçmiş" muhalifler geri geldi. Daha da önemlisi, "teşkilat", partinin hakimiyetine ciddi bir ağırlık koydu. Eski söylem yeniden yürürlüğe girdi. Bu gelişme, toparlanmanın ilk işaretlerini de veriyordu. Seçim kampanyasındaki canlılığın sebepleri de burada bulunabilir.

MHP'nin başarısı

MHP'nin 18 Nisan seçimlerinde aldığı sonucun birçok gerekçesi var. Zaten, önemli olan da, birbiriyle çok doğrudan bağı olmayan, çok sayıda dinamiğin bu sonucu

beslemiş olması. Bu yazı çerçevesi içinde, bütün gerekçelere değinmek hemen hemen imkansız. Ancak, çok belli başlılarına temas etmekte yarar var. Bu dinamikleri çok kabaca iki ana gruba ayırabiliriz. Birincisi, iç dinamikler; ikincisi, dış dinamikler.

MHP'nin seçim başarısını etkileyen iç dinamiklerin başında, yukarıda aktardığımız, Türkeş sonrası kongre süreçlerinin yarattığı "moral atmosfer" işaret edilebilir. İttifak görüşmelerine çok önceden sırt çeviren MHP Genel Merkezi, daha seçim kampanyaları başlamadan, "gücümüzü şimdi göstermeliyiz" mesajını verdi. "Artık sıra bizde" sloganıyla özetlenen beklenti, teşkilat motivasyonuna dönüştürüldü. Ülkücü gelenekten gelen ve eskisi gibi güçlü oy potansiyeli olmayan merkez sağ partilerde yer ve gelecek göremeyen kadrolar, yüksek beklentileri ve o ölçüde gayretli çabalarıyla MHP'de toplandılar. MHP, büyük ölçüde RP'den öğrenilmiş olan ciddi bir alan ve teşkilat çalışması yürüttü.

"Her ülkücüden 9 oy" sloganı çerçevesinde seferber edilen teşkilat, yüz yüze ilişki yöntemlerini ve hemşehrilik köprülerini başarıyla uyguladı. Seçim kampanyasına çok erken girildi ve "küsünler olayı" dolayısıyla diğer partilerin ara verdiği kampanya kesintisiz sürdürüldü.

Seçmen yaşının 18'e düşürülmesi dolayısıyla, ilk kez oy kullanan seçmenlerin 18 Nisan'daki belirleyiciliği çok daha fazla oldu. Bu noktada, 90'lardan itibaren giderek yaygınlaşan Ülkü Ocakları kanalıyla etkin bir gençlik örgütlenmesi yaratmış olması, MHP'nin çok önemli bir silahı olarak devreye girdi.

Dış dinamikler

MHP, Refahiyol döneminde başlayan bir çok gerilimde taraf olmaktan kaçındı. Başörtüsü meselesinde, sekiz yıllık eğitim konusunda çok net ve atak tavır almadı. Medyada pek sık boy göstermedi. Bütün bunlar, seçime yaklaşıırken MHP hanesine yazılı, eksi puanlar olarak not edildi.

Gerilimli sorunların sıcaklığının dışında kalmak, devre dışı olmak gibi algılandı. Fakat, giderek sertleşen safların dışında kalmak ve son aylarda dağılan kamplardan birine kaydolmamış olmak, MHP için kendiliğinden bir avantaja dönüştü. Çünkü, bu sıcaklık içinde, Susurluk, Ülkücü mafya, üniversitelerdeki şiddet ve "Milli Güvenlik Siyaset Belgesi"ndeki "ırkçı tehdit" de unutulup gitti. Bir anlamda, MHP kendini iyi perdeledi.

MHP, genel kamuoyu nezdinde diğer partilerden farklı

olarak bir gerilim odağı olarak algılanmadı. Hiçbir parti MHP'yi hedef alan bir kampanya yürütmedi. "Kitle ruhu"nu harekete geçirme konusunda son derece elverişli olan milliyetçilik söylemi, bu seçimde "yoksulluk" realitesiyle doğrudan ilişki kurdu. Fazilet'in taşıyamadığı, DYP'nin yüklenemediği taşra muhafazakarlığı da bu kez ve yeniden kendisini MHP'de denedi. Bir başka söyleyişle, şimdi milliyetçilik şapkasını giydi.

MHP, bütün seçim kampanyasını "moral" vaatler üzerine kurdu: "Lider ülke Türkiye", "yolsuzlukla mücadele", "milli-manevi değerler". Temel ekonomik tercihler ve dış politika konusunda somut projeler ve öneriler ortaya koymadı. En azından bunlar kamuoyuna geçmedi veya yüzde 18 oy, bu nedenle gelmedi. Bütün beklentilere kapı aralık bırakıldı. MHP özellikle ekonomi dünyasının belirli kesimlerini rahatsız

edecek sert çıkışlar da yapmadı.

Türkiye'de 1989'dan beri, her seçimde birinci parti değişiyor. Ekonomik, sosyal, kültürel ve ideolojik tepkilerini siyaset zeminine akıtmaya çalışan önemli bir kitlenin varlığının kanıtı sayılabilir bu. Hatları belirginleşmemiş, hatta sürekli olarak yeniden çizilerek iyice karıştırılmış bir siyasi zemin, kaçınılmaz olarak, blok oy kaymaları yaratıyor. Ancak, bu gelişmeye sadece "ödüncü oy" parantezinden bakmak, durumu açıklamaya yetmiyor.

Partili ve partisiz kararsızlar, bu seçimde değişmeyen ad-

**Ülkücü gelenekten
gelen ve eskisi gibi
güçlü oy potansiyeli
olmayan merkez sağ
partilerde yer ve gelecek
göremeyen kadrolar,
yüksek beklentileri ve
o ölçüde gayretli
çabalarıyla
MHP'de toplandılar.
MHP, büyük ölçüde
RP'den öğrenilmiş olan
ciddi bir alan ve teşkilat
çalışması yürüttü.**

resleri daha kolay buldu. Karar sürecine girdiklerinde karışlarına baktıklarında, Ecevit; yanlarına döndüklerinde, MHP vardı. MHP'yi ikinci parti yapan oy potansiyeli, somut ve gerçekleştirilebilir projelere verilmiş bir destekten çok, bir siyasi duruşu ve bir haleti ruhiye'yi ifade ediyor. Dolaşısıyla, MHP'den beklenenler, bu noktada önem kazanıyor.

MHP'li seçmen kim?

MHP, 18 Nisan seçimlerinde, başta merkez sağ partiler DYP ve ANAP'tan ve önemli ölçüde de FP'den oy devşirdi. Yeni seçmenlerin önemli bir kısmının tercihi de, MHP oldu. Bu oy kaymalarının, bölgesel ve sınıfsal karakteri çok belirgin.

18 Nisan seçimlerindeki sonuca damgasını vuran, daha doğrusu blok bir davranış sergileyerek ağırlık koyan seçmen kitlesinin "taşra"da ikamet ettiğini artık biliyoruz. Yani, dağılmış olan merkez sağın yıllardır üzerinde hayat ettiği asıl mecrada. Bu zemin, daha acil "talepler" ve "tehditlerle" örülmüş durumda. 28 Şubat sürecinin ekonomik geri planı da, bu sınıfsal tercihin sağlam bir siyasi dayanak olması için elverişli zemini yarattı. Devlet Bahçeli, "biz daha çok iyice yoksul yerlerle, yükselişi durmuş merkezlerden oy aldık" diyor. Parti sözcüsü Şevket Bülent Yahnici de, "MHP köylü partisi olmuştur" tesbitini yapıyor.

Kent oylarının dağılımı ve kentli seçmenin parçalanmış tercihleri karşısında, Orta-Doğu Anadolu taşrası daha blok bir davranış gösterdi. MHP, 1989'dan itibaren geleneksel kalelerinde sürekli bir kan kaybı, en azından duraksama yaşamıştı. 18 Nisan seçimlerinde, MHP'nin geleneksel kalelerine geri dönüşü, sürpriz sonucu ortaya çıkarttı. Bugün FP'den kalelerini geri alan MHP'nin durumu, '73-'77 seçimleri sürecinde de MHP-MSP arasında

çok daha sınırlı ölçüde yaşanmıştı.

Peki bu seçmen profilinin, bazı hassas konulardaki yaklaşımı nasıl: seçim öncesinde yapılan bir araştırmaya göre, MHP seçmeni başörtüsü konusunda FP seçmeninden farklı olmayan bir profil çiziyor. "Başörtülüler üniversiteye girsin mi?" sorusuna FP'liler yüzde 99 oranında evet derken, MHP'liler de bu görüşe yüzde 96 ile katılıyorlar.

"Özgürlükler artarsa düzen bozulur" fikrinde olan MHP'liler yüzde 47 oranında. Bu tavır 312. madde ile ilgili soruda da kendini gösteriyor: yüzde 56 "kalkmamalı" düşüncesinde. "Çağdaşlık - milli, manevi değer ikileminde de MHP yüzde 86 oranında bir ağırlıkla ve FP seçmenini sadece dört puan geriden izleyerek, seçimini milli-manevi değerlerden yana yapıyor.

MHP değişti mi?

MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, seçim kampanyasında "değişim" sözcüğünü hiç kullanmadı. Bu konudaki sorulara da; "genel çizimimizi, 30 yıllık gelenegimizi kastediliyorsa, biz değişmedik" cevabını verdi. MHP'de "değişim" ölçütlerinden biri olarak kullanılan "MHP Siyaset Okulu"nun yayınladığı, "MHP'nin Dinamikleri" başlıklı kitap da, '70'li yıl-

lar boyunca ülkücü gençlerin ezberlediği, Türkeş'in "Dokuz Işık Doktrini"nden başka birşey değil.

'70'li yıllar MHP'nin hafızalardaki imajını belirleyen yıllar. "MHP değişti mi" sorusu da daha çok, bu hatıralar etrafında oluşuyor. Bahçeli ve MHP'lilerden gelen cevap da, çoğunlukla, "o dönemin koşulları içinde bazı şeyler oldu" biçiminde. Ve vurgu, eski MHP ideologlarından Nevzat Kösoğlu tarafından ortaya atılan "milli refleks" tezi doğrultusunda "koşullar"a yapılıyor. '80'li yıllarda ülkücü dergilerde sık rastlanan "kullanıldık" sözleri ise, ar-

Bahçeli'nin 1996 yılında genel başkan seçilmesiyle "lider"in önemini ve Türkeş ismini silikleştiren bir gelişme yaşandı. Buna karşılık "teşkilat" ve "gelenek" geri çağrılmış oldu.

MHP'nin Oy Coğrafyası (%)

	1965 CKMP	1969 MHP	1973 MHP	1977 MHP	1987 MÇP	1989 MÇP	1994 MHP	1995 MHP	1999 MHP
Adana	2.3	8.7	8.1	11.3	3.8	6.1	18.2	14.4	29.9
Afyon	3.3	3.8	5.2	8.7	3.9	5.3	10.4	11.7	29.4
Ağrı	11.8	1.5	6.2	6.3	1.1	16.1	25.5	5.5	9.8
Ankara	2.5	3.5	4.7	8.6	5.0	6.5	10.9	11.0	20.4
Antalya	2.4	3.5	4.1	4.2	2.1	2.8	13.2	12.2	23.6
Çorum	4.2	3.9	2.8	12.7	6.8	9.1	10.8	11.5	31.4
Erzurum	2.6	2.5	3.3	12.8	7.6	12.1	16.1	14.9	25.1
Eskişehir	2.3	2.4	3.9	5.1	1.6	1.4	6.4	8.9	16.2
Gaziantep	1.5	3.5	4.6	1.1	3.2	5.2	11.2	10.1	20.4
Giresun	1.9	3.5	4.6	11.1	3.7	6.3	5.3	4.9	20.8
Hatay	1.5	2.7	5.1	9.0	3.1	4.3	9.7	13.2	19.7
İçel	—	6.2	7.1	9.1	3.5	4.7	14.2	16.7	33.4
İstanbul	1.0	2.6	1.8	2.7	1.2	1.1	2.6	3.7	8.7
İzmir	1.1	1.1	1.1	1.7	1.0	1.2	3.8	6.4	10.4
K.Maraş	—	1.2	5.6	15.5	10.0	18.0	10.2	10.4	28.8
Kayseri	3.0	3.0	7.5	13.2	6.8	10.8	21.8	17.8	32.8
Kocaeli	1.4	1.4	1.2	1.8	1.8	2.3	4.5	5.4	14.5
Konya	1.9	3.0	4.0	10.7	4.7	6.0	13.8	12.0	27.7
Kütahya	3.2	3.5	3.4	4.9	3.5	3.3	6.5	9.4	18.8
Malatya	2.9	2.7	1.8	9.2	3.5	5.7	4.9	8.4	19.7
Mardin	—	2.1	2.9	3.7	1.5	1.5	8.5	8.7	21.9
Muş	18.0	—	0.5	0.2	0.9	—	5.2	5.9	4.4
Nevşehir	—	1.2	5.6	11.0	6.4	6.0	12.0	16.8	34.5
Ordu	3.1	5.3	5.1	9.6	1.9	2.4	7.0	6.8	16.6
Sakarya	1.8	3.3	2.9	4.2	2.9	3.2	6.0	6.1	16.7
Samsun	1.7	1.8	1.9	3.7	2.6	4.9	8.7	7.8	22.7
Trabzon	1.2	3.4	3.5	6.3	4.2	6.8	9.1	7.7	20.0
Uşak	11.7	2.8	3.3	3.1	2.1	3.6	6.3	9.4	22.9
Yozgat	4.6	2.3	10.0	22.9	10.8	17.5	17.4	13.9	39.7
Türkiye Geneli	2.2	3.0	3.4	6.4	2.9	4.1	8.0	8.1	17.9

uk pek gündeme gelmiyor.

Değişim ile yenileşme, yenilik ve aynı kalma, çok yakın ve bazen eşanlamlı olarak kullanılan sözcükler. MHP'liler bunu özenle ayırıyorlar. Değişimden değil, yenilikten söz ediyorlar. "30 yılda her şeyin 'aynı' kalması zaten imkansız". Yenilik ve yenileşme olarak ortaya koydukları pek çok şey ise, değişim diye okunuyor.

Her şeyden önce, MHP bir lider partisi olmaktan, bir kadro partisi olmaya yöneldi. Yani, MHP'nin yapısını oluşturan efsanevi "Lider-Tekilat-Doktrin" üçlemesindeki ağırlık değişikliği. Tekilat, partiyi sahiplendi ve doktrin veya "dava" yeniden tahkim edildi, silikleşen ideolojik omurga tamir edildi. Bir yenilik göstergesi olan, parti okulu hem bu işlevde rol oynadı hem de bütün teşkilat siyasette profesyonelleşme eğitiminden geçirildi. Kadrolaşma düzeyin-

de, ülkücü gelenekten gelenler göreve çağırılırken, daha önceleri Türkeş'in "dışardan" kullanmayı tercih ettiği akademik kadrolar da parti yönetimine dahil edildi.

Yenileşme ve büyüme çerçevesinde MHP'nin edinmeye çalıştığı imaj-pozisyon ile taban dinamikleri arasında önemli bir açı mevcut. Bu da, Tanıl Bora'nın ifade ettiği gibi (Birikim 121. sayı), "ehlileşme isteği ile ehlileştirilecek olanın karakteri arasındaki ciddi uyumsuzluk" olarak tanımlanabilir. Bu noktada, Bahçeli'nin "Biz merkeze yaklaşınadık, merkez zaten MHP idi" sözleriyle ifade ettiği, bir süredir yürürlükte olan hakim atmosferin etkisini de eklemek gerek. MHP'nin bundan sonraki yörüngesini de, bu zorlu ve hassas denge belirleyecek.

Kemal Can

Gazeteci-araştırmacı yazar

Equal

parfüm ve deodorant

Çoklu Zekâ

Yaklaşık bir yüzyıl önce eğitim bakanlığı tarafından görevlendirilen Fransız psikolog Alfred Binet, okullarda güçlük çeken kişilerin belirlenmesine yardımcı olması için bir sorular yelpazesi hazırlamış ve bu şekilde ilk zekâ testlerini oluşturmuştu. O günden sonra zekâ katsayısı ya da Orwellci kısaltmasıyla "IQ" zihinsel kimliğimizi ifade eden bir sayı olarak bizi tanımlamaya başladı. 1983 yılında Amerikalı psikolog Howard Gardner "Zihnin Çerçevesi: Çoklu Zekâ" Teorisi kitabını yayımlamasından sonra işler karıştı. Çünkü Gardner, tekil olarak zekâ adı verilen o elle tutulamaz özelliğin çeşitliliğini ortaya koyuyor ve her insanın birbirinden bağımsız yedi adet zihinsel yeteneğe sahip olduğunu kanıtlıyordu:

1. Dilsel zekâ: Yazma, konuşma, espriler yapma, okuma; 2. Mantıksal/Matematiksel zekâ: Problem çözme, sorgulama, hesap yapma, deney yapma; 3. Görsel/mekânsal zekâ: Boyama, çizme, harita okuma, motif çizme, örnek yaratma; 4. Bedensel/kinestetik zekâ: Dans, egzersiz, spor yapma, mümkün olduğunca hareket etme; 5. Müziksel/ritmik zekâ: Şarkı söyleme, tempo tutma, müzik dinleme, enstrüman çalma; 6. Sosyal zekâ: Gruplarla çalışma, aracılık etme, karşıdakinin duygularını anlama; 7. Kişiyi dönük zekâ: Derin düşünme, hayal

kurma, hedef koyma, yalnız olma.

Türkiye'de bir ilk gerçekleştirildi. ENKA Okulları bu ünlü Amerikalı psikolog ve eğitimcinin son yıllarda yayımlanmış çeşitli makale ve röportajlarını dünyada ilk kez bir kitap halinde topladı. Harvard Üniversitesi Lisansüstü Öğretmen Okulu Sıfır Projesi eş-direktörü ve Boston Üniversitesi Tıp Fakültesi öğretim üyesi profesör Howard Gardner'ın özel izniyle yayımlanan kitapta dört makaleyle birlikte Gardner'le yapılmış iki görüşme yer alıyor. Derlemeyi yapan ve kitaba Gardner'ın teorisinin eğitim açısından taşıdığı önemi, işaret eden bir giriş yazan okul direktörü Dr. Clinton J. Vickers, "Türkiye'deki eğitimin geliştirilmesi" adına yapılan bu hizmetin amacına ulaşmasını dilerken, Gardner'ın dünyadaki pek çok okulda biriktirilen, ancak "yeni durumlarda harekete geçirilip kullanılamayan atıl bilgi"ye karşı uyarısına değiniyor. Mümkün olduğu kadar farklı yöntemlerle mümkün olduğu kadar çok çocuğa ulaşmanın ve eğitimin bireyselleştirilmesinin önemi üzerinde duruyor.

Gardner'e göre, okula gelen öğrencilerin biyolojik ve kültürel geçmişleri, kişisel tarihleri ve özgün deneyleri farklıdır. Bu nedenle bu öğrenciler tek bir düşünsel başarı ekseninde tek boyutlu sıralanabilecek bireyler veya boş sayfalar değildir.

Her birinin farklı güçleri, ilgileri, enformasyon işleme biçimleri olan farklı bir zihni vardır. Evrenin ürünü olan bu çeşitlilik ilk başta öğretmenini işini zorlaştırırsa da, aslında etkili öğretimde bir bağlaştık olabilir. Eğer öğretmen farklı pedagojik yöntemleri kullanabiliyorsa, daha çok sayıda öğrenciye daha etkili yöntemlerle ulaşabilir.

Okullar bütün zekaları geliştirmeli mi? Gardner bu soruya "Hayır" yanıtını veriyor. İnsanların hangi becerilere sahip olması, hangi rolleri üstlenmesi gerektiğine, toplumların karar verdiğini ifade ettikten sonra, yüksek standartlı bilgi edinme ve roller üstlenme talebinin söz konusu olduğu günümüz koşullarında çoklu zeka teorisinin anlamını vurguluyor: Çocuklara aynı konuyu farklı şekillerde öğretmek ve anladıklarını bize farklı pedagojik yöntemlerle göstermelerine olanak tanımak. Bu, bilimsel teknolojik olanakların hızla geliştiği günümüzde giderek daha olanaklı hale geliyor.

Çoklu zekâ teorisinin eğitimci olmayan kişiler açısından bir önemi var mıdır? Modern olduğunu öne süren kişilerin hemen hepsi, bir şekilde IQ ile karşılaşmıştır ("IQ'm çok yüksekmiş" - "Ne yaptım. IQ'su düşük, zavallı" - "IQ testi de yüksek çıktı, ama gene de geri zekâlı"). Gardner, sadece bütün insanları okuryazarlık ve hesap yapma açısın-

dan etiketleyen seçmeci ve öznel testlere karşı çıkmakla kalmıyor. Aynı zamanda insanların "benim müzik zekâm gelişmiş, ama bedensel kinestetik açıdan hiçim" gibi yakıştırmalardan da kaçınılması gerektiğini belirtiyor.

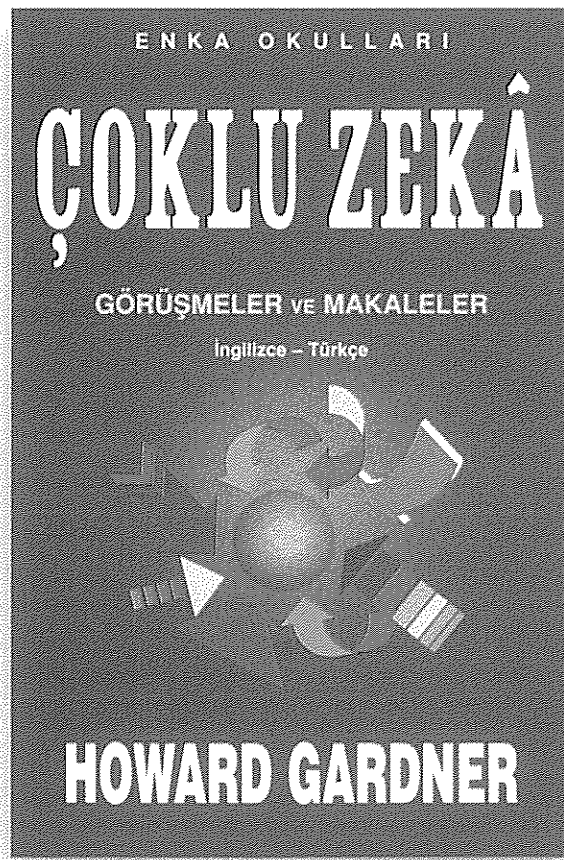
Gardner'e göre, çoklu zekâ teorisi, "bütün insanlarda, insan olmaktan ötürü gelişmiş olan yeteneklerin - ve aynı şekilde insandan insana farklılık gösteren yeteneklerin - şu an elimizde olan en iyi tanımıdır. Sözgelimi, hepimiz yedi, sekiz ya da dokuz - bu sayı biraz tartışmalıdır - zekâyâ sahibiz, fakat sahip olduğumuz bileşim ve güç bakımından farklılıklar gösteriyoruz... Bu te-ori, akıl ve beyin hakkında bir açıklamadır."

Yine Gardner'e göre, çoklu zekâ teorisi, eğitimin ve anlamının potansiyel bir bağlaştığıdır. "Okuryazarlık, beceri ve disiplin önemli soruları, konu ve temaları anlama düzeyinin artmasını sağlayan araçlar olarak görülmelidir... eğitimin gerçek

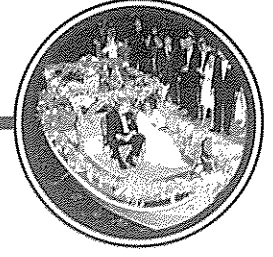
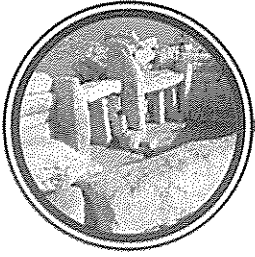
amaçları, diğer insanlarla birlikte olmayı öğrenmek, kişisel disiplin edinmek, genel kültür kazanmak, iş hayatına hazırlanmak ve sonunda da başarı ve mutlulukla ödüllenenek değil midir?"

Yaşasın! IQ testlerinin etiketlerinden kurtulma şansımız artıyor! (mu dersiniz?)

Ayşe Bilge Dicleli

MALTA

Malta havaalanına inip de döviz bürosunda yanınızda götürdüğünüz dolarları -ki nedense yurtdışına çıkan Türkler için dolardan başka döviz yoktur ve bu ikili exchange yüzünden hep zarar ederiz- bozdurmaya kalktığınızda ufak bir şok sizi bekliyor. Bu, Akdeniz'in tam ortasındaki küçük ada devleti Malta'nın para birimi Lira. Amerikan dolarından, hatta İngiliz sterlininden bile daha değerli. Halbuki bize, turistlerin bizim ülkemize kendi paralarının alım gücü çok yüksek olduğu için geldikleri söylenmiştir. Maltalılar'ın bu teoriden haberleri olmadığı kesin.

Havaalanından çıkıp trafiğe katılınca Anglo Saxon disiplininin Akdeniz insanını bile bir düzene sokabildiğini görüp bir kere daha şaşırıyorsunuz. Trafik inanılmaz derecede düzenli. Araçlar belirli bir hızda birbirlerine saygılı olarak gidiyorlar. Kavşaklarda ışık düzeni yok ve insanlar birbirlerine yol veriyorlar. Ada'da kaldığım on gün içinde sadece bir kere trafik polisi gördüm ama, şoförümüzü bütün ısrarlara karşı ayrılmış park yerleri dışında bir yerde durdurmayı başaramadık. Ada, 1814 yılında girdiği İngiliz idaresinden 1964 yılında bağımsızlığını kazanarak çıkmış. Yüzelli yıl gibi bir süre, bu Fenike-Arap-İtalyan karışımı insanları değiştirmeye yetmiş, en

azından araç kullanmak açısından... Yolda ilerledikçe garip bir tanıdıklık duygusu insanı içine alıyor ama kısa sürede sonra nedenini anlıyorsunuz. Arazi yapısı ve rengi Kapadokya'nın bir kopyası sanki. En yüksek yeri 240 metre olan bu Ada tamamen kireçtaşından oluşmuş denilebilir. Bütün yapılar bu açık sarı renkli taştan yapılmış. Taş aynı ama yapılar biraz değişik, tahmin edilebileceği gibi buradaki yapılar daha zevkli, daha güzel.

İtalyanlar'ın "Rüzgar Adası" dedikleri Malta, isim olarak biz Türklere hiç yabancı değildir. Bunun nedenini tarih kitaplarında bulabiliriz, yoksa pazarlarda Malta Eriği diye satılan meyvenin Malta ile hiçbir ilgisi yok. Malta eriğini Malta'ya götürsek, insanlar ne olduğunu bile anlamaz. Kudüs'ten Kıbrıs'a, oradan Rodos'a yerleşen St. Jean Şövalyeleri Kanuni Sultan Süleyman Rodos'u da alınca son durak olarak 1523'de Malta'ya yerleşmişlerdi. Kanuni arkalarından gelmekte pek de gecikmedi. 1565 yılında Kaptan-ı Derya Piyale Paşa komutasındaki donanmayı Mustafa Paşa kumandasındaki orduyla birlikte Malta'yı zaptetmeye yolladı. 18 Mayıs 1565'de başlayan kuşatma, 4 ay sürdü ve Ada'yı almayı başaramayan atalarımız 8 Eylül 1565'de geri çekildiler. Kuşatmaya sonradan katılan

Turgut Reis'in haklı önerilerini dinlemeyen Paşaların bu başarısızlıkta büyük rolü olduğu söylenir. Zaten, bu sefer Turgut Reis'in son seferi olmuştu, Malta'da şehit düşen Turgut Reis buradan Tunus'a getirildi ve orada defnedildi. Mezarı nedense hala orada! Bu inanılmaz başarı Şövalyelerle birlikte tüm Avrupa'yı günlerce kutlama yapmaya itti. Şövalyelerin komutanı Jean de la Valetta, savaşın geçtiği limana yeni bir şehir inşa ettirdi ve kendi adını vererek başkent yaptı. Valetta bugün hala Malta'nın başşehri. Yaptırdığı sarayının duvarlarını süslemesi için İtalya'dan ressam Matteo Perez D'Aleccio'yu getirtti. Bu ressam Michelangelo'nun asistanı idi. D'Aleccio sarayının tavanlarına bugün bile hayranlıkla seyredilen Türk kuşatmasının bütün evrelerini resmetti. Bu olayın Malta'lılar'ı derinden etkilediği çok açık. Bundan elli sene önce İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanlar, Ada'ya hergün binlerce uçakla saldırıp, milyonlarca bomba atmışlar. O kadar ki, 2000 Alman uçağı düşürülmüş. Ama bugün bu olaydan bahsedenden yok. Heryerde 400 yıl önceki Türk kuşatması anlatılıyor. Kuşatmanın kalktığı 8 Eylül, her yıl ulusal bayram olarak kutlanıyor.

Malta ile ikinci ve daha yakın tarihsel ilişkimiz İngilizler'in 1919-1922 yılları arasında sürgüne yolladığı 145 Osmanlı devlet-din adamı, asker ve yazar dolayısıyla olmuş. Malta sürgünleri arasında Halim Paşa gibi eski sadrazamlar, İsmail Canpulat, Halil (Menteşe), Ziya Gökalp, Hüseyin Cahit gibi aydınlar vardı. Bunlara daha sonra kapatılan meclisin, Kara Vasıf, Hüseyin Rauf (Orbay) gibi azaları da katıldı. Bu sürgünlerin 15'i Ada'dan kaçmayı başardı. 117 tanesi savaş sonunda İngiliz esirleriyle değiştirildi. 13 kişi yaşama orada veda edip adada kalçılar ve Türk Şehitliği'ne gömüldüler. Evet, Malta'da bir Türk Şehitliği var.

Üstelik Türkiye'dekilerden çok daha güzel, inanılmaz bir yapıtı. II. Abdülhamit tarafından Malta'lı bir mimara yaptırılmış. Yapıyı çok beğenen Abdülhamit'in mimara pavye ve kese kese altın ihshan ettiği söyleniyor.

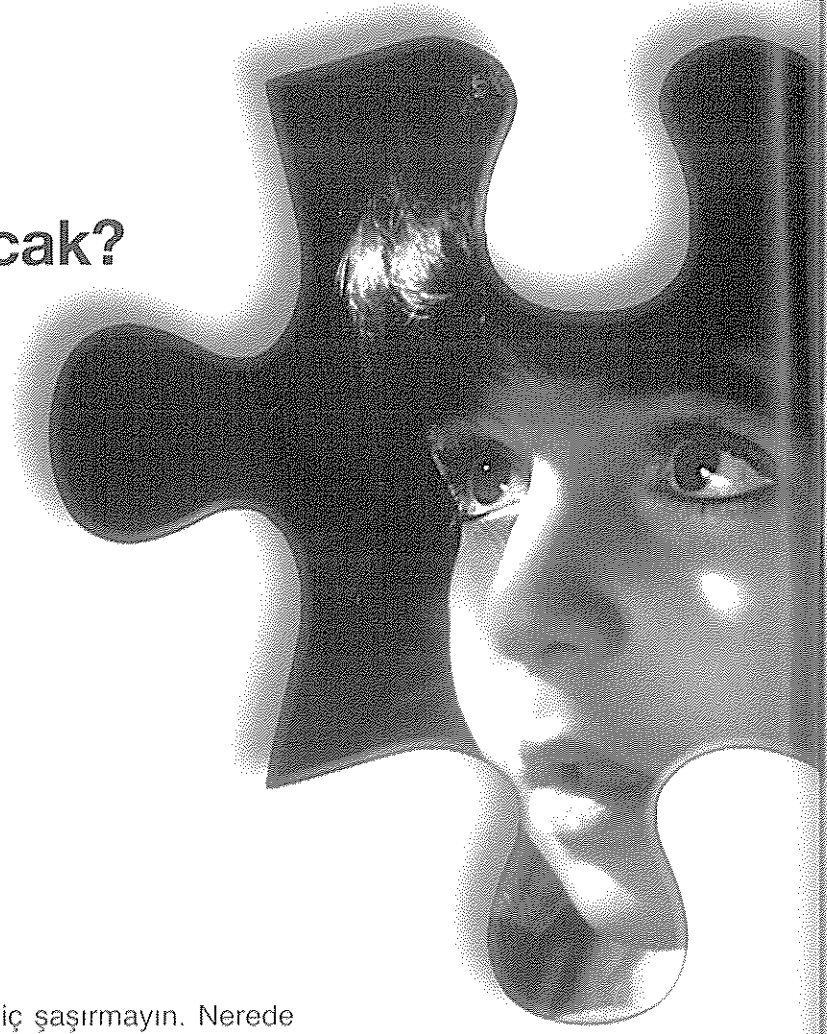
Malta'da tarım zayıf. Toprak verimsiz olduğu için set halindeki tarlalarda soğan, patates ve domates ekiliyor. Bu yüzden yiyecek ve özellikle içecek ithali çok geniş boyutlarda. Denizin ortasında bir ada olmasına karşın balıkçılık da pek gelişmemiş. Bu da bize pek yabancı gelmedi doğrusu. Fakat kayıkları çok ilginçti. Fenikeliler'den beri şekilleri

değişmeyen bu kayıkların burun kısmında her iki tarafta birer göz çizilmiş. Bu gözler kayıkları kazadan beladan koruyor, yolunu bulmasını sağlıyor inanişçe göre. Bizde mavi boncuk haline gelen gözler, Malta'da sigorta sektörünün işini baltalamakla meşgul. Malta'da dantel, telkari gümüş takı, çanak-çömlek, hasır eşya geniş çapta imal ediliyor ve satılıyor, Ama en önemli sektör turizm ve inandırılması zor ama film yapım stüdyoları İngiliz ve Almanlar adaya rağbet eden milletler. Türkler de vize olmadığı için son senelerde Malta'ya rağbet eder olmuşlar. Taş devri yapıtlarından, eğlence parklarına, 17.yüzyıldan çok iyi korunmuş mimari örneklerle kadar görececek çok şey var. Yoksa deniz ve güneş dersiniz Türkiye'nin elini tutamaz. Turizmin yanında kurdıkları film stüdyolarından çok iyi gelir elde ediyorlar. Mayıs ayında iki dev yapımcı Steven Spielberg ve Dino de Laurentis Malta'da film çekiyorlardı.

Malta, latin alfabesiyle yazılan tek sami dilinin sahibi. Bu Ada bize her bakımdan hiç uzak değil. Gidip görmeye değer.

Cihan Zarakol
Belgesel Film Yönetmeni

Ben büyüyünce n'olcak?

Çok yakında bu soruyu, çocuğunuz size sorarsa hiç şaşırmayın. Nerede yaşayacağını, nasıl nefes alacağını, hangi suyu içeceğini soracak. Belki de görmediği ağaçların, canlıların nereye gittiğini soracak. Ona cevap verebilmek için şimdiden hazırlanın.

Doğal Hayatı Koruma Derneği, çocuklarımıza doğası temiz, yeşil, kısacası yaşanacak bir Türkiye bırakmak için çalışıyor. DHKD, Türkiye'deki doğal yaşamın bütünüyle korunması için beş alanda bilimsel projeler geliştiriyor ve çözümler üretiyor: **Denizler ve kıyılar, su kaynakları ve sulak alanlar, ormanlar, çayırlar ve bozkırlar, nesli tehlike altındaki türler.**

DHKD, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nde (EKOSOK) özel danışman statüsünde ve dünyanın en saygın çevre koruma kuruluşlarından Dünya Doğayı Koruma Vakfı'nın (WWF) ve BirdLife International'ın Türkiye Temsilcisi'dir...

2000 yılına çok az zaman kaldı... Doğal Hayatı Koruma Derneği'nin çalışmalarını destekleyin... Hep beraber, çocuklarımıza yaşanacak bir Türkiye bırakalım...

Adı, Soyadı: _____

Adres : _____

Telefon : _____

Faks : _____

Ayrıntılı bilgi istiyorsanız bizi arayın ya da bu formu (0-212) 528 20 40 no'lu faksa gönderin.

“Yeni Bir Binyılın Eşiğinde İnançlar”

konulu uluslararası karikatür sergisine İstanbul, Mayıs ayında evsahipliği yaptı.

30 ülkeden 83 çizerin 111 karikatürü, Schneidertempel Sanat Merkezi’nde sergilendi.

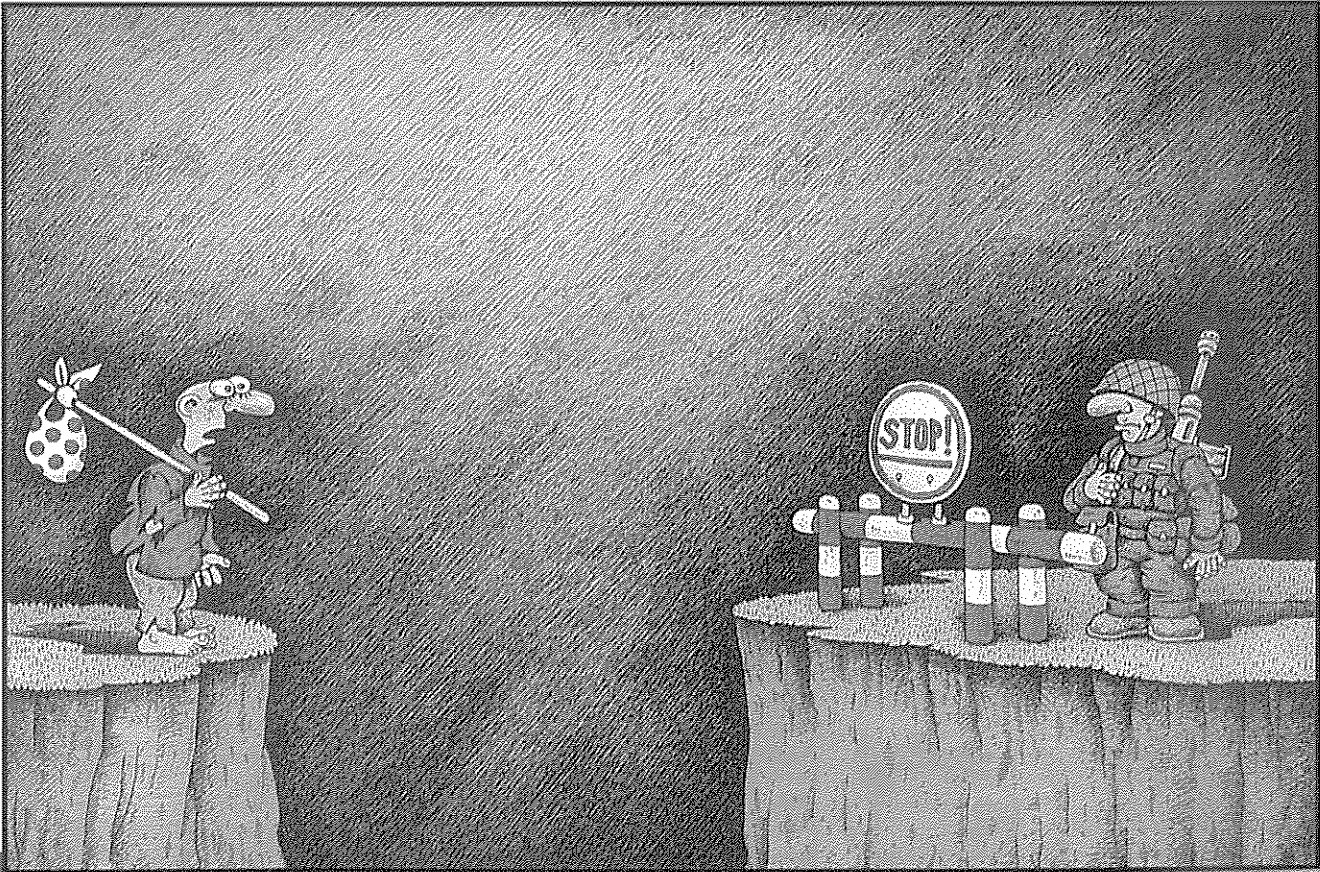
Mekan, eski bir sinagog olması nedeniyle sergilenen karikatürler kadar ilgi çekiciydi.

Serginin düzenleme kurulu üyesi Tan Oral’ın deyişiyle; karikatür, meraklıdır. Her yeri kurcalar ve herşeyi görmek ister. Nerede bir sorun farketse, hemen orada tur atmaya başlar.

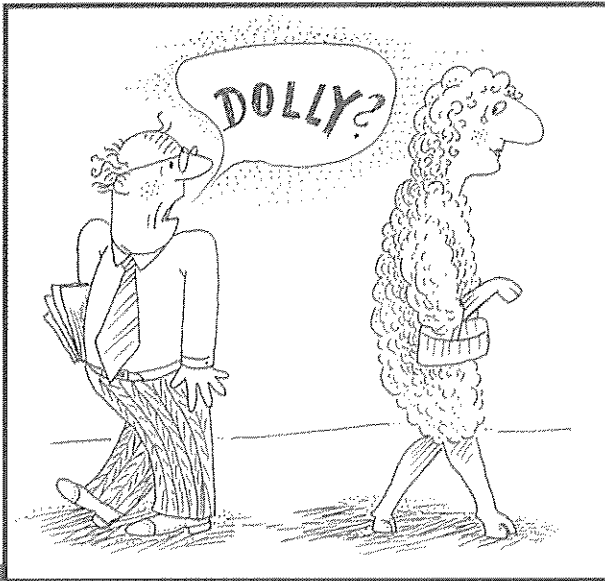
Üstelik mizah, sorunları yumuşatır ve tartışılabilir hale de getirir.

İşte, herşeyi merak eden ve büyük bir maharetle tartışılabilir hale getirebilen karikatürün diliyle

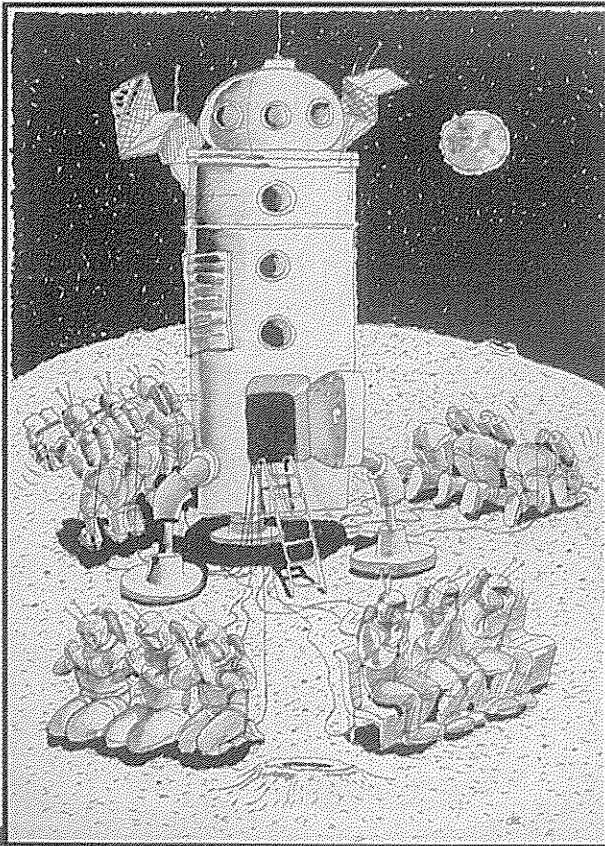
“İNANÇLAR”

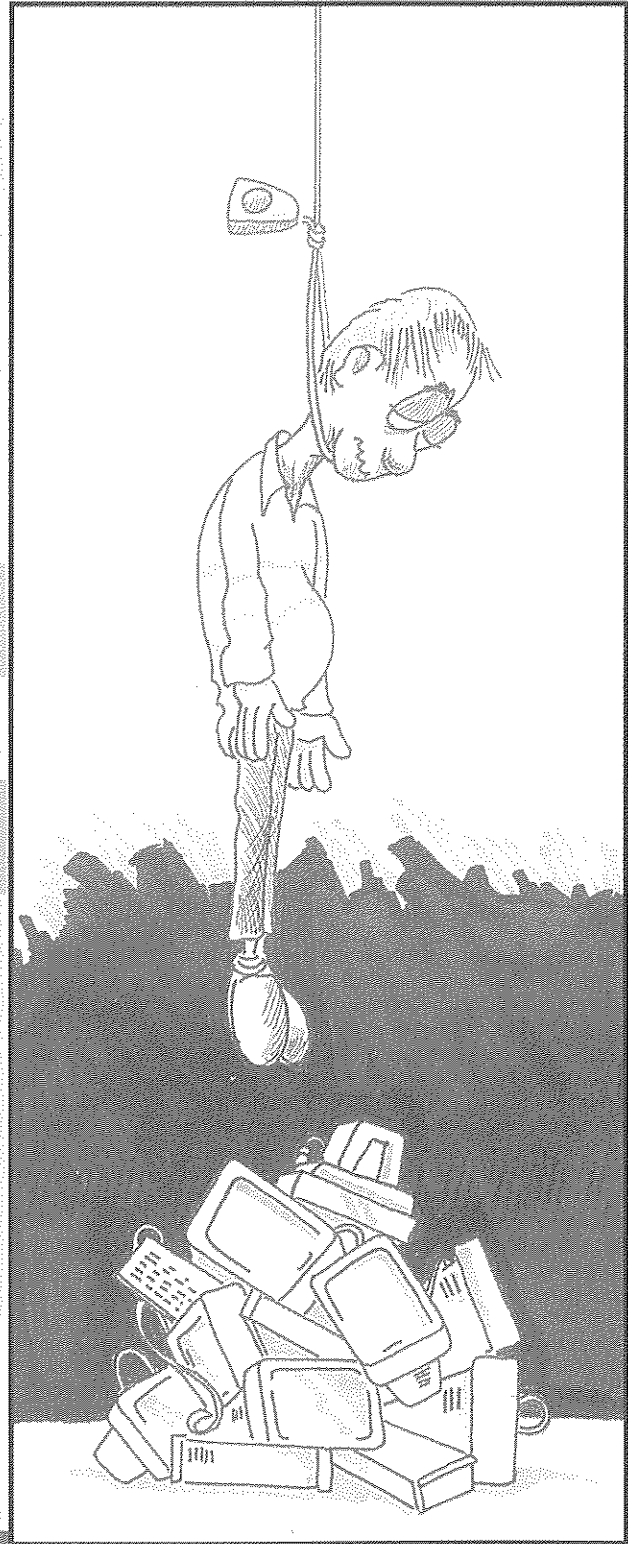
Valeri Kurtu

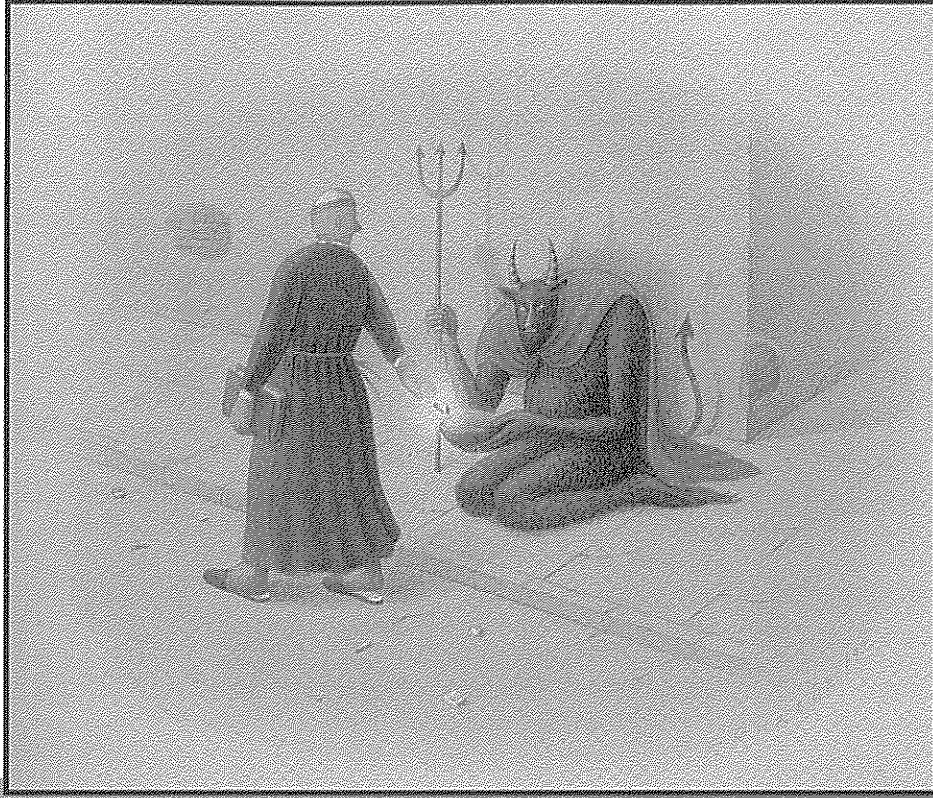
Wolfgang Schlegel

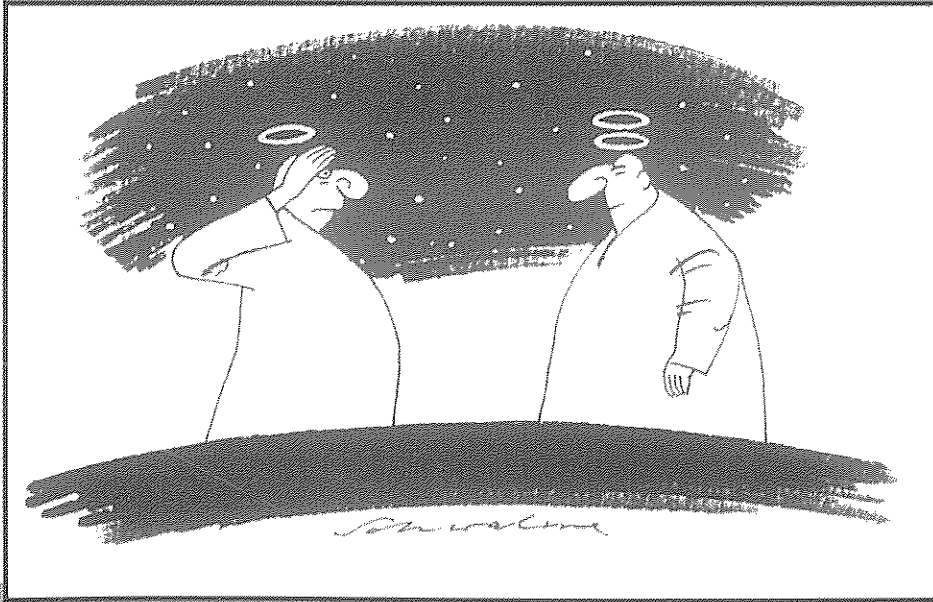
A. Borigen (G.Kostovetsky, B.Khenkin)

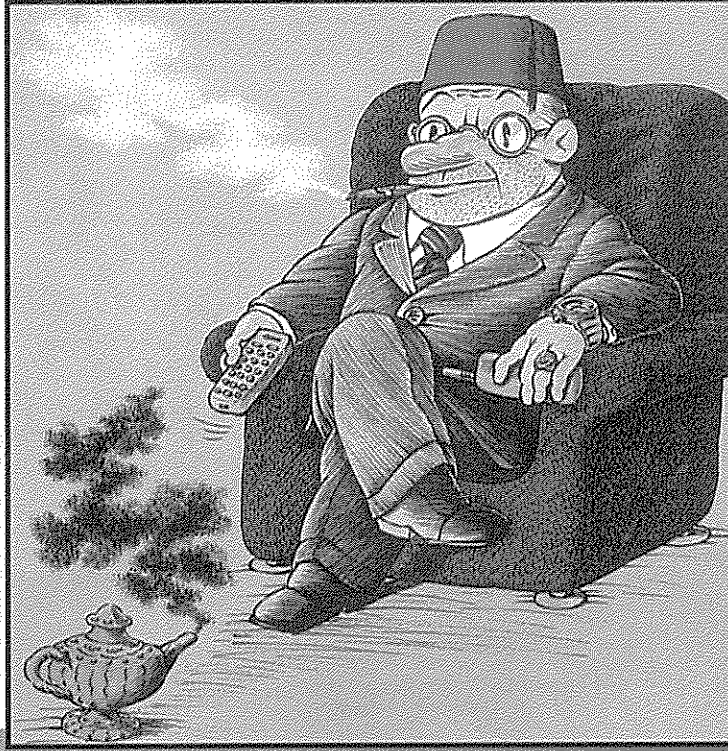
Frans Mensink

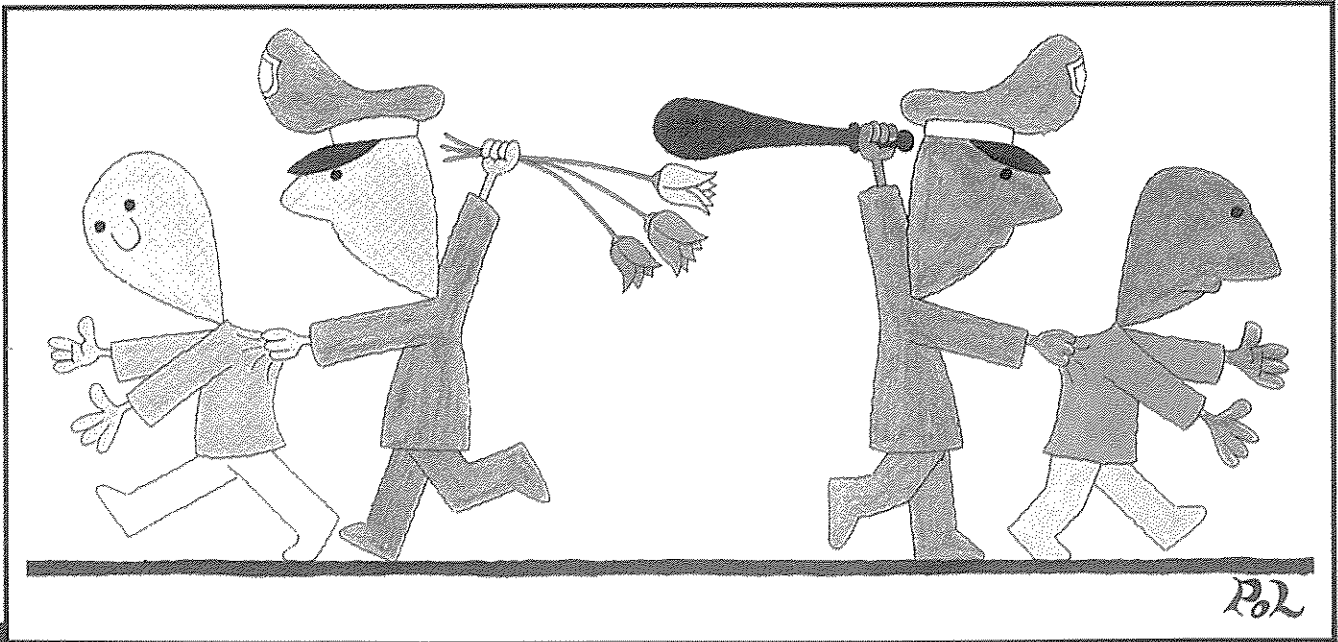
Gürbüz Doğan Ekşioğlu

Reiner Schwalme

Jurij Kosobukin

Pol (Louis Postruzin)

Sağlıklı yaşamın yeni kaynağı...

Komili Su.

Komili Su, Türkiye'nin en hijyenik dolum tesislerinde, tam otomatik dolum makinelerinde sayısız işlemden geçerek, sizlere ulaşıyor. Ofislerinizde sağlıklı ve pratik su kullanımının yolu artık Komili Su'dan geçiyor.

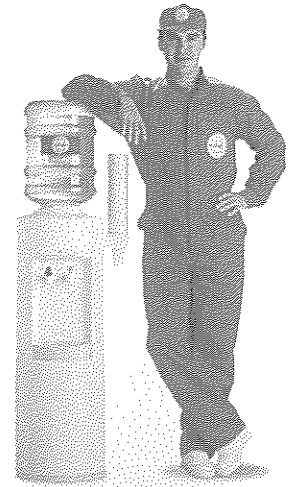
En önemli gereksinimimiz, yaşamın kaynağı: Su... Günlük hayatımızın temposunda kaybettiğimiz sıvıları geri kazanmanın en doğal yolu Şimdi temizlik, içim kalitesi, sertlik değeri ve mineralizasyon oranı açısından mükemmel bir su var. Komili Su var! Sizlere 19 litrelik polikarbonat damacanalarla ulaştırılıyor. Damacanalarımız yüksek

ısıya dayanıklı, darbelere karşı dirençli ve geri dönüşümlü. Komili Su'ya sağlıklı koşullarda ulaşmanızı sağlayan güvenlik önlemleri dikkat çekici! Komili Özel Kapak Etiketini ilk kez siz açıyorsunuz. Özel Damacana Amblemi Komili Su'yu taklitlerinden ayırmanızı. Özel Emniyet Kapağı ise suyun hiçbir koşulda dökülmemesini sağlıyor. Hijyenik ve pratik Komili Su

Dispenser'ını satış anlaşması imzalarırken ödeyeceğiniz küçük bir kira ile hemen kullanabiliyorsunuz. Komili Su, satış sonrası servis konusunda da rakipsiz: Ayda bir, profesyonel bakım ekibimiz tarafından bakımı yapılacak dispenser, Komili Su'yun en uygun ortamda kullanılması için... Çalışanların sağlığına değer veren her ofis, artık Komili Su kullanıyor.

*"İçiniz rahat etim.
Artık Komili Su var."*

İSTANBUL (Merkez) KABATAŞ Tel : (212) 252 52 73 pbx (dahili : 411 - 414)
İnternet adresi : <http://www.komilisui.com.tr> - <http://www.komilisui.com.tr>
e-mail : komilisui@komilisui.com.tr

